

REPUBLIKA SLOVENIJA
ZAGOVORNIK NAČELA ENAKOSTI

Dostopnost srednjih šol za gibalno ovirane

Posebno poročilo

Ljubljana, julij 2022

KAZALO

KAZALO.....	2
1 UVOD.....	6
1.1 Pravna podlaga in namen posebnega poročila.....	6
1.2 Ljudje z invalidnostmi	7
1.2.1 Položaj ljudi z invalidnostmi na področju izobraževanja.....	8
1.3 Pojem dostopnosti.....	9
2 PREPOVED DISKRIMINACIJE ZARADI INVALIDNOSTI.....	11
2.1 Mednarodno pravo	11
2.2 Nacionalni predpisi na področju varstva pred diskriminacijo	14
2.3 Posebni ukrepi in primerne prilagoditve.....	16
2.3.1 Posebni ukrepi	16
2.3.2 Primerne prilagoditve	17
2.4 Prostorska dostopnost.....	18
2.4.1 Dostopnost v nacionalni zakonodaji	18
2.4.2 Dostopnost v nacionalnih strateških dokumentih	21
2.4.3 Pravno varstvo v primerih nedostopnosti.....	22
2.5 Vključujoče (inkluzivno) izobraževanje	24
3 POLOŽAJ GIBALNO OVIRANIH DIJAKOV V VZGOJI IN IZOBRAŽEVANJU	29
3.1 Srednješolsko izobraževanje.....	30
3.2 Postopek usmerjanja dijakov s posebnimi potrebami	36
3.3 Ostale oblike pomoči in prilagoditev za dijake s posebnimi potrebami	40
4 POIZVEDBE ZAGOVORNIKA O DOSTOPNOSTI SREDNJIH ŠOL.....	42
4.1 Podatki o stanju dostopnosti šol	42
4.2 Odgovori srednjih šol glede zagotavljanja prostorske dostopnosti	45
4.2.1 Dostopnost šol in načrtovani posegi	46
4.2.2 Število gibalno oviranih dijakov	52
4.3 Odgovori nevladnih organizacij o stanju dostopnosti šol.....	53
5 SISTEM FINANCIRANJA INVESTICIJ ZA IZBOLJŠANJE DOSTOPNOSTI.....	56
5.1 Sredstva državnega proračuna	56
5.2 Evropska sredstva.....	58
6 KLJUČNE UGOTOVITVE IN PRIPOROČILA ZAGOVORNIKA	62
6.1 Ključne ugotovitve	62
6.2 Priporočila Zagovornika.....	68

POVZETEK

Zakon o varstvu pred diskriminacijo (ZVarD) med področja družbenega življenja, na katerih je diskriminacija prepovedana, uvršča tudi področje vzgoje in izobraževanja. Med osebne okoliščine, zaradi katerih nihče ne sme biti neenako ali slabše obravnavan, Zakon o varstvu pred diskriminacijo uvršča tudi invalidnost.

Ljudem z invalidnostmi morajo biti zagotovljene enake možnosti pri dostopu do izobraževanja. Po Zakonu o izenačevanju možnosti invalidov (ZIMI) je treba za ljudi z invalidnostmi zagotoviti prilagoditve objektov v javni rabi, med katere sodijo tudi srednje šole. Skladno z 38. členom ZIMI je treba take primerne prilagoditve zagotoviti najpozneje do 11. 12. 2025.

Zagovornik načela enakosti (Zagovornik) je obravnaval primer gibalno oviranega devetošolca, ki se je želel vpisati na eno od gimnazij, vendar se zanj nato ni odločil zaradi **nedostopnosti šole za gibalno ovirane**. Zagovornik je ob obravnavi tega primera ugotovil, da so podatki glede dostopnosti srednjih šol za gibalno ovirane dijake v Sloveniji pomanjkljivi. Predvsem pa, da niso vse srednje šole dostopne za gibalno ovirane dijake. Na pomanjkanje podatkov in analiz je nedavno opozoril tudi Varuh človekovih pravic.

V okviru priprave tega posebnega poročila je Zagovornik zbral informacije o fizični, prostorski oziroma arhitektonski dostopnosti srednjih šol za gibalno ovirane dijake. Pristojnim priporoča, kaj je treba narediti, da bodo lahko šole opravile primerne prilagoditve, kot to določa zakon.

Zagovornikovo poročilo se primarno nanaša na **gibalno ovirane dijake**. Gibalna oviranost je širok pojem, saj se lahko pri posamezniku kaže v različnih oblikah, različni so tudi vzroki zanj. Zagovornik se je v svojih poizvedbah osredotočil predvsem na dijake s težjo gibalno oviranostjo, ki uporabljajo ročni voziček ali elektromotorni voziček. Če so srednje šole dostopne za težje gibalno ovirane dijake, so namreč dostopne tudi za tiste z blažjimi gibalnimi oviranostmi. Iz podatkov, ki jih je Zagovornik zbral s poizvedbami pri srednjih šolah, izhaja, da se je v zadnjem desetletju šolalo skupaj več kot 800 gibalno oviranih dijakov. Po podatkih Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport je bilo v šolskem letu 2019/2020 v srednje šole vpisanih 57 gibalno oviranih dijakov. Ob tem je treba upoštevati, da morajo biti srednje šole kot javni objekti dostopni vsem ljudem, ne glede na morebitno trajno ali začasno oviranost.

Zagovornik je pregledal zakonodajo z vidika uresničevanja **pravice do ustrezne izobrazbe** za gibalno ovirane dijake. Mednarodne pogodbe in nacionalna zakonodaja uporabljajo različna poimenovanja oseb, ki so jim te pravice podeljene. Na področju človekovih pravic in varstva pred diskriminacijo se uporablja poimenovanje »**ljudje z invalidnostmi**«, na področju izobraževanja je uveljavljeno poimenovanje »učenci in otroci s posebnimi potrebami«, na področju varstva ljudi z invalidnostmi »invalidi« itn. Tudi Zagovornik uporablja različno terminologijo, kadar povzema točno določeno zakonodajo, v vsebinskem smislu pa gre za **gibalno ovirane dijake**.

Pogosto pojasnilo srednjih šol na Zagovornikovo poizvedbo je bilo, da še **niso imele primera vpisa** gibalno oviranega dijaka in zato niso odpravile arhitektonskih ovir. Zagovornik poudarja, da so šole dolžne zagotoviti dostopnost in da jo morajo zagotoviti vnaprej, torej ne glede na to, ali imajo vpisane dijake s posebnimi potrebami oziroma ali lahko pričakujejo vpis takega otroka.

Zagovornik poudarja tudi, da je treba zagotoviti dostopnost vsem in da se ta obveznost nanaša na vse vrste invalidnosti, tudičasne. Torej ne gre le za položaj dijakov s posebnimi potrebami in tistih, ki na priznanje takega statusa še čakajo, temveč vseh ljudi, ki jih lahko nedostopnost šol zadeva oziroma jim lahko povzroča težave pri gibanju.

Sem sodijo zaposleni, starši, starši z otroškimi vozički, babice in dedki ter drugi obiskovalci šol, ki prav tako potrebujejo prostorske prilagoditve. V tem pogledu govorimo o univerzalnem oblikovanju.

Iz odgovorov na poizvedbe Zagovornika in iz drugih proučenih gradiv so se pri zagotavljanju dostopnosti srednjih šol pokazali naslednji izzivi:

- Šole je treba prostorsko prilagoditi tako, da bodo lahko v izobraževalni proces vključile vse otroke z invalidnostmi, tudi gibalno ovirane. V večini primerov je vključujoče izobraževanje zanje koristnejše, kot bi bilo šolanje v posebnih šolah.
- Dijakom z invalidnostmi je treba zagotoviti vključevanje v programe izobraževanja v okolju, v katerem živijo. Le tako so lahko njihove možnosti enakega dostopa do izobraževanja primerljive z drugimi dijaki.
- Obstoječi javno dostopni podatki glede dostopnosti srednjih šol so nepopolni.
- Dostopnost srednjih šol v Sloveniji je zelo omejena. Le 26 odstotkov objektov vseh srednjih šol v Sloveniji ima zagotovljene vse pogoje za vključitev gibalno oviranih ljudi v izobraževalni proces. Zaznati je tudi razlike med statističnimi regijami, saj je v nekaterih polno dostopna le ena srednja šola ali so celo brez polno dostopne šole.
- Med razlogi za nedostopnost so srednje šole največkrat navedle, da nimajo denarja za posege v stavbe. Ministrstvo za izobraževanje, znanost, in šport izvaja zakonsko obveznost investicijskega vzdrževanja in obnove šol na podlagi letnih pozivov, ki pa ne omogočajo financiranja investicijsko-vzdrževalnih del na objektih in opremi srednjih šol za izboljšanje prostorske dostopnosti šol (razen če to po naključju sovпада z zahtevo neizpolnjevanja bistvenih zahtev objekta).
- Do sedaj v Sloveniji še nismo uporabili evropskih sredstev za namene izboljšanja prostorske dostopnosti šol, čeprav bi jih lahko.
- Vzroki za nedostopnost niso vedno le finančni, temveč so povezani tudi z nepoznavanjem potreb ljudi z invalidnostmi, včasih tudi z nepoznavanjem zakonodaje.
- ZIMI določa skrajne roke za prilagoditev obstoječih objektov v javni rabi ljudem z invalidnostmi, torej tudi srednjih šol. Ta rok poteče 11. 12. 2025. Iz odgovorov na poizvedbe Zagovornika sklepamo, da se ta skrajni rok približuje brez vidnih (pospešenih) naporov za odpravo ovir.
- Čeprav ZIMI določa skrajne roke za prilagoditev obstoječih objektov v javni rabi, na tem področju ne določa inšpekcijske pristojnosti. Uveljavljanje pravic je sedaj prepuščeno predvsem samim ljudem z invalidnostmi. Težava so tudi zakonske izjeme od dolžnosti prilagoditev, ki so nedoločne in nejasne.

Zagovornik je na podlagi ugotovitev in drugih dostopnih informacij izoblikoval več priporočil.

Vladi RS priporoča, da:

- zagotovi potrebna sredstva za financiranje investicijsko-vzdrževalnih del na objektih in opremi srednjih šol. Sredstva morajo zagotoviti polno dostopnost vseh srednjih šol do konca leta 2025.

Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport priporoča, da:

- zagotovi metodološko in strokovno ustrezno analizo stanja prostorske dostopnosti srednjih šol. Analiza mora biti neodvisna, opravljena na terenu z usposobljenim strokovnjakom in se periodično posodablja, da bodo podatki vedno točni, verodostojni in popolni;
- javno objavi rezultate analize o dostopnosti srednjih šol in jih vključi v sezname srednjih šol ter v razpis za vpis v srednje šole in dijaške domove;
- usmerjeno informira srednje šole in njihova vodstva o pomenu zagotavljanja dostopnosti in njihovih zakonskih obveznostih na področju varstva pravic ljudi z invalidnostmi ter jim daje vso potrebno strokovno pomoč pri načrtovanju polne prostorske dostopnosti šol;
- naloži srednjim šolam pripravo načrtov izboljšanja dostopnosti, v katerih naj evidentirajo potrebe in jih razvrstijo glede na zahtevnost izvedbe prilagoditev, opredelijo potrebna finančna sredstva in potreben čas. Pri tem naj jim daje vso potrebno strokovno podporo;
- na podlagi analize stanja prostorske dostopnosti srednjih šol in zbranih načrtov izboljšanja dostopnosti srednjih šol pripravi investicijski načrt z namenom sistematičnega načrtovanja vlaganj. Pri tem naj imajo kot prehodna rešitev prednost tiste srednje šole, kjer je potrebnih najmanj vlaganj in so za to primerne z geografskega vidika ter glede števila programov, ki jih izvajajo (t. i. začasna mreža polno dostopnih šol);
- po zagotovitvi dodatnih sredstev pripravi dodaten, ločen poziv, namenjen izključno financiranju izboljšanja dostopnosti srednjih šol;
- si v sodelovanju s Službo vlade za razvoj in kohezijsko politiko ter drugimi ministrstvi na vseh ravneh pri načrtovanju in izvedbi aktivno prizadeva izkoristiti evropska sredstva za izboljšanje prostorske dostopnosti srednjih šol.

Ministrstvu za okolje in prostor priporoča, da:

- pripravi predlog spremembe Gradbenega zakona tako, da bo vključeval končni rok za obvezno primerno prilagoditev obstoječih objektov v javni rabi iz 38. člena ZIMI ter določil pristojnost inšpekcije in globe v primeru kršitev.

1 UVOD

1.1 Pravna podlaga in namen posebnega poročila

Zagovornik načela enakosti (v nadaljevanju: Zagovornik) na podlagi 22. člena **Zakona o varstvu pred diskriminacijo**¹ (v nadaljevanju: ZVarD) Državnemu zboru Republike Slovenije (v nadaljevanju: DZ) s **posebnimi poročili** poroča o svojem delu in ugotovitvah o obstoju diskriminacije posameznih skupin oseb z določeno osebno okoliščino.

21. člen ZVarD daje Zagovorniku pristojnost in nalogo, da med drugim:

- »objavlja **neodvisna poročila** in daje **priporočila** državnim organom, lokalnim skupnostim, nosilcem javnih pooblastil, delodajalcem, gospodarskim subjektom in drugim subjektom v zvezi z ugotovljenim položajem oseb z določeno osebno okoliščino, in sicer glede preprečevanja in odpravljanja diskriminacije ter sprejemanja posebnih in drugih ukrepov za odpravo diskriminacije«.

ZVarD v 1. členu navaja, da je varstvo pred diskriminacijo zagotovljeno posameznikom ne glede na njihove osebne okoliščine, med katerimi je tudi **invalidnost**.

ZVarD v 2. členu uvodoma navaja vse zavezanca za zagotavljanje varstva pred diskriminacijo oziroma enakega obravnavanja v javnem in zasebnem sektorju, med katerimi so tudi državni organi, nosilci javnih pooblastil ter pravne osebe. Navaja še, da je varstvo pred diskriminacijo zagotovljeno na več področjih družbenega življenja, med katerimi sta tudi **vzgoja in izobraževanje**.

Na Zagovornika se je leta 2019 obrnila mati gibalno oviranega devetošolca, ki se je želel vpisati na eno od gimnazij, vendar se zanjo ni odločil zaradi **nedostopnosti šole za gibalno ovirane dijake**. Zagovornika je zaprosila za svetovanje. Zagovornik je stranki predstavil možnost vložitve predloga za obravnavo diskriminacije proti gimnaziji in postopek ugotavljanja diskriminacije z namenom potrditve diskriminacije zaradi invalidnosti pri dostopu do izobraževanja. Stranka se za vložitev predloga ni odločila, v zadevi pa se je izkazala potreba po sistemski proučitvi tematike.²

Zagovornik je na podlagi omenjene zadeve preveril prostorsko³ dostopnost srednjih šol za gibalno ovirane dijake v Sloveniji in ugotovil, da so javno dostopni podatki glede dostopnosti srednjih šol pomanjkljivi. Zato je s pisno poizvedbo od srednjih šol v Sloveniji pridobil podatke o njihovi dostopnosti za gibalno ovirane dijake.

Namen posebnega poročila je **okrepiti zavedanje** o pomenu oblikovanja, sprejetja in doslednega izvajanja predpisov, ki preprečujejo diskriminatorno obravnavo dijakov z invalidnostmi, v konkretnem primeru z gibalno oviranostjo, in **pospešiti izvajanje ukrepov** za uresničevanje njihove enake pravice pri dostopu do izobrazbe (in drugih pravic).

¹ Zakon o varstvu pred diskriminacijo (Uradni list RS, št. 33/16 in 21/18 – ZNOrg). Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7273>

² Št. zadeve: 0702-68/2019.

³ Sopomenki tega izraza sta tudi fizična ali arhitektonska dostopnost. Glej poglavje 1.4.

Cilj posebnega poročila je:

- celostno predstaviti osnovne predpise, strateške dokumente in ukrepe, ki urejajo pravice do enake obravnave dijakov z invalidnostmi v povezavi s prostorsko dostopnostjo;
- preveriti stanje prostorske dostopnosti srednjih šol,
- predstaviti primere dobrih praks in možnih rešitev za izboljšanje stanja dostopnosti srednjih šol ter
- podati priporočila z namenom izboljšanja stanja dostopnosti srednjih šol za gibalno ovirane dijake.

Zagovornik s tem posebnim poročilom **opozarja** na pomembno vprašanje pravice gibalno oviranih dijakov do enake obravnave in enakih možnosti oziroma do pravice polnega uresničevanja njihovih potencialov na področju izobraževanja ter njihove ustavne pravice do izobrazbe in šolanja.⁴

1.2 Ljudje z invalidnostmi

V slovenski zakonodaji je uporaba izraza invalidnost neenotna in nedosledna. Poleg izraza invalid⁵ se kot sopomenke uporabljajo npr. tudi izrazi »prizadeti«, osebe »z motnjami v telesnem ali duševnem razvoju«,⁶ osebe »z motnjami v duševnem zdravju«, osebe »z določenim hendikepom«,⁷ »osebe/ otroci/ študenti s posebnimi potrebami«⁸ ter termin »invalidne osebe«. ⁹ Različni izrazi pomenijo različne statute z različnimi pravicami.

Izraz »**oseba z invalidnostmi**« natančno sledi izvorni terminologiji Konvencije o pravicah invalidov (v nadaljevanju: MKPI)¹⁰ ter pravu Evropske unije (v nadaljevanju: EU). Ta izraz že uporablja tudi novejša slovenska zakonodaja.¹¹ Za uporabo je najprimernejši, saj pri izrazu invalid ni povsem jasno, na koga natančno se nanaša, torej ali gre morda za posebne statute invalidov oziroma se nanaša na katero od več drugih opredelitev invalida po slovenski zakonodaji.

Zagovornik v tem poročilu uporablja izraz ljudje oziroma dijaki z invalidnostmi. Ko se besedilo posebnega poročila nanaša na zakonsko določene statute, uporablja izraze iz zakonodaje, npr. »otroci s posebnimi potrebami«.

Zagovornikovo posebno poročilo se nanaša na prostorsko dostopnost za **gibalno ovirane dijake**. Gibalna oviranost je širok pojem, saj se lahko pri posamezniku kaže v zelo različnih oblikah in obsegih, različni so tudi vzroki za njen nastanek. Na splošno velja, da so ljudje z gibalno oviranostjo tisti ljudje, ki imajo prirojeno ali pridobljeno telesno okvaro ali motnjo, ki se kaže v manjših zmožnostih pri hoji, uporabi rok ali izvajanju drugih motoričnih aktivnosti.

⁴ 57. člen Ustave Republike Slovenije. Dostopno na: <https://zakonodaja.com/ustava/urs>.

⁵ Izraz »invalid« se uporablja za posebne statute (invalida) ali v ustaljenih besednih zvezah, ki jih vključujejo (npr. vojni invalidi ali oznake posameznih zakonov). Termin invalid se mestoma uporablja v zakonodaji kot sopomenka za osebe z invalidnostmi (npr. Zakon o izenačevanju možnosti invalidov).

⁶ Ustava Republike Slovenije v 52. členu kombinira vse tri izraze.

⁷ V slovenski različici direktive Sveta št. 78/2000/ES z dne 27. novembra 2000 o splošnih okvirih enakega obravnavanja pri zaposlovanju in delu.

⁸ Npr. Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami, Zakon o gimnazijah ali Zakon o visokem šolstvu.

⁹ Zakon o socialnem varstvu.

¹⁰ MKPI je v tem delu v slovenski jezik prevedena neustrezno.

¹¹ Npr. Zakon o motornih vozilih, ki ureja posebne ukrepe za osebe z invalidnostmi.

Zagovornik se je v svojih poizvedbah osredotočil predvsem na **dijake s težjo gibalno oviranostjo, ki uporabljajo ročni voziček ali elektromotorni voziček**.¹² Informacije o dostopnosti srednjih šol za težje gibalno ovirane dijake pa povedo tudi, ali so srednje šole dostopne tudi manj oviranim dijakom in drugim, npr. zaposlenim ali začasnim obiskovalcem teh šol.

Med prebivalci Evropske unije (v nadaljevanju: EU) je več kot 15 odstotkov ljudi z invalidnostmi, med prebivalci Slovenije jih je približno 12–13 odstotkov. Od tega jih ima približno osem odstotkov odločbo o invalidnosti glede na različne zakone, preostalih pet odstotkov (po ocenah invalidskih organizacij oziroma članstva v njih) pa so osebe z večjo telesno okvaro. Uradnih podatkov o številu ljudi z invalidnostmi v Sloveniji ni. Na podlagi vpisov v registre posameznih kategorij invalidnosti je po oceni Statističnega urada Republike Slovenije (SURS) v Sloveniji od 160.000 do 170.000 invalidov (delovnih invalidov, otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami, vojaških in vojnih invalidov ter zmerno, težje in težko duševno in najtežje telesno prizadetih oseb).¹³ Če tej skupini ljudi z invalidnostmi prištejemo še tiste, ki sicer nimajo statusa invalida, vendar se v nekaterih primerih ali v določenem življenjskem obdobju znajdejo v položaju, v katerem so tako ali drugače funkcionalno ovirani (npr. zaradi poškodb, bolezni), je ta številka večja.

Podatki Nacionalne raziskave o zdravju in zdravstvenem varstvu (v nadaljevanju: EHIS 2019)¹⁴ za Slovenijo kažejo, da ima večje omejitve gibalnih in čutilnih funkcij 12,4 odstotka prebivalcev, manjše omejitve 37,6 odstotka, brez težav pa je polovica prebivalcev. Večje težave s hojo ima 7,2 odstotka prebivalcev, manjše težave pa 8,8 odstotka prebivalcev. Verjetnost težave sicer narašča s starostjo. Med mladimi (15-24 let) je delež tistih z večjimi težavami s hojo 0,5 odstotka, z manjšimi težavami pa 0,8 odstotka. Na podlagi tega deleža lahko sklepamo, da jih je skupaj približno 2.500.

1.2.1 Položaj ljudi z invalidnostmi na področju izobraževanja

Iz **javnomenjske raziskave Zagovornika**¹⁵ iz leta 2020 izhaja, da je bila približno petina vseh prebivalcev v zadnjem letu žrtev diskriminacije. Od teh jih je 14 odstotkov navedlo, da so bili diskriminirani zaradi invalidnosti. Osem odstotkov tistih, ki so bili nadlegovani, so nadlegovanje doživeli pri **izobraževanju**.

Izobraževanje je posebej pomembno področje družbenega življenja, saj ustvarja tudi temelje za premagovanje revščine in bolj vključujočo družbo. Kljub jasnim načelnim in pravnim zavezam enak dostop do izobraževanja za ljudi z invalidnostmi še vedno ni dosežen. To kažejo tudi razlike v doseženih učnih rezultatih med učenci z invalidnostmi in ostalimi učenci. Med mladimi, ki zgodaj opustijo šolanje, je več tistih z invalidnostmi. Med mladimi z invalidnostmi je v Sloveniji 23,5 odstotka takih, ki niso zaposleni, se ne izobražujejo ali usposablajo (t. i. NEET). Med mladimi brez invalidnosti je ta delež manjši (5,6 odstotka).¹⁶

¹² Povzeto po: Natalija Vovk-Ornik (ur.), Kriteriji za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oz. motenj otrok s posebnimi potrebami, Ljubljana, Zavod RS za šolstvo, 2015. Dostopno na: <https://www.zrss.si/zrss/wp-content/uploads/kriteriji.pdf>

¹³ Glej SURS 2014. Dostopno na: <https://www.stat.si/statweb/news/index/4916>

¹⁴ NIJZ, Nacionalna raziskava o zdravju in zdravstvenem varstvu (EHIS 2019), 2020. Dostopno na: <https://www.nijz.si/sl/podatki/nacionalna-raziskava-o-zdravju-in-zdravstvenem-varstvu-ehis-2019>.

¹⁵ Raziskava o diskriminaciji. N = 1007. Vzorčni okvir: Splošna populacija, starost 18 do 75 let. Vzorec je reprezentativen za Slovenijo po spolu, starosti, regiji in izobrazbi. Dostopno v rednem letnem poročilu Zagovornika za leto 2020: <http://www.zagovornik.si/letno-porocilo-2/>.

¹⁶ Eurostat. 2019. Young people neither in employment nor in education and training by type of disability, sex and age (HLTH_DE030). Dostopno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.

Univerzitetni študij konča manj študentov z invalidnostmi glede na študente brez invalidnosti.¹⁷ Otroci z invalidnostmi imajo pozneje manj možnosti za zaposlitev in s tem manj možnosti za višje prihodke. Zato je verjetneje, da bodo revni.¹⁸ Podatki EHIS 2019 za Slovenijo prav tako kažejo, da so ljudje z invalidnostmi v povprečju manj izobraženi in redkeje dosežejo terciarno izobrazbo. Med vsemi zaposlenimi je delež ljudi z večjimi omejitvami pri hoji le 1,2 odstotka. Delež ljudi z večjimi omejitvami pri hoji (v primerjavi z ostalo populacijo) je večji med neaktivnimi in upokojenimi.¹⁹

Izobraževanje otrok z invalidnostmi je zato ob splošni družbeni dolžnosti v kontekstu človekovih pravic tako tudi smiselna **naložba**, saj znižuje, denimo, stroške socialne in zdravstvene oskrbe ter razbremenjuje družine pri skrbstvenih dejavnostih in pomoči.²⁰

Izobraževanje lahko **zmanjša diskriminacijo** otrok z invalidnostmi, še posebej s t. i. vključujočimi izobraževalnimi sistemi. Še vedno precej otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami obiskuje t. i. posebne šole, ki ob ločenosti od drugih otrok in mladostnikov ne omogočajo vedno učinkovitega prehoda v sistem rednega izobraževanja, v nadaljnje usposabljanje in na trg dela.²¹ Ključni element izboljšanja izobrazbene strukture otrok z invalidnostmi je zagotavljanje kakovostnega in dostopnega **izobraževalnega sistema**, predvsem s primerno infrastrukturo, usposobljenimi kadri in zadostnim financiranjem. Ko gre za izobraževanje gibalno oviranih otrok, pa je osnovni pogoj prostorska **dostopnost** šol.

1.3 Pojem dostopnosti

Dostopnost je širok pojem, ki ne pomeni le dostopa do javnih zgradb/ustanov, temveč pomeni tudi dostop do informacij oziroma komunikacij. S tem se ljudem z invalidnostmi omogoča sodelovanje na različnih področjih družbenega življenja, kot so na primer izobraževanje, zaposlovanje in dostopnost do zdravstvenih, socialnih in drugih storitev. Zaradi dostopnosti imajo ljudje z invalidnostmi možnost vključevanja v socialno, ekonomsko in politično življenje.²²

MKPI,²³ ki jo je Slovenija ratificirala leta 2008, ureja področje dostopnosti v 9. členu, ki zagotavlja **dostop do fizičnega okolja**, prevoza, informacij in komunikacij ter do drugih **objektov**, naprav in storitev, ki so namenjene javnosti ali se zanjo opravljajo. Ukrepi za prepoznavanje in odpravljanje ovir pri dostopnosti se med drugim nanašajo na **stavbe**, notranje in zunanje prilagoditve ter opremo.

¹⁷ Prav tam. V starostni skupini 30-34 let jih med ljudmi z invalidnostmi v Sloveniji doseže terciarno izobrazbo 20,6 odstotka, med ostalimi pa 38,4 odstotka.

¹⁸ Filmer, Deon. 2005. Disability, Poverty and Schooling in Developing Countries : Results from 11 Household Surveys. Policy Research Working Paper; No. 3794. World Bank. Dostopno na: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/8546>.

¹⁹ NIJZ. Nacionalna raziskava o zdravju in zdravstvenem varstvu (EHIS 2019). 2020. Dostopno na: <https://www.nijz.si/sl/podatki/nacionalna-raziskava-o-zdravju-in-zdravstvenem-varstvu-ehis-2019>. Tistih z omejitvami gibalnih in čutilnih funkcij, ki so odgovorili, da imajo večje težave, je med terciarno izobraženimi 5,2 odstotka, tistih z manjšimi težavami 39,5, brez težav pa 55,3 odstotkov. Glede na status aktivnosti je največji delež respondentov z večjimi omejitvami pri hoji med upokojenci (18,6 odstotka), med šolajočimi in drugi neaktivnimi jih je 5,1 odstotka, med brezposelnimi 3,5 odstotka, najmanj pa jih je med zaposlenimi oziroma samozaposlenimi, namreč 1,2 odstotka.

²⁰ Filmer, Deon. 2005. Disability, Poverty and Schooling in Developing Countries: Results from 11 Household Surveys. Policy Research Working Paper; No. 3794. World Bank. Dostopno na: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/8546>.

²¹ Glej Unija enakosti: strategija o pravicah invalidov za obdobje 2021–2030. Dostopno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0101&from=SL>.

²² Akcijski program za invalide 2014 – 2021, Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MDDSZ/Invalidi/API-2014-2021/API_2014_2021.pdf.

²³ Konvencija o pravicah invalidov in Izbirni protokol h Konvenciji o pravicah invalidov. Glej Uradni list RS - Mednarodne pogodbe, št. 10/08. Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5314>.

Države pogodbenice morajo skladno z MKPI sprejemati ukrepe, s katerimi razvijajo, širijo in spremljajo uveljavljanje minimalnih standardov in smernic za **dostopnost objektov**.

Dostopnost fizičnega okolja je torej del širšega koncepta dostopnosti v okviru zagotavljanja pravic ljudem z invalidnostmi.

9. člen Zakona o izenačevanju možnosti invalidov (v nadaljevanju: ZIMI)²⁴
(uporaba in prilagoditev objektov v javni rabi)

(1) Prepovedana je diskriminacija zaradi invalidnosti pri dostopnosti do uporabe objektov v javni rabi.

(2) Prilagoditve objektov v javni rabi se opravijo z gradbenimi in tehničnimi napravami, zvočnimi in svetlobnimi indikatorji, pisnimi informacijami in drugimi ustreznimi tehničnimi prilagoditvami.

(3) Objekte v javni rabi, ki se gradijo, in objekte v javni rabi, ki se rekonstruirajo, je treba primerno prilagoditi med samo gradnjo oziroma rekonstrukcijo objekta.

Izrazi dostopnost, dostopno okolje in dostopno načrtovanje se v tehničnem smislu večinoma uporabljajo v povezavi s standardi in predpisi, ki predpisujejo minimalne zahteve v zvezi z dostopnostjo objektov, informacij in storitev v javni rabi za ljudi z invalidnostmi. Če je objekt dostopen, pomeni, da izpolnjuje zahteve, ki jih določa zakonodaja v zvezi z zagotavljanjem enakih možnosti ljudi z invalidnostmi. S tem omogoča, da lahko do njega enakovredno dostopajo in ga uporabljajo vsi uporabniki ne glede na njihove sposobnosti in zmožnosti.²⁵

Gradbeni zakon²⁶ v 22. členu ureja »graditev in uporabo objektov, dostopnih vsem ljudem, ne glede na njihovo morebitno trajno ali začasno oviranost«, kar pomeni projektiranje, gradnjo in uporabo objektov na način, ki omogoča **neoviran dostop do objektov** in njihovo uporabo. To sodi v okvir **»univerzalne graditve in uporabe objektov«**.

V nadaljevanju posebnega poročila je izraz **dostopnost** uporabljen v smislu dostopnosti (stavb in opreme) srednjih šol, ki so objekti v javni rabi. Dostopnost pomeni neoviran dostop srednjih šol za gibalno ovirane dijake in druge ljudi z začasno ali trajno gibalno oviranostjo

²⁴ Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (Uradni list RS, št. 94/10, 50/14 in 32/17). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4342>.

²⁵ Glej Priročnik MOP: Univerzalna stanovanjska graditev. Dostopno na: Povzeto po: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Dokumenti/Graditev/univerzalna_stanovanjska_graditev.pdf.

²⁶ Gradbeni zakon (Uradni list RS, št. 61/17, 72/17 – popr., 65/20 in 15/21 – ZDUOP). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7108>.

2 PREPOVED DISKRIMINACIJE ZARADI INVALIDNOSTI

Država mora zagotoviti ljudem z invalidnostmi pravno varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin - predvsem pravico do enakih možnosti in prepoved diskriminacije zaradi invalidnosti.²⁷

2.1 Mednarodno pravo

S podpisom MKPI so članice Organizacije združenih narodov (v nadaljevanju: OZN), vključno z EU, dosegle soglasje o tem, kaj je invalidnost in kako naj se ljudem z invalidnostmi zagotavljajo vse pravice. MKPI temelji na t. i. družbenem modelu invalidnosti, ki opredeljuje vrste invalidnosti in obravnavanje invalidnosti s perspektive človekovih pravic.

MKPI v 9. členu zavezuje države pogodbenice, da »invalidom²⁸ omogočijo neodvisno življenje in polno sodelovanje na vseh področjih življenja ter da sprejmejo ustrezne ukrepe, s katerimi invalidom zagotovijo, da imajo enako kot drugi **dostop do fizičnega okolja**, prevoza, informacij in komunikacij.«

Države pogodbenice so dolžne sprejemati tudi ustrezne ukrepe, s katerimi med drugim razvijajo, širijo in spremljajo uveljavljanje minimalnih standardov ter **smernic za dostopnost objektov**, naprav in storitev, ki so namenjeni javnosti ali se zanjo opravljajo.

24. člen MKPI se navezuje neposredno na **izobraževanje** in določa, da države pogodbenice med drugim:

1. »priznavajo invalidom pravico do izobraževanja. Za uresničevanje te pravice brez diskriminacije in na podlagi enakih možnosti države pogodbenice zagotavljajo **vključujoč izobraževalni sistem** na vseh ravneh (...);
2. zagotavljajo: a) da invalidi zaradi invalidnosti **niso izključeni** iz splošnega izobraževalnega sistema in da invalidni otroci zaradi invalidnosti niso izključeni iz brezplačnega in obveznega osnovnošolskega ter **srednješolskega izobraževanja**; b) da imajo invalidi enako kot drugi dostop do vključujočega, kakovostnega, brezplačnega osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja **v skupnostih, v katerih živijo**; c) **primerne prilagoditve** glede na posameznikove potrebe; d) invalidom v splošnem izobraževalnem sistemu potrebno **pomoč** in jim omogočajo učinkovito izobraževanje; e) učinkovito, posamezniku prilagojeno pomoč v okolju, ki invalidom zagotavlja največji mogoči akademski in socialni razvoj, da se doseže popolna vključenost;
3. **omogočajo pridobivanje življenjskega in socialnega znanja in veščin**, ki jim olajšajo polno in enakopravno sodelovanje v izobraževanju in skupnosti. Zato države pogodbenice sprejmejo ustrezne ukrepe (...);
4. sprejmejo ustrezne ukrepe za zaposlovanje **učiteljev** ter usposabljanje strokovnjakov in osebja na vseh ravneh izobraževanja (...).«

²⁷ Glej Nacionalne usmeritve za izboljšanje dostopnosti grajenega okolja, informacij in komunikacij za invalide (Uradni list RS, št. 113/05). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=STRA27>.

²⁸ Uradni prevod MKPI uporablja termin »invalidi«, zato je pri citiranju MKPI in drugih pogodb uporabljen tudi in tem posebnem poročilu.

Konvencija o otrokovih pravicah²⁹ v 2. členu zavezuje države pogodbenice, da spoštujejo in vsakemu otroku zagotavljajo »pravice brez kakršnegakoli razlikovanja, ne glede na raso, barvo kože, spol, jezik, veroizpoved, politično ali drugo prepričanje, narodno, etnično ali družbeno poreklo, premoženje, **invalidnost**, rojstvo ali kakršenkoli drug položaj otroka, njegovih staršev ali zakonitega skrbnika«. 23. člen določa: »Upošteva **posebne potrebe prizadetega otroka** in finančne zmožnosti staršev ali drugih, ki skrbijo zanj, naj bo pomoč, kadarkoli je to mogoče, brezplačna in naj prizadetemu otroku zagotavlja, da ima **učinkovit dostop** in da je deležen izobraževanja, usposabljanja, storitev zdravstvenega varstva, rehabilitacije, priprave na zaposlitev in možnosti za razvedrilo na način, ki pospešuje kar največjo možno vključitev v družbo in otrokov osebni, všteti kulturni in duhovni, razvoj.«

Države pogodbenice skladno z 28. členom »spodbujajo razvoj različnih oblik srednjega šolanja, všteti splošno in poklicno šolanje, skrbijo, da je dosegljivo in dostopno vsakemu otroku, ter sprejemajo ustrezne ukrepe, kot je uvedba brezplačnega šolanja in po potrebi denarna pomoč«. ³⁰ 29. člen med drugim poudari, da mora biti izobraževanje otrok usmerjeno k **popolnemu razvoju** otrokove osebnosti, nadarjenosti ter umskih in telesnih sposobnosti in h krepitvi spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter načel, določenih z Ustanovno listino Združenih narodov.

Pogodba o delovanju Evropske unije in Listina Evropske unije o temeljnih pravicah³¹ določata podlago za boj proti vsem oblikam diskriminacije, pri čemer kot temelj politik v EU uveljavljata enakost. Listina v členu 21 prepoveduje diskriminacijo na podlagi spola, rase, barve kože, etničnega ali socialnega porekla, genetskih značilnosti, jezika, vere ali prepričanja, političnega ali drugega mnenja, pripadnosti narodnosti manjšini, premoženja, rojstva, **invalidnosti**, starosti ali spolne usmerjenosti.

Listina Evropske unije o temeljnih pravicah v 26. členu invalidom priznava pravico do samostojnosti, družbene in zaposlitvene integracije ter sodelovanja v družbenem življenju.

Ker so EU kot celota³² in vse njene države članice tudi pogodbenice MKPI, je bila ta pomembna pogodba tudi podlaga nove zakonodaje in Strategije o pravicah invalidov za obdobje 2021–2030 (v nadaljevanju: strategija), ki jo je sprejela Evropska komisija (v nadaljevanju: EK) marca 2021.³³

²⁹ Konvencija o otrokovih pravicah, Sprejeta na Generalni skupščini Združenih narodov 20. novembra 1989 z resolucijo št. 44/25, objavljena v Uradnem listu SFRJ – Mednarodne pogodbe št. 15/90, Akt o notifikaciji nasledstva glede konvencij Organizacije združenih narodov in konvencij, sprejetih v mednarodni agenciji za atomsko energijo objavljen v Uradnem listu RS – Mednarodne pogodbe št. 9/92. Dostopno na: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZZ/Dokumenti/multilateralala/clovekove-pravice/porocila-SLO-po-instrumentih-o-clovekovih-pravicah/73241a9c65/Konvencija-o-otrokovi-pravicah.pdf>.

³⁰ Prav tam. Točka b prvega odstavka 28. člena.

³¹ Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pravniRedEUTemeljniAktiEU>.

³² Za EU je začela veljati januarja 2011.

³³ Strategija o pravicah invalidov za obdobje 2021–2030. Dostopno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=COM:2021:101:FIN#PP4Contents>.

V EU se na pravice ljudi z invalidnostmi navezujejo tudi drugi predpisi,³⁴ med njimi:

- Evropski akt o dostopnosti - Direktiva EU 2019/882 o zahtevah glede dostopnosti do proizvodov in storitev;³⁵
- Direktiva EU 2016/2102 o dostopnosti spletišč in mobilnih aplikacij organov javnega sektorja;³⁶
- Direktiva Sveta 2000/78/ES o splošnih okvirih enakega obravnavanja pri zaposlovanju in delu;³⁷
- Uredba o pravicah potnikov z omejeno mobilnostjo v glavnih vrstah prevoza;³⁸
- Evropska kartica ugodnosti za invalide;³⁹
- Parkirna kartica EU za invalide;⁴⁰
- Evropski semester,⁴¹ ki zagotavlja okvir za usklajevanje ekonomskih politik v EU in informacije o položaju oseb z invalidnostjo v državah članicah;
- Načelo »Oblikovanje za vse«, ki poudarja dostopnost do storitev, dobrin in grajenega okolja.⁴²

Evropski akt o dostopnosti je direktiva EU⁴³ iz leta 2019, ki določa skupne zahteve glede dostopnosti za nekatere ključne proizvode in storitve. Te invalidom na ravni EU omogočajo polno udeležbo v družbi. Evropski akt o dostopnosti sicer ne zavezuje na vseh področjih dostopnosti (izvzeta sta grajeno okolje in infrastruktura) in zaradi tega ni v celoti izpolnil pričakovanj invalidskih organizacij. Kljub temu prinaša vrsto pozitivnih zavez in je pomemben korak na poti do enakih možnosti ljudi z invalidnostmi na ravni EU. Države članice morajo do 28. junija 2022 sprejeti in objaviti predpise, potrebne za uskladitev z direktivo. Slovenija do konca priprave tega poročila še ni prenesla direktive.

³⁴ V EU je pravica do dostopnosti grajenega okolja in informacij ter komunikacij obravnavana z dveh vidikov. Prvi, protidiskriminacijski vidik, se nanaša na pravico invalidov do socialne vključenosti in zagotavljanja enakih možnosti (npr. Direktiva 2000/78/ES), drugi vidik pa zadeva standardizacijo na področju prostorske zakonodaje.

³⁵ Dostopno na: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1202&langId=en>.

³⁶ Dostopno na: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2016.327.01.0001.01.ENG.

³⁷ Dostopno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32000L0078>. Direktiva z dne 27. novembra 2000 o splošnih okvirih enakega obravnavanja pri Zaposlovanju in delu št. 2000/78/ES prepoveduje tako diskriminacijo zaradi invalidnosti kot tudi diskriminacijo zaradi starosti. Direktiva se nanaša na naslednje situacije: (a) pogoje, pod katerimi je dostopna zaposlitev, samozaposlitev ali delo, vključno z izbirnimi merili in pogoji za sprejem v službo, ne glede na to, za katero vejo dejavnosti ali hierarhično mesto gre, vključno z napredovanjem; (b) dostopnost vseh vrst in vseh ravni poklicnega usmerjanja, poklicnega usposabljanja, izpopolnjevanja in prekvalificiranja, vključno s pridobivanjem praktičnih delovnih izkušenj; (c) zaposlitev in delovne pogoje, vključno z odpustitvijo in plačilom; (d) članstvo in sodelovanje v organizaciji delavcev ali delodajalcev ali v kakšni drugi organizaciji, katere člani opravljajo določen poklic, vključno z ugodnostmi, ki jih daje taka organizacija.

³⁸ Dostopno na: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:055:0001:0012:SL:PDF>.

³⁹ <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1139>.

⁴⁰ https://europa.eu/youreurope/citizens/travel/transport-disability/parking-card-disabilities-people/index_fr.htm.

⁴¹ https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/european-semester_en.

⁴² Povzeto po:

https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Dokumenti/Graditev/univerzalna_stanovanjska_graditev.pdf.

⁴³ Dostopno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019L0882&from=EN>.

Cilj **Strategije o pravicah invalidov za obdobje 2021–2030** je, da bi vsi ljudje z invalidnostmi v EU, ne glede na spol, raso, etnično pripadnost, versko ali drugo prepričanje, starost ali spolno usmerjenost:

- uživali človekove pravice;
- imeli enake možnosti, enak dostop do sodelovanja v družbi in gospodarstvu;
- lahko odločali o tem, kje, kako in s kom živijo;
- se prosto gibali v EU ne glede na potrebe po podpori;
- ne doživljali diskriminacije.

Ta strategija⁴⁴ upošteva raznovrstnost invalidnosti, vključno z dolgotrajnimi telesnimi, duševnimi, intelektualnimi ali senzoričnimi okvarami (v skladu s 1. členom MKPI), ki so pogosto nevidne.

EK spodbuja države članice k sprejetju **nacionalnih strategij** in **akcijskih načrtov** za nadaljnje izvajanje MKPI in zakonodaje EU na tem področju.

2.2 Nacionalni predpisi na področju varstva pred diskriminacijo

Ustava Republike Slovenije⁴⁵ opredeljuje invalidnost kot eno od osebnih okoliščin, na podlagi katere posameznik ne sme biti diskriminiran. S tem daje pravno podlago za dodatno zaščito ljudi z invalidnostmi.

52. člen Ustave Republike Slovenije
(pravice invalidov)

Invalidom je v skladu z zakonom zagotovljeno varstvo ter usposabljanje za delo. Otroci z motnjami v telesnem ali duševnem razvoju ter druge hujše prizadete osebe imajo pravico do izobraževanja in usposabljanja za dejavno življenje v družbi. Izobraževanje in usposabljanje iz prejšnjega odstavka se financira iz javnih sredstev.

Diskriminacijo opredeljuje tudi **ZVarD**, ki določa varstvo vsakega posameznika in posameznice pred diskriminacijo ne glede na njegove osebne okoliščine. Mednje, skladno s 1. členom ZVarD, sodi tudi **invalidnost**.

⁴⁴ Strategija temelji na rezultatih prejšnje evropske strategije o invalidnosti za obdobje 2010–2020.

⁴⁵ Ustava Republike Slovenije, 14. člen. Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=USTA1>.

4. člen ZVarD
(diskriminacija)

(1) Diskriminacija pomeni vsako neupravičeno dejansko ali pravno neenako obravnavanje, razlikovanje, izključevanje ali omejevanje ali opustitev ravnanja zaradi osebnih okoliščin, ki ima za cilj ali posledico oviranje, zmanjšanje ali izničevanje enakopravnega priznavanja, uživanja ali uresničevanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin, drugih pravic, pravnih interesov in ugodnosti.

(2) Diskriminacija zaradi katere koli osebne okoliščine je prepovedana.

Da bi lahko ugotovili ali potrdili diskriminacijo, mora biti odločilen razlog za slabšo obravnavo konkretna **osebna okoliščina**. Gre za prirojene ali pridobljene osebne značilnosti, lastnosti, stanja ali statuse, ki so praviloma trajno in nerazdružljivo povezani z določenim posameznikom in njegovo osebnostjo, zlasti identiteto, ali pa jih posameznik ne spreminja zlahka. Do diskriminacije lahko pride na različnih **področjih družbenega življenja**, na katerih morajo po 2. členu ZVarD »državni organi, lokalne skupnosti, nosilci javnih pooblastil ter pravne in fizične osebe zagotavljati varstvo pred diskriminacijo oziroma enako obravnavanje vseh oseb na vseh področjih oblastnega odločanja, delovanja v pravnem prometu in pri drugem svojem delovanju oziroma ravnanju v razmerju do tretjih oseb«. ZVarD izrecno zagotavlja varstvo pred diskriminacijo **na področju izobraževanja**.⁴⁶

ZIMI⁴⁷ na podlagi MKPI določa, da so »**invalidi** osebe z dolgotrajnimi telesnimi, duševnimi in senzoričnimi okvarami ter motnjami v duševnem razvoju, ki jih v povezavi z različnimi ovirami lahko omejujejo, da bi enako kot drugi polno in učinkovito sodelovali v družbi«. Tudi **ZIMI**⁴⁸ določa **prepoved diskriminacije**. Prepovedana je vsakršna diskriminacija zaradi invalidnosti v postopkih pred državnimi organi, organi državne in samoupravne lokalne skupnosti, izvajalci javnih pooblastil in izvajalci javne službe. Diskriminacija pred državnimi organi, organi državne in lokalne samouprave, izvajalci javnih pooblastil in javnih služb pomeni tudi:

- »nespoštovanje in neupoštevanje pravic invalidov ter prikrajšanje zanje oziroma njihova odtegnitev, če so te pravice pod enakimi pogoji priznane tistim, ki niso invalidi.«

Tako kot je neupravičena neenaka obravnava ljudi z invalidnostmi, ki so v primerljivem položaju z drugimi, neposredna diskriminacija, je lahko diskriminatorna tudi enaka obravnava ljudi z invalidnostmi, ki so v različnih položajih. Če zavezanci v teh primerih ne zagotovijo posebnih ukrepov oziroma razumnih prilagoditev (glej poglavje 2.3), ki ne nalagajo nesorazmernega bremena, je to **diskriminacija** ljudi z invalidnostmi.

⁴⁶ Zakon o varstvu pred diskriminacijo (Uradni list RS, št. 33/16 in 21/18 – ZNOrg). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7273>

⁴⁷ Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (Uradni list RS, št. 94/10, 50/14 in 32/17). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4342>.

⁴⁸ Prav tam.

Ustavno sodišče⁴⁹ je v podobnem primeru, kot je dostopnost šol, že presojalo ustreznost ureditve primernih prilagoditev za ljudi z invalidnostmi – obravnavalo je fizično **dostopnost volišč**. V času presoje je bila na volitvah ljudem z invalidnostmi dostopna le tretjina vseh volišč. Ugotovilo je, da to ni primerna in zadostna prilagoditev, ki bi invalidom omogočila samostojno fizično dostopnost do volišč v javnih objektih in s tem v večini primerov tudi osebno uresničevanje njihove volilne pravice. »Izpodbijana ureditev je zato pomenila opustitev zakonodajalca in je kot taka poseg v pravico invalidov do nediskriminacijskega obravnavanja (**posredna diskriminacija**) v zvezi z volilno pravico (prvi odstavek 14. člena v zvezi z drugim odstavkom 43. člena Ustave).«⁵⁰

2.3 Posebni ukrepi in primerne prilagoditve

Prepoved diskriminacije ljudi z invalidnostmi, torej dolžnost njihove enake obravnave v enakih oziroma primerljivih položajih glede na druge ljudi, urejajo mednarodne pogodbe in nacionalna zakonodaja.

Zagotavljanje enakih možnosti ob prepovedi diskriminacije vključuje tudi dolžnost, da so ljudje različno obravnavani, kadar so v različnih položajih. Zagotavljanje enakih možnosti zahteva pozitivno delovanje, dodatne pravice in ugodnosti, dodatno pomoč ali podporo, določene prednosti itn. Čeprav gre v teh primerih za neenako, bolj ugodno obravnavo oseb oziroma določene družbene skupine, taka obravnava ni diskriminatorna. Nasprotno, gre za potrebno in upravičeno pomoč osebam, ki nimajo enakih izhodiščnih možnosti. Posebni ukrepi so namenjeni odpravljanju manj ugodnega položaja ljudi, ki so v takem položaju zaradi določene osebne okoliščine.

2.3.1 Posebni ukrepi

Kot družbena skupina se **ljudje z invalidnostmi** v življenju spoprijemajo s predsodki, stereotipi, stigmatizacijo in diskriminacijo, torej z obravnavo, ki jih zaznamuje, izključuje in omejuje. Zato so deležni posebnih ukrepov države, katerih cilj je odprava tega manj ugodnega položaja (npr. štipendije, posebne vpisne kvote v izobraževanju, posebne spodbude za zaposlovanje invalidov).

Ker imajo ljudje z invalidnostmi v vsakdanjem življenju, tudi pri izobraževanju, različne težave, bi bili ob zgolj zagotovljeni enakopravnosti dejansko prikrajšani. Le z udeležanjem načela enakih možnosti, denimo, s pomočjo prilagoditev (npr. klančine za ljudi na invalidskem vozičku), lahko dosežemo, da imajo ljudje z invalidnostmi dejansko enake možnosti.

Ljudem z invalidnostmi ne sme biti onemogočen dostop do storitve samo zaradi njihove invalidnosti. ZIMI določa **posebne ukrepe**, katerih namen je odstranitev grajenih ovir v objektih, v katerih ponujajo blago in storitve, ki so na voljo javnosti. Pri ponujanju blaga in storitev je treba zagotoviti primerno podporo, zlasti s pomočjo drugih oseb (bralcev, tolmačev, osebnih asistentov).

⁴⁹ Št. zadeve U-I-156/11-29. Dostopno na: <http://www.us-rs.si/documents/84/b7/u-i-156-11-up-861-112.pdf>

⁵⁰ Prav tam.

Ukrepi za zagotavljanje enakih možnosti so skladno s 3. členom ZIMI »načrtovane dejavnosti, s katerimi se omogoči, da so različni deli družbe in okolja, kot so javne službe, grajeno okolje, blago in storitve, namenjene javnosti, informacije, komunikacije ipd., dostopni vsem, predvsem invalidom«. ⁵¹

Podobno ZVarD v 17. členu določa t. i. **posebne ukrepe za zagotavljanje enakosti**. To so začasni ukrepi s ciljem zagotoviti uresničevanje pravice do enakega obravnavanja, enake možnosti ali dejansko enakost in udeležbo na področjih družbenega življenja osebam, ki so zaradi določene osebne okoliščine – v tem primeru invalidnosti – v manj ugodnem položaju. Posebni ukrepi se sprejmejo z namenom preprečevanja ali odpravljanja posledic takega položaja oziroma kot nadomestilo za manj ugoden položaj.

ZVarD določa, da je cilj posebnih ukrepov odprava manj ugodnega položaja oseb z določeno osebno okoliščino. Temeljiti morajo na analizah o obstoju manj ugodnega položaja in morajo biti **potrebno in ustrezno** sredstvo za odpravo takega položaja.

Tudi **MKPI** v 9. členu zavezuje države pogodbenice, da omogočijo invalidom neodvisno življenje in polno sodelovanje na vseh področjih življenja ter da **sprejmejo ustrezne ukrepe**, s katerimi jim zagotovijo, da imajo enako kot drugi dostop do fizičnega okolja, prevoza, informacij in komunikacij.

Primeri posebnih ukrepov: Zakon o gimnazijah⁵² določa, da kandidata s posebnimi potrebami, ki se vključuje v izobraževanje v skladu z odločbo o usmeritvi, gimnazija z omejitvijo vpisa sprejme, če dosega najmanj 90 odstotkov točk po merilih, potrebnih za vpis. Po Zakonu o štipendiranju⁵³ so vsi prejemniki štipendij, ki imajo status štipendista s posebnimi potrebami, upravičeni do posebnega dodatka k štipendiji.

2.3.2 Primerne prilagoditve

ZIMI na podlagi določb mednarodnega prava ureja tudi institut **primerne prilagoditve**, ki je namenjen posamezniku in ne skupini ljudi z invalidnostmi. To pomeni »potrebne zakonodajne, upravne in druge ukrepe, ki ne nalagajo nesorazmernega bremena, kadar so v **posameznem primeru** potrebni, da se invalidom na enaki podlagi kot drugim zagotovi uživanje ali uresničevanje pravic in svoboščin«. ⁵⁴ Gre za **individualno obravnavo** in zato bolj **prilagojene ukrepe**, namenjene posamezni osebi na podlagi njenih konkretnih in **specifičnih potreb**, ki so posledica invalidnosti. Ta pravica se sicer v praksi večinoma navezuje na prilagoditve pri zaposlovanju in delu.

11. člen ZIMI določa, da imajo »invalidi pravico do ustreznih prilagoditev pri vključevanju v vzgojni, šolski ali študijski proces in pravico do primernih prilagoditev šolskega oziroma študijskega procesa individualnim potrebam invalida«.

⁵¹ Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (Uradni list RS, št. 94/10, 50/14 in 32/17). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4342>.

⁵² Zakon o gimnazijah (Uradni list RS, št. 1/07 – uradno prečiščeno besedilo, 68/17, 6/18 – ZIO-1 in 46/19). Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO450>.

⁵³ Zakon o štipendiranju (Uradni list RS, št. 56/13, 99/13 – ZUPJS-C, 8/16, 61/17 – ZUPŠ in 31/18). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO6571>.

⁵⁴ V 3. členu ZIMI. Sicer se uporablja tudi termin razumne prilagoditve.

Podobno se **MKPI** na področju izobraževanja hkrati nanaša na ljudi z invalidnostmi kot družbeno skupino in na posameznika z invalidnostjo ter njegove potrebe. Pri uresničevanju te pravice države pogodbenice invalidom med drugim zagotavljajo **dostop** do vključujočega, kakovostnega brezplačnega srednješolskega izobraževanja v skupnostih, v katerih živijo, in primerne **prilagoditve glede na posameznikove potrebe**.

Primerne prilagoditve omogoča tudi Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami,⁵⁵ ki določa individualno usmerjanje otrok s posebnimi potrebami v programe vzgoje in izobraževanja, upoštevajoč njihove potrebe in vrste oziroma stopnje primanjkljajev, ovir oziroma motenj.

Prilagoditve so terminološko opredeljene kot **primerne**, ker niso absolutne, temveč se vedno izvajajo sorazmerno. ZIMI določa, da je treba zagotoviti ukrepe za odpravljanje ovir pri dostopnosti do blaga in storitev, ki so na voljo javnosti, razen če javnim in zasebnim subjektom ne nalagajo **nesorazmernega bremena**. »Pri presoji, ali je primerna prilagoditev za konkreten subjekt nesorazmerno breme, se upoštevajo zlasti velikost in viri subjekta, njegova narava, ocenjeni stroški, mogoče koristi od boljšega dostopa za invalide ter zgodovinske, kulturne, umetniške in arhitekturne vrednosti premičnin oziroma nepremičnin.«⁵⁶

2.4 Prostorska dostopnost

2.4.1 Dostopnost v nacionalni zakonodaji

V nadaljevanju so predstavljeni predpisi na področju dostopnosti, ki na bolj konkreten način urejajo v MKPI in drugih predpisih določene pravice ljudi z invalidnostmi. Pravica do dostopnosti je del **zagotavljanja enakih možnosti**.

Dostopnost grajenega okolja in informacij oziroma komunikacij omogoča vključevanje ljudi z invalidnostmi v družinsko, delovno in širše družbeno okolje. Nanaša se tudi na področja izobraževanja, usposabljanja in zaposlovanja. Dostopnost ni pomembna le z vidika vključevanja v družbo, temveč je tudi pogoj za uveljavljanje političnih in državljskih pravic.⁵⁷

Pojem dostopnost se nanaša na **dostopnost grajenega okolja** ter **dostopnost informacij in komunikacij**. S tega vidika gre za ovire grajenega okolja, komunikacijske ovire in ovire pri dostopu do informacij.⁵⁸

Ovire grajenega okolja so arhitekturne in tehnološke ovire v zunanjem in notranjem prostoru.⁵⁹

⁵⁵ Zakonu o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Uradni list RS, št. 58/11, 40/12 – ZUJF, 90/12, 41/17 – ZOPOPP in 200/20 – ZOOMTVI). Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5896>.

⁵⁶ Glej ZIMI. Podobno določa MKPI, ki kot primerno prilagoditev definira potrebne in primerne spremembe ter prilagoditve, ki ne nalagajo nesorazmernega ali nepotrebne bremena.

⁵⁷ Glej 43. in 44. člen Ustave Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99, 75/16 – UZ70a in 92/21 – UZ62a).

⁵⁸ Glej MKPI.

⁵⁹ Ovire v zunanjem prostoru so ovire na cestah, trgih in drugih javnih površinah (npr. cestni robniki, prometni otoki, prehodi za pešce, parkirni prostori, podhodi) in ovire v javnem potniškem prometu (npr. vstop v vozilo in izstop iz njega, dostop do postajališč ali postaj). Ovire v notranjem okolju preprečujejo dostop do objekta ali onemogočajo/otežujejo njegovo uporabo (npr. preozka vrata, pretežka vrata, stopnice, drseča tla, ozki hodniki, neustrezno urejeni sanitarni prostori, neustrezno oblikovana držala, ograja). Glej Richard Sendi, Igor Bizjak, Nina Goršič, Boštjan Kerbler, Sabina Mujkić, Biba Tominc. 2015. Priročnik o dostopnosti objektov v javni rabi. Urbanistični inštitut Republike Slovenije. Dostopno na: <http://www.airs.si/pub/DOSTOPNOST-prirocnikS.pdf>.

V Sloveniji so bili sprejeti številni **predpisi** in drugi dokumenti, ki se nanašajo na pravice ljudi z invalidnostmi in zagotavljanje dostopnosti notranjega prostora. Med njimi so:

- Zakon o izenačevanju možnosti invalidov;
- Gradbeni zakon;
- Pravilnik o univerzalni graditvi in uporabi objektov;
- Zakon o urejanju prostora;⁶⁰
- Slovenski standard SIST ISO 21542:2012 - Gradnja stavb - Dostopnost in uporabnost grajenega okolja;⁶¹
- Nacionalne usmeritve za izboljšanje dostopnosti grajenega okolja, informacij in komunikacij za invalide;⁶²
- Akcijski program za invalide 2014–2021.⁶³

ZIMI⁶⁴ prepoveduje diskriminacijo zaradi invalidnosti pri dostopnosti do blaga in storitev, ki so na voljo javnosti, kar vključuje tudi dostopnost do **uporabe objektov v javni rabi**.

9. člen ZIMI določa, da se »prilagoditve objektov v javni rabi opravijo z gradbenimi in tehničnimi napravami, zvočnimi in svetlobnimi indikatorji, pisnimi informacijami in drugimi ustreznimi tehničnimi prilagoditvami. Objekte v javni rabi, ki se gradijo, in objekte v javni rabi, ki se rekonstruirajo, je treba primerno prilagoditi med samo gradnjo oziroma rekonstrukcijo objekta«.

ZIMI v 38. členu določa **roke za primerno prilagoditev**. Primerno prilagoditev obstoječih objektov v javni rabi se zagotovi s tem, da se odpravijo grajene in komunikacijske ovire (iz 9. člena zakona), ki jih mora investitor odpraviti ob **prvi rekonstrukciji objekta** po uveljavitvi tega zakona, vendar najpozneje v 15 letih po uveljavitvi tega zakona. Ta **rok se izteče 11. 12. 2025**.

Predpisi o graditvi objektov vse od leta 1984, ko je bil uveljavljen Zakon o graditvi objektov (v nadaljevanju: ZGO)⁶⁵, in nato leta 2004 sprejeti ZGO-1, določajo ukrepe, s katerimi se invalidom (telesno prizadetim in funkcionalno oviranim osebam) zagotavlja fizični dostop do objektov v javni rabi oziroma se odpravljajo arhitektonske ovire, ki invalidom omejujejo ali preprečujejo dostop do objektov in njihovo uporabo.⁶⁶

Gradbeni zakon⁶⁷ je v primerjavi s predhodnim Zakonom o graditvi objektov (ZGO-1) uvedel pomembno novost, da je **med bistvenimi zahtevami za objekte** navedena **univerzalna graditev**.

22. člen Gradbenega zakona določa, da **univerzalna graditev** in uporaba objektov vključujeta graditev in uporabo objektov, **dostopnih vsem ljudem**, in **graditev prilagodljivih objektov**.

⁶⁰ Uradni list RS, št. 61/17. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7341>.

⁶¹ Dostopno na: <http://ecommerce.sist.si/catalog/project.aspx?id=97015faf-536f-4a42-88c2-25a834fd541f>.

⁶² Uradni list RS, št. 113/05. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=STRA27>.

⁶³ Dostopno na: <https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/akcijski-program-za-invalide/>.

⁶⁴ Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (Uradni list RS, št. 94/10, 50/14 in 32/17). Dostopno na <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4342>.

⁶⁵ Uradni list SRS, št. 34/84, 29/86, Uradni list SFRJ, št. 83/89, Uradni list SRS, št. 5/90, Uradni list RS, št. 10/91, 13/93, 66/93, 71/93, 59/96, 45/99 in 52/2000.

⁶⁶ Glej sodbo Ustavnega sodišča U-I-156/11-29. Dostopno na: <http://www.us-rs.si/documents/84/b7/u-i-156-11-up-861-112.pdf>.

⁶⁷ Gradbeni zakon (Uradni list RS, št. 61/17, 72/17 – popr., 65/20 in 15/21 – ZDUOP). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7108>.

Univerzalno oblikovanje je način oblikovanja stavb ali ustanov, ki z majhnimi dodatnimi stroški ali celo brez njih omogoča, da jih lahko kar najbolj učinkovito uporabljajo vsi ljudje, ne glede na njihovo morebitno oviranost. Gre za premik od prvotnega dožemanja, da je dostopno okolje nekaj, kar je pomembno le za peščico posameznikov, k širšemu razumevanju, da je oblik oviranosti veliko in da **smo lahko vsi v določenem življenjskem obdobju ovirani pri uporabi prostora**. To morajo oblikovalci in projektanti upoštevati pri razmisleku o »tipičnem« uporabniku. Prostor in proizvodi, oblikovani po meri uporabnikov z invalidnostmi, so uporabni za vse, za ljudi v različnih življenjskih obdobjih, različnih situacijah in različnih zdravstvenih stanjih, ki jih spremljajo različne sposobnosti in zmožnosti.⁶⁸ Pojem je opredelila tudi MKPI: »Univerzalno oblikovanje pomeni oblikovanje proizvodov, okolja, programov in storitev, ki je čim bolj uporabno za vse ljudi, ne da bi ga bilo treba prilagajati ali posebej načrtovati. Prav tako ne izključuje podpornih pripomočkov in tehnologij za posamezne skupine invalidov, kadar je to potrebno.«⁶⁹

Graditev in uporaba objektov, **dostopnih vsem ljudem** ne glede na njihovo morebitno trajno ali začasno oviranost, pomeni tako projektiranje, gradnjo in uporabo objektov, ki omogoča neoviran dostop do objektov in njihovo uporabo. Dostopi, prehodi, povezovalne poti, vrata ter vertikalne povezave (stopnice, klančine, osebna dvigala in druge mehanske dvizne naprave) morajo omogočati ljudem s funkcionalnimi oviranostmi samostojno uporabo, opremljeni morajo biti s potrebno signalizacijo in opremo za nemoteno gibanje, komunikacijo in orientacijo.⁷⁰

Graditev **prilagodljivih objektov** pomeni projektiranje in gradnjo na način, ki ne posega v izpolnjevanje drugih bistvenih zahtev in brez nesorazmernih stroškov omogoča prilagoditev objekta trajni ali začasni funkcionalni oviranosti uporabnikov. Na tak način je treba projektirati, graditi in uporabljati tudi »objekte v javni rabi ali dele objektov, ki so v javni rabi«.⁷¹

Za zagotavljanje univerzalne graditve in uporabe **objektov, ki so že zgrajeni**, lahko država ali lokalna skupnost za ta namen prispeva **javna sredstva**, kadar to presega finančne zmožnosti lastnika ali uporabnika objekta.⁷²

15. člen Gradbenega zakona določa, da se objekti **rekonstruirajo**, vzdržujejo ali se jim spreminja namembnost tako, da so izpolnjene bistvene in druge zahteve, ki veljajo v času spreminjanja objekta, pri čemer se preverjanje izpolnjevanja teh zahtev omeji na tiste bistvene in druge zahteve, ki so predmet spreminjanja objekta.

Določba glede izpolnjevanja bistvenih in drugih zahtev se **ne uporablja**, če je to tehnično **neizvedljivo** ali povezano z **nesorazmernimi stroški** (spreminjanje objektov sicer ne sme poslabšati gradbenotehničnega stanja objekta). Pri objektih, varovanih na podlagi predpisov s področja **varstva kulturne dediščine**, lahko projektirane ali izvedene rešitve »odstopajo ali ne dosegajo predpisanih bistvenih in drugih zahtev, če to izhaja iz mnenja ali pogojev pristojnega mnenjedajalca za področje kulturne dediščine, pri čemer z odstopanjem ne smejo biti neposredno ogroženi varnost objekta, življenje in zdravje ljudi, sosednje nepremičnine ali okolje«.⁷³

⁶⁸ Glej Priročnik MOP: Univerzalna stanovanjska graditev. Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Dokumenti/Graditev/univerzalna_stanovanjska_graditev.pdf. Pojavljajo tudi izrazi »vključujoče (inkluzivno) oblikovanje«, »oblikovanje za vse«, »univerzalno načrtovanje«, »vključujoče (inkluzivno) načrtovanje«, »načrtovanje za vse«, »vseživljenjsko načrtovanje« ipd.

⁶⁹ 2. člen MKPI.

⁷⁰ Glej 22. člen Gradbenega zakona.

⁷¹ Prav tam. Izjema so objekti na težko dostopnih krajih, industrijske stavbe in skladišča ter nestanovanjske kmetijske stavbe.

⁷² Prav tam.

⁷³ 15. člen Gradbenega zakona.

Pravilnik o univerzalni graditvi in uporabi objektov⁷⁴ podrobneje določa bistveno zahtevo, s katero se zagotavljata univerzalna graditev in uporaba objektov. V 6. členu pravilnika so urejene zahteve za notranje prostore objektov, dostopne vsem ljudem. Pri projektiranju, gradnji, uporabi in vzdrževanju objektov, dostopnih vsem ljudem, je treba med drugim zagotoviti »**samostojno gibanje** in orientacijo, pri čemer grajeni in premični elementi ne smejo biti ovire pri gibanju«. Načeloma bi morala biti vsem zagotovljena uporaba naprav, ki omogočajo samostojno uporabo objekta.

Pri gradnji objektov, ki so dostopni vsem ljudem in se rekonstruirajo, je obvezna vgradnja **mehanskih dvizhnih naprav**, razen če bi bil poseg tehnično neizvedljiv ali bi zahteval nesorazmeren strošek. V takem primeru je dovoljena uporaba stopniških vzpenjalcev ali podobnih naprav.⁷⁵

Primer, ki ga je obravnaval Zagovornik:⁷⁶ Pri obnovi enega od gledališč v lokalni skupnosti lastnik oziroma izvajalec dela nista zagotovila, da bi imeli ljudje, ki so uporabniki vozička, zagotovljen nemoten dostop na oder gledališča. Na zagovornika se je obrnila pobudnica, ki je zatrjevala, da gre za diskriminacijo na podlagi invalidnosti. Zagovornik je opravil poizvedbe pri občini, kjer se gledališče nahaja, pristojnem inšpektoratu in pristojnem ministrstvu in ugotovil, da je bil objekt rekonstruiran tako, da je oviranim osebam zagotovljen neoviran dostop, v dvorani pa so zagotovljena tri mesta za osebe na vozičkih, kar je več kot en odstotek sedežev dvorane, kot zahtevajo predpisi. Zagovornik je ugotovil, da občina kot lastnica gledališča glede na predpise in standarde ni dolžna zagotoviti neoviranega dostopa na oder (saj ne gre za novogradnjo), je pa to storila, ko je bila izražena potreba, ter je za to poiskala ustrezne in primerne trajne rešitve. Glede na navedeno ni mogoče govoriti o neposredni diskriminaciji, je pa Zagovornik priporočil občini, da problematiko čim prej obravnava in pretehta možnosti za zagotovitev neoviranega in stalnega dostopa funkcionalno oviranim osebam na oder in s tem ustvari pogoje, da bodo slednje enakopravne vključene v družbo in bodo lahko v večjem številu sodelovale v kulturnem življenju in drugih dogodkih, ki jih ponuja gledališče.

2.4.2 Dostopnost v nacionalnih strateških dokumentih

V Sloveniji od leta 2005⁷⁷ veljajo **Nacionalne usmeritve za izboljšanje dostopnosti grajenega okolja, informacij in komunikacij za invalide**⁷⁸ – t. i. strategija Dostopna Slovenija. Prvi cilj je:

- odpravljanje grajenih in komunikacijskih ovir v obstoječih objektih v javni rabi in na javnih površinah;
- vse večstanovanjske stavbe morajo biti zgrajene tako, da jih je mogoče z minimalnimi gradbenimi posegi v objekt prilagoditi gibalno ali senzorno oviranim ljudem;
- zagotoviti dostopnost do izobraževanja;
- zagotoviti dostopnost do delovnih mest.⁷⁹

⁷⁴ Uradni list RS, št. 41/18.

⁷⁵ Pravilnik napotuje na uporabo standardov. Tako standard SIST ISO 21542: 2012 (Gradnja stavb – Dostopnost in uporabnost grajenega okolja), podaja vse splošne in podrobne kriterije za snovanje, gradnjo in prenovo grajenega okolja, ki bo dostopno za vse ljudi.

⁷⁶ Dostopno na: <http://www.zagovornik.si/dostop-do-gledaliskega-odra-za-gibalno-ovirane-osebe/>.

⁷⁷ Standardna pravila Združenih narodov za izenačevanje možnosti invalidov v 5. pravilu poudarjajo, da morajo države spoznati pomembnost dostopnosti v procesu izenačevanja možnosti na vseh ravneh družbe in za invalide pripraviti akcijske programe, ki bodo omogočili dostopnost grajenega okolja, ter sprejeti ukrepe za zagotovitev dostopa do informacij in komuniciranja.

⁷⁸ Uradni list RS, št. 113/05). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=STRA27>.

⁷⁹ Pri tem velja omeniti, da pomeni dostopna šola tudi dostopno delovno mesto za učitelje z invalidnostmi.

V strategiji je predviden ukrep, da se »v procesu odpravljanja grajenih in komunikacijskih ovir pri obstoječih javnih površinah pripravi **terminski načrt urejanja dostopnosti in uporabnosti objektov**, zlasti v (...) šolstvu in izobraževanju«. Izvajalec ukrepov je predvsem javni sektor, financiranje je predvideno iz proračuna Republike Slovenije, proračuna lokalnih skupnosti, sredstev iz domačih in evropskih razpisov ter zasebnih sredstev. Rok za izvedbo tega ukrepa je bil 31. 12. 2015.

Splošni izvedbeno-strateški akt za ljudi z invalidnostmi v Sloveniji je **Akcijski program za invalide 2022–2030**⁸⁰ (v nadaljevanju: API). Njegov namen je spodbujati, varovati in zagotavljati polnopravno in enakovredno uživanje človekovih pravic invalidov in spodbujati spoštovanje njihovega dostojanstva. Program obsega trinajst temeljnih ciljev s 120 ukrepi, ki celostno urejajo vsa področja življenja invalidov in se nanašajo na obdobje 2022–2030.

Cilji API so med drugim vezani na dostopnost (3. cilj) in vzgojo in izobraževanje (4. cilj). Med ukrepi za doseganje cilja **dostopnosti** je tudi zagotavljanje dostopnosti do grajenega okolja ali do vseh objektov v javni rabi. Ukrepi za doseganje ciljev na področju **vzgoje in izobraževanja** v API so med drugim »zagotavljanje«:

- enakih možnosti pri vpisu v vse izobraževalne programe ter spodbujanje večjega vključevanja invalidov v redne oblike vzgoje, izobraževanja in usposabljanja;
- prostorskih in tehničnih možnosti za izvajanje programov vzgoje in izobraževanja ter prilagojenega prevoza;
- ustrezne opreme za individualno uporabo pri izobraževanju;
- fizične pomoči vsem učencem, ki tako pomoč potrebujejo.⁸¹

Nosilci ukrepov so med drugimi Ministrstvo za kulturo, Ministrstvo za okolje in prostor, Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (v nadaljevanju: MDDSZ), Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport (v nadaljevanju: MIZŠ), Nacionalni inštitut za javno zdravje in Nacionalni svet invalidskih organizacij Slovenije.

Sprejete so tudi druge smernice, navodila in priročniki. Denimo, Svet Nacionalne agencije Republike Slovenije za kakovost v visokem šolstvu je v sodelovanju z Zvezo društev slepih in slabovidnih Slovenije, Društvom študentov invalidov Slovenije in Zavodom Dostop leta 2017 sprejel **Smernice za dostopnost v terciarnem izobraževanju**.⁸² Smernice sicer veljajo za področje terciarnega izobraževanja in nimajo vpliva na srednješolsko raven, vendar so lahko **zgled ustrezne obravnave** težav ljudi z invalidnostmi in posledično postopnega odpravljanja ovir tudi v srednjih šolah. Še posebej zato, ker ima država precej večji upravljavski vpliv na srednje šole, kot ga ima na avtonomni in na drugačen način financiran visokošolski prostor.

2.4.3 Pravno varstvo v primerih nedostopnosti

O **predpisih na področju dostopnosti** je mogoče skleniti, da sicer poskušajo konkretizirati določbe mednarodnih pogodb in nacionalne zakonodaje, vendar so pri tem le delno uspešni. Še vedno so na določenih področjih abstraktni.

⁸⁰ Akcijski program za invalide 2022 – 2030. Dostopno na: <https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/akcijski-program-za-invalide/>

⁸¹ Prav tam, str. 7 – 8.

⁸² NAKVIS. 2017. Smernice za dostopnost v terciarnem izobraževanju v Republiki Sloveniji. Dostopno na: https://www.nakvis.si/wp-content/uploads/2018/11/NAKVIS_SMERNICE-ZA-DOSTOPNOST-za-objavo.docx.

Tako, denimo, določajo »univerzalno« graditev za vse objekte, hkrati pa dopuščajo mnoge in nedoločljive izjeme, če je to »tehnično neizvedljivo«, »povezano z nesorazmernimi stroški« in v primerih »varstva kulturne dediščine«. Rok za prilagoditev se izteče **konec leta 2025**.⁸³

Ljudje z invalidnostmi, ki menijo, da so diskriminirani zaradi nedostopnosti javnih objektov, npr. šol, lahko podajo Zagovorniku predlog za obravnavo diskriminacije. Oseba, ki meni, da je bila diskriminirana, lahko tudi s tožbo zahteva prenehanje diskriminacije, izplačilo nadomestila zaradi diskriminacije oziroma objavo sodbe v medijih.⁸⁴ Ljudje z invalidnostmi imajo tudi možnost pritožb na podlagi mednarodnih pogodb.⁸⁵ Vendar vsi ti načini, čeprav lahko zagotovijo odškodnino oziroma nadomestilo, ne omogočajo dostopnosti šol. Prav tako lahko ob odločitvi sodišča zaradi dolgotrajnosti postopkov pred tem že preneha potreba, na primer, ker posameznik medtem zaključi šolanje.

Primer ugotovljene diskriminacije na Švedskem: Organ za enakost je tožil občino Vara zaradi neenakega položaja gibalno oviranega učenca in posledično diskriminacije zaradi invalidnosti. Njegova šola Nästegårdsskolan (oziroma občina kot ustanoviteljica) mu namreč ni zagotovila polne dostopnosti zaradi neprimerno urejenih klančin in težkih vrat, ki jih ni mogel odpirati sam. Sodišče v Skaraborgu mu je določilo⁸⁶ **odškodnino** v višini 30.000 SEK (pribl. 3.000 evrov) kot kompenzacijo za diskriminacijo. V obrazložitvi so zapisali, da je bil pri obiskovanju šole odvisen od sošolcev in šolskih delavcev, sam pa je bil tudi podvržen varnostnim tveganjem ter občutku manjvrednosti in strahu. Zato je bil v neenakem položaju z ostalimi učenci. Sodišče ni sprejelo opravičila občine, da so morali prioritarno popravljati streho in okna ter je bilo v nekem trenutku celo vprašljivo, ali bo lahko šola sploh ostala odprta. To namreč ni zadostilo legitimnemu razlogu za izogibanje primernim prilagoditvam za gibalno ovirane osebe. Švedski ombudsman se je kljub temu, da je sodišče pritrdilo njegovi zatrjevani diskriminaciji, pritožil zaradi višine odškodnine in zahteval višjo. Pritožbeno, drugostopenjsko sodišče je naposled pritrdilo pritožbi in prisodilo odškodnino v višini približno 7.400 evrov.⁸⁷

Za kršitve obveznosti zagotavljanja dostopnosti **niso vselej na voljo učinkovita sredstva**, npr. kazni. ZIMI določa, da se za obravnavo domnevnih kršitev prepovedi diskriminacije zaradi invalidnosti v postopkih smiselno uporabljajo določbe zakona, ki ureja uresničevanje načela enakega obravnavanja (torej ZVarD). Zagovornik po ZVarD z odločbami ugotavlja diskriminacijo, vendar nima možnosti ugotavljanja prekrškov in izdajanja glob in drugih ukrepov. To lahko storijo inšpektorati. ZVarD določa, da lahko Zagovornik odstopi primer pristojni inšpekciji, da začne postopek o prekršku.⁸⁸

ZIMI, po katerem bi se v tem primeru ravnali inšpektorati, določa le, da o »prekršku zaradi kršitve pri dostopnosti do blaga in storitev, ki so na voljo javnosti«, odloča tržna inšpekcija, o prekršku zaradi kršitve prilagoditve javnega prevoza v skladu s svojimi pristojnostmi pa odločata prometna in pomorska inšpekcija. Za kršitev drugih določb **ZIMI ne določa glob in pristojnega inšpektorata**.

⁸³ 11. 12. 2015 po določbah 38. člena ZIMI.

⁸⁴ 39. člen ZVarD.

⁸⁵ Ljudje z invalidnostmi, ki menijo, da jim je država kršila katero od človekovih pravic, določenih v veljavnih mednarodnih pogodbah, se lahko (pod določenimi pogoji) pritožijo mednarodnim pogodbenim odborom Organizacije združenih narodov (OZN), ki nadzirajo uresničevanje mednarodnih pogodb s področja človekovih pravic, npr. Odboru za pravice invalidov glede kršitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin iz Konvencije o pravicah invalidov. Pritožbe fizičnih in pravnih oseb, ki trdijo, da so jim bile kršene pravice iz Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic (EKČP), obravnava Evropsko sodišče za človekove pravice.

⁸⁶ Primer št. T-2447-16, odločitev z dne 24. 5. 2017. Na podlagi protidiskriminacijskega zakona 2008:567, 1:4 3p.

⁸⁷ Artikel 19 som verktygDOM. 2018. Vara kommun är ansvarig för diskriminering i form av bristande tillgänglighet. Dostopno na: <https://lagensomverktyg.se/2018/gota-hovratt-vara/>.

⁸⁸ 42. člen ZVarD.

O kršitvah določb Gradbenega zakona,⁸⁹ npr. glede univerzalne graditve in uporabe objekta, odloča Inšpektorat za okolje in prostor. Vendar se ta zakon nanaša le na gradnjo oziroma rekonstrukcijo objektov in ne na prilagoditev obstoječih objektov, kar določa ZIMI. Zato je nadzor v tem primeru omejen in pomanjkljiv že na ravni predpisov. To bo še posebej problematično po letu 2025, ko se izteče skrajni rok za prilagoditev javnih objektov.

2.5 Vključujoče (inkluzivno) izobraževanje

Kot argument za opravičevanje omejene dostopnosti šol se pogosto pojavlja možnost izbire izobraževanja v prilagojenih srednješolskih programih, ki se izvajajo v zavodih za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami.

V preteklosti so imeli otroci s posebnimi potrebami le redko priložnost za izobraževanje v šoli skupaj z drugimi vrstniki. V zadnjem obdobju pa so vse glasnejši pozivi in strokovne usmeritve k vključujočemu izobraževanju.

Pri izobraževanju otrok z invalidnostmi obstajajo trije osnovni pristopi.⁹⁰

- **Segregacija**, ko so otroci šolani v posebnih šolah ali doma.
- **Integracija**, ko so otroci šolani v posebnih oddelkih in v rednih šolah.
- **Vključujoče** izobraževanje, ko je celoten sistem prilagojen izobraževanju otrok z invalidnostmi. Spremenijo se šolska kultura, predpisi in praksa, tako da odražajo razlike med učenci. Te razlike niso težava, temveč so priložnost za spremembo sistema.

Analiza vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami v Sloveniji⁹¹ v uvodu povzema, da »sta se v zadnjih 50 letih z odnosom do oseb z motnjami v razvoju spreminjala tudi ideji in koncepta **integracije** in **inkluzije**. Ideja integracije je nastala v Evropi pred pol stoletja kot odgovor na neustrezno izločanje 'prizadetih'. Tedaj mnogi 'prizadeti' niso imeli dostopa do šolanja. Integracije je pomenila vključevanje teh ljudi v čim večji možni meri v normalno okolje. Vendar ideja integracije še ni pomenila zavedanja, da smo vsi ljudje različni, unikatni in da moramo vsi različni živeti skupaj. To je jasno artikulirala šele ideja inkluzije. Ta je v zadnjih letih v vsem svetu sprožila spreminjanje pojmovanja drugačnih, tudi tistih z razvojnimi motnjami. Postmodernistična filozofija in teorija vzgoje in izobraževanja je utemeljila idejo 'šola za vse'. Torej skupno šolo, kateri pripadajo vsi, tudi otroci z motnjami v razvoju. To spreminjanje paradigme je med drugim prineslo spremembo krovnega naziva 'otroci – osebe s posebnimi potrebami'. Vse bolj smo spoznavali, da je primanjkljaj, ovira oziroma motnja le določena značilnost teh oseb, ki pa imajo, tako kot vsi drugi, mnogo drugih lastnosti in potencialov, zaradi česar so mnogo bolj podobni vsem drugim, kot pa se od njih razlikujejo. In če ima nekdo nek primanjkljaj, motnjo ali oviro, mu je treba ponuditi pomoč in prilagoditve, da bo aktivno participiral v okolju«.

⁸⁹ Gradbeni zakon (Uradni list RS, št. 61/17, 72/17 – popr., 65/20 in 15/21 – ZDUOP). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7108&d-49683-s=3&d-49683-p=4&d-49683-o=2>.

⁹⁰ Glej npr. British Government's Department for International Development (DFID) - Human Development Resource Centre (HDRC). Education for children with disabilities - improving access and quality. Dostopno na: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/67664/edu-chi-disabil-guid-note.pdf.

⁹¹ JRZ Pedagoški inštitut in MIZŠ. 2010. Analiza vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami v Sloveniji. Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Izobrazevanje-otrok-s-posebnimi-potrebami/3e16fe6ba0/Gradivo_Analiza_vzgoje_in_izobrazevanja_OPP_v_Sloveniji.doc.

Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju: Bela knjiga)⁹² že v uvodnem delu poudari načelo **pravičnosti v izobraževanju**, ki je bistveni element družbene pravičnosti. Razume jo kot enakost izobraževalnih možnosti, ki predpostavlja, da je treba enake obravnavati enako in neenake skladno z njihovo različnostjo (klasično načelo pravičnosti). Država si prizadeva za pravično družbo z različnimi ukrepi, tudi z vključevanjem otrok s posebnimi potrebami v primerih, ko je to zanje koristnejše, kot bi bilo šolanje v posebnih šolah. Da bi v šolskem sistemu uspešneje uresničevali načelo vključevanja, je treba okrepiti in spodbujati delo vrtcev in šol, tako da bo vsem otrokom, ki potrebujejo pomoč in podporo, to zagotovljeno v **integriranem pedagoškem prostoru**, torej da bosta, če je le mogoče, pomoč in podpora vključeni v **redne pedagoške in vzgojne dejavnosti**.

Za **vključujoče (inkluzivno) izobraževanje** gre takrat, ko so otroci s posebnimi potrebami skupaj z drugimi vrstniki vključeni v isti razred in se skupaj izobražujejo. Jasno je, da samo postaviti otroke z invalidnostjo in tiste brez posebnih potreb v skupni razred ni dovolj in ne bo prineslo želenih rezultatov. Vključujoče izobraževanje je lahko uresničeno, ko so zagotovljeni zagovorniki, sistemi podpore in mehanizmi financiranja, načrtovanje, visoko usposobljeni strokovnjaki, podatki idr. Potrebna je skupna zaveza vseh deležnikov in njihovo zavedanje, da inkluzivno izobraževanje koristi vsem.⁹³ Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo (UNESCO) navaja, da je vključujoče izobraževanje »vprašanje enakosti in s tem tudi kakovosti, kot tako pa vpliva na vse učence. Poudarjeni so trije predlogi v zvezi z inkluzivnim izobraževanjem: inkluzija in kakovost sta vzajemni; dostopnost in kakovost sta povezani in se vzajemno krepi; kakovost in enakost sta osrednjega pomena za zagotovitev inkluzivnega izobraževanja«. ⁹⁴

Spremembe na področju izobraževanja so sledile širšim družbenim spremembam v odnosu družbe do invalidnosti (npr. z MKPI). Te lahko pojasnimo z medicinskim in družbenim modelom invalidnosti, ki temeljita na različnih idejah o razmerju med zdravjem posameznika in okoljem, v katerem živi:

- **Medicinski model** se osredotoča na zdravstveno stanje ljudi (bolezen ali poškodbo), ki je neposredni vzrok njihove invalidnosti in vpliva na njihovo kakovost življenja. Za diagnosticiranje in zdravljenje je potrebna medicinska intervencija, ki ohranja ali povečuje njihove sposobnosti.
- **Družbeni model** se osredotoča na ovire, ki jih ustvarja družba. Osebe z invalidnostmi so postavljene pred omejitve, ki so lahko fizične ali družbene. Invalidnost je posledica načina organiziranosti družbe, ne prizadetosti ali drugačnosti osebe. Ta model proučuje možnosti za odpravo ovir, ki ljudem z invalidnostmi omejujejo življenjske odločitve. Ko so te ovire odpravljene, postanejo neodvisni in enakovredni v družbi, z izbiro in nadzorom nad lastnim življenjem. Družbeni model invalidnosti se je razvil, ker tradicionalni medicinski model ni pojasnil osebnih izkušenj ljudi z invalidnostmi ali pomagal razviti bolj vključujočega načina življenja.⁹⁵

⁹² Krek, Janez, in Mira Metljak. 2011. Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji 2011. Zavod RS za šolstvo. Dostopno na: <http://pefprints.pef.uni-lj.si/1195/>.

⁹³ European Agency for Special Needs and Inclusive Education. 2014. Pet ključnih sporočil za vključujoče izobraževanje. Dostopno na: https://www.european-agency.org/sites/default/files/Five_Key_Messages_for_Inclusive_Education_SL.pdf.

⁹⁴ Prav tam.

⁹⁵ European Parliament. 2017. European disability policy: From defining disability to adopting a strategy, In-Depth Analysis. Dostopno na: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_IDA\(2017\)603981](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_IDA(2017)603981).

Težava pri udejanjanju družbenega modela na področju izobraževanja je predvsem nedostopnost šol (v širšem smislu), kar je posledica različnih dejavnikov. Med njimi so zlasti:⁹⁶

- pomanjkljivo znanje o prilagojeni opremi in pripomočkih;
- neprimerni učni cilji in metode;
- pomanjkljivo učiteljevo znanje o prilagajanju učnih vsebin, metod, aktivnosti;
- terapije sovpadajo z urnikom;
- nizka učiteljeva pričakovanja in vzvišenost;
- stavbe so brez dvigal in klančin;
- okolje z odporom sprejema pripomočke za hojo;
- izoliranje v ločene skupine;
- neprimerne sanitarije in prostori za nego;
- pomanjkanje sredstev.

Ovire tako niso samo fizične in finančne, temveč mednje sodijo tudi diskriminatorni predpisi, ki segregirajo učence, pomanjkanje ustreznih predpisov, omejena znanja učiteljev in pomanjkanje spodbud, da bi nadomestili vrzel, pomanjkanje podatkov, slaba (finančna, informacijska) podpora šolam, stigmatizacija itn.⁹⁷

⁹⁶ British Government's Department for International Development (DFID) - Human Development Resource Centre (HDRC). Education for children with disabilities - improving access and quality. Dostopno na: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/67664/edu-chi-disabil-guid-note.pdf.

⁹⁷ Prav tam.

Če se integrirani pristop osredotoča predvsem na obiskovanje šol otrok z invalidnostmi, se **vključujoči pristop** osredotoča predvsem na učenje. Kot **prednosti vključujočega pristopa** Unesco navaja⁹⁸ zlasti:

- spremenjen odnos šole zaradi skupnega šolanja otrok;
- nižje stroške staršev;
- nižanje dolgoročnih stroškov države za socialno podporo;
- boljšo kakovost izobrazbe za učence z invalidnostmi;
- večjo izbiro izobraževalnih programov;
- manjšo stigmatizacijo otrok.

Obstajajo tudi **slabosti** : večje potrebe po usposobljenosti učiteljev, višji standardi (npr. razmerje med učitelji in učenci), višji stroški predvsem začetnih prilagoditev in informiranja, potrebna je večja podpora staršev, drugih delavcev, prostovoljcev, drugih učencev itn.⁹⁹ Tudi izobraževanje v ločenih in prilagojenih posebnih zavodih za mladostnike s posebnimi potrebami ima vsekakor svoje prednosti.¹⁰⁰

Iz analize stanja v Beli knjigi izhaja, da lahko v šolskih sistemih nekaterih držav razberemo **naravnost k vključevanju otrok s posebnimi potrebami v skupen vzgojno-izobraževalni sistem** , hkrati pa specializirane šole ali posebni oddelki znotraj rednih šol ostajajo del šolskega sistema.

Kot mnoge druge države je tudi Slovenija sprejela načelo vključujočega izobraževanja. Tako je npr. leta 2000 z ZUOPP **uvedla program s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo** v redne šole in vrtce. S tem je bila učencem priznana pravica do prilagoditev učnega okolja in dodatne strokovne pomoči. Uspešneje se lahko šolajo po programu z enakovrednim izobrazbenim standardom redne osnovne šole oziroma nadaljujejo šolanje na sekundarni in terciarni ravni. Novost je izboljšala kakovost šolanja nekaterim skupinam otrok s posebnimi potrebami, predvsem »učencem s primanjkljaji na posameznih področjih učenja«. ¹⁰¹

V Sloveniji je po podatkih Evropske agencije za izobraževanje oseb s posebnimi potrebami in vključujoče izobraževanje (European Agency for Development and Special Needs Education) v vključujočem izobraževanju 95,4 odstotka dijakov (v sekundarnem izobraževanju, raven izobraževanja ISCED 3). Povprečje v Evropi je 96,9 odstotka.

⁹⁸ Glej UNESCO. 2009. Policy guidelines on inclusion in education. Dostopno na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000177849>.

⁹⁹ Glej tudi World Bank Group. 2007. Social analysis and disability : a guidance note - incorporating disability-inclusive development into Bank supported projects. Dostopno na: <http://documents.worldbank.org/curated/en/930491468158381717/Social-analysis-and-disability-a-guidance-note-incorporating-disability-inclusive-development-into-Bank-supported-projects>.

in The Atlas Alliance in Norwegian Association of Disabled. 2008. Inclusive Education: Where there are few resources. Dostopno na: <https://www.eenet.org.uk/resources/docs/IE%20few%20resources%202008.pdf>.

¹⁰⁰ Glej opis CIRIUS Kamnik v poglavju 3.2.

¹⁰¹ Krek, Janez, in Mira Metljak. 2011. Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji 2011. Zavod RS za šolstvo. Dostopno na: <http://pefprints.pef.uni-lj.si/1195/>. »Primanjkljaji na posameznih področjih učenja po opredelitvi označujejo vztrajne in izrazite specifične težave pri učenju, ki imajo za posledico nižje izobraževalne dosežke na posameznih področjih učenja, kot bi jih lahko pričakovali glede na starost, razred, sociokulturno okolje in raven intelektualnih sposobnosti. Težave so nepričakovane in jih ne moremo razložiti s splošno upočasnjem razvojem ali motnjo v duševnem razvoju.« Sama definicija predpostavlja ustrezne, to je povprečne ali nadpovprečne intelektualne sposobnosti. Glej Kriteriji za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oz. motenj otrok s posebnimi potrebami. ZRSS. Dostopno na: <https://www.zrss.si/digitalnknjiznica/kriteriji-puopp-2015/files/assets/basic-html/index.html#3>.

Ostali dijaki so po tej klasifikaciji v ločenih oddelkih, na posebnih šolah ali se izobražujejo v drugih institucijah (npr. zdravstvenih) ali doma.¹⁰²

Slovenija je zavezana načelu vključujočega izobraževanja, skladno s tem se postopoma reformira tudi slovenski izobraževalni sistem. Težava je predvsem dolgotrajnost postopkov prilagajanja sistema. Bela knjiga poudarja, da načeli vključujoče vzgoje in izobraževanja ter organizacije vzgoje in izobraževanja čim bližje kraju bivanja nalagata državi obveznost, da zagotovi pogoje za **vključevanje otrok s posebnimi potrebami v vseh šolah**.

¹⁰² European Agency Statistics on Inclusive Education: 2018 Dataset Cross-Country Report. Dostopno na: <https://www.european-agency.org/resources/publications/european-agency-statistics-inclusive-education-2018-dataset-cross-country>.

3 POLOŽAJ GIBALNO OVIRANIH DIJAKOV V VZGOJI IN IZOBRAŽEVANJU

Skladno z 11. členom ZIMI, ki ureja **dostop do inkluzivnega (vključujočega) izobraževanja**, je treba invalidom zagotavljati vključevanje v programe izobraževanja **na vseh ravneh** in vseživljenjsko učenje v okolju, v katerem živijo, kot to velja za druge državljane. Pri tem se za diskriminacijo ne štejejo vključevanje v različne programe, kot so posebni in prilagojeni programi, in prilagoditve rednih programov invalidovim sposobnostim.

»Invalidi imajo **pravico do ustreznih prilagoditev** pri vključevanju v vzgojni, šolski ali študijski proces in pravico do primernih prilagoditev šolskega oziroma študijskega procesa individualnim potrebam invalida« (11. člen ZIMI). Na področju izobraževanja je to **usmerjanje otrok s posebnimi potrebami**.

Vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami ureja več **splošnih zakonov** na področju izobraževanja,¹⁰³ ki jih dopolnjujejo:

- Zakon o celostni zgodnji obravnavi predšolskih otrok s posebnimi potrebami,¹⁰⁴
- Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami in
- Zakon o obravnavi otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami ter motnjami v vzgoji in izobraževanju.¹⁰⁵

Zakoni vzpostavljajo pogoje za izvajanje **kontinuirane pomoči** otrokom s posebnimi potrebami v vzgoji in izobraževanju.

Usmerjanje otrok, mladoletnikov in polnoletnih oseb s posebnimi vzgojno-izobraževalnimi potrebami ter načini in oblike izvajanja vzgoje in izobraževanja so primarno določeni v **Zakonu o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami** (v nadaljevanju: ZUOPP-1).¹⁰⁶

Otroci s posebnimi potrebami so v **ZUOPP-1** opredeljeni kot otroci z motnjami v duševnem razvoju, slepi in slabovidni otroci oziroma otroci z okvaro vidne funkcije, gluhi in naglušni otroci, otroci z govorno-jezikovnimi motnjami, **gibalno ovirani otroci**, dolgotrajno bolni otroci, otroci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja, otroci z avtističnimi motnjami ter otroci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami, ki potrebujejo prilagojeno izvajanje programov vzgoje in izobraževanja z dodatno strokovno pomočjo ali prilagojene programe vzgoje in izobraževanja oziroma posebne programe vzgoje in izobraževanja.

Otroci s posebnimi potrebami se lahko izobražujejo v javnih osnovnih šolah, zasebnih osnovnih šolah in na domu.¹⁰⁷

¹⁰³ Npr. Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju in Zakon o gimnazijah. Glej poglavje 3.3.

¹⁰⁴ Zakon o celostni zgodnji obravnavi predšolskih otrok s posebnimi potrebami (Uradni list RS, št. 41/17). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7681>. Z zakonom, ki je prišel je veljati leta 2019, se ureja celostna zgodnja obravnava otrok s posebnimi potrebami in otrok z rizičnimi dejavniki v predšolskem obdobju. Otroci naj bi prejeli pomoč čim prej, starši pa vse potrebne informacije na enem mestu. Razvojne ambulante se bodo postopoma preoblikovale v centre za zgodnjo obravnavo.

¹⁰⁵ Glavni cilj zakona, ki je prišel veljati 2021, je vzpostaviti enotno sistemsko rešitev celostne obravnave otrok s čustvenimi in vedenjskimi motnjami v vzgojnih zavodih. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO8083>.

¹⁰⁶ Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Uradni list RS, št. 58/11, 40/12 – ZUJF, 90/12, 41/17 – ZOPOPP in 200/20 – ZOOMTVI). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5896>.

¹⁰⁷ V šolah se izvajajo: izobraževalni program devetletne osnovne šole s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo, prilagojeni izobraževalni programi vzgoje in izobraževanja z enakovrednim izobrazbenim standardom za gluhe in naglušne, slepe in slabovidne, otroke z govorno-jezikovnimi motnjami, otroke z avtističnimi motnjami in gibalno ovirane, prilagojeni izobraževalni programi vzgoje in izobraževanja z nižjim izobrazbenim standardom, posebni programi vzgoje in izobraževanja za otroke z zmerno, težjo in težko motnjo v

Če zaradi teže primanjkljaja otroku ni mogoče zagotoviti ustreznega okolja v večinskem vrtcu ali šoli (s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo), se usmeri v **program v posebnih zavodih za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami**. V šolah in zavodih za otroke s posebnimi potrebami se izvajajo **prilagojeni in posebni programi**. V Sloveniji trenutno deluje devet vzgojnih zavodov, trije zavodi za gluhe in naglušne otroke, en zavod za slepe in slabovidne ter **dva zavoda za gibalno ovirane otroke in mladostnike**.¹⁰⁸ **CIRIUS Vipava in CIRIUS Kamnik**. Slednji izvaja prilagojeni program osnovne šole z enakovrednim in z nižjim izobrazbenim standardom, posebne programe, vzgojne programe ter prilagojene programe **srednješolskega poklicnega in strokovnega izobraževanja**.

Tabela 1¹⁰⁹: Zavodi za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami in število vključenih dijakov v šolskih letih¹¹⁰

Šolsko leto	VRTCI	OŠ	OŠPP	PPVIZ	SŠ	SKUPAJ
2020/21	84	676	147	174	277	1358
2019/20	91	569	155	169	298	1.282
2018/19	89	530	151	167	303	1240
2017/18	89	468	155	162	288	1.162
2016/17	71	416	149	150	287	1073
2015/16	74	395	129	151	299	1048
2014/15	75	346	118	135	314	988
2013/14	52	333	115	96	303	899

3.1 Srednješolsko izobraževanje

Srednješolsko izobraževanje delimo na:

- **splošno izobraževanje**, kamor sodijo različni tipi gimnazij in maturitetni tečaj ter je namenjeno pripravi za nadaljevanje šolanja na univerzah, in
- **poklicno in strokovno izobraževanje**, ki je namenjeno pridobitvi poklica za vstop na trg dela, strokovno izobraževanje pa tudi za nadaljevanje šolanja v programih terciarnega izobraževanja.

Srednješolsko izobraževanje izvajajo **srednje šole**; te so lahko specializirane samo za eno vrsto izobraževanja (npr. gimnazije), ali pa izvajajo več vrst programov. Lahko so enovite organizacije, lahko pa so zaradi programske razvejanosti in velikosti organizirane kot šolski centri z več enotami.

duševnem razvoju in vzgojni programi, ki jih izvajajo mladinski domovi, stanovanjske skupine, zavodi za vzgojo in izobraževanje (vzgojni zavodi), produkcijska šola in prevzgojni dom.

¹⁰⁸ Prav tam.

¹⁰⁹ OŠ: osnovna šola, OŠPP: osnovna šola s prilagojenim izvajanjem, PPVIZ: posebni programi vzgoje in izobraževanja, SŠ: srednja šola.

¹¹⁰ Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Izobrazevanje-otrok-s-posebnimi-potrebami/Statistike-in-analize/Zavodi_statistika_2013-21.pdf.

Uradni podatki z analizo za srednje šole in dijaške domove za šolsko leto 2019/2020¹¹¹
MIZŠ kažejo, da je srednješolske programe izvajalo 123 ustanov, od tega:

- 117 srednjih šol in
- 6 vzgojno-izobraževalnih zavodov, kjer se izvajajo srednješolski programi za dijake s posebnimi potrebami.

Vzgoja in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami potekata v srednji šoli po:

- vzgojno-izobraževalnih **programih s prilagojenim izvajanjem** in dodatno strokovno pomočjo, ki jih izvajajo redne srednje šole:
 - **gimnazijski** izobraževalni programi s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo,
 - izobraževalni programi **poklicnega in strokovnega izobraževanja** s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo,
- **prilagojenih programih** vzgoje in izobraževanja:
 - z enakovrednim izobrazbenim standardom,
 - z nižjim izobrazbenim standardom.

Prilagojeno izvajanje programov z dodatno strokovno pomočjo je primerno za tiste otroke s posebnimi potrebami, ki ob prilagoditvah v izvajanju programa in ob dodatni strokovni pomoči zmorejo določen izobraževalni program. Program poklicnega in strokovnega izobraževanja s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo pomeni nespremenjen predmetnik in izobraževalni standard. Take programe se izvaja na vseh ravneh poklicnega in strokovnega izobraževanja oziroma v gimnazijskih programih.

Prilagojeni so nekateri srednješolski izobraževalni programi nižjega poklicnega izobraževanja (NPI), srednjega poklicnega izobraževanja (SPI), srednjega strokovnega izobraževanja (SSI) in poklicno-tehniškega izobraževanja (PTI), in sicer za gibalno ovirane dijake, slepe in slabovidne dijake, gluhe in naglušne dijake ter dijake z govorno-jezikovnimi motnjami.¹¹²

Prilagojene izobraževalne programe izvajajo:

- javne šole v rednih oddelkih ali
- javne šole v oddelkih s prilagojenimi programi,
- javne šole oziroma podružnice šol, ki so ustanovljene oziroma organizirane za izvajanje teh programov, in
- javni zavodi za vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami.

¹¹¹ Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Direktorat za srednje in višje šolstvo ter izobraževanje odraslih. 2021. Podatki z analizo za srednje šole in dijaške domove - šolsko leto 2019/2020. Dostopno na: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Srednja-sola/Publikacije/Podatki-z-analizo-za-SS-in-DD-2019-2020.pdf>.

¹¹² Zavod RS za šolstvo. Dostopno na: <https://www.zrss.si/podrocja/srednja-sola/izobrazevanje-za-dijake-s-posebnimi-potrebami/>.

Število na podlagi ZUOPP-1 usmerjenih dijakov¹¹³ se vsako leto povečuje, pri čemer je v prilagojene izobraževalne programe usmerjenih največ dijakov, ki so prepoznani kot dijaki s primanjkljaji na posameznih področjih učenja.¹¹⁴ V primerjavi s prejšnjimi leti je zadnji dve leti zaznati velik porast dijakov, ki imajo v odločbah o usmeritvi opredeljenih več motenj.¹¹⁵

Tabela 2: Podatki MIZŠ o številu usmerjenih dijakov v šolskih letih¹¹⁶

Število usmerjenih dijakov	
2010/2011	2.780
2011/2012	3.159
2012/2013	3.520
2013/2014	3.817
2014/2015	3.815
2015/2016	4.221
2016/2017	4.165
2017/2018	4.768
2018/2019	5.051
2019/2020	5.331

V šolskem letu 2019/2020 je bilo **gibalno oviranih dijakov** 57, kar je 1,1 odstotka vseh dijakov s posebnimi potrebami.¹¹⁷

Tabela 3: Dijaki glede na vrsto primanjkljaja, ovire oziroma motnje v šolskem letu 2019/2020

Število dijakov (in delež znotraj dijakov s PP) glede na vrsto primanjkljaja, ovire oziroma motnje, 2019/2020		
Dijaki z lažjo motnjo v duševnem razvoju	122	2,3 %
Gluhi in naglušni	74	1,4 %
Dijaki z govorno jezikovnimi motnjami	115	2,2 %
Slepi in slabovidni ter dijaki z okvaro vidne funkcije	21	0,4 %
Gibalno ovirani	57	1,1 %
Dijaki s čustvenimi in vedenjskimi motnjami	133	2,5 %
Dolgotrajno bolni	651	12,2 %
Dijaki s primanjkljaji na posameznih področjih učenja	2.676	50,2 %
Dijaki z avtističnimi motnjami	83	1,6 %
Dijaki z več motnjami	1.399	26,2 %
SKUPAJ	5.331	100 %

¹¹³ To so dijaki s posebnimi potrebami, ki za uspešno vključevanje v proces izobraževanja potrebujejo ustrezne programe ter zagotovitev različnih načinov in oblik pomoči na podlagi Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami. Glej poglavje 3.3.

¹¹⁴ Pred uvedbo ZUOPP leta 2000 otroci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja in dolgotrajno bolni otroci v redni šoli niso bili usmerjeni, torej niso bili evidentirani kot otroci s posebnimi potrebami.

¹¹⁵ Rast je opazna tudi zaradi drugačnega zbiranja podatkov, ki jih Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport pridobiva neposredno od šol.

¹¹⁶ Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Direktorat za srednje in višje šolstvo ter izobraževanje odraslih. 2021. Podatki z analizo za srednje šole in dijaške domove - šolsko leto 2019/2020. Dostopno na:

https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Srednja-sola/Publikacije/Podatki-z-analizo-za-SS-in-DD-2019_2020.pdf.

¹¹⁷ Prav tam.

Tabela 4: Število gibalno oviranih dijakov v šolskih letih¹¹⁸

Šolsko leto	Število gibalno oviranih dijakov
2010/2011	98
2011/2012	131
2012/2013	144
2013/2014	157
2014/2015	124
2015/2016	113
2016/2017	62
2017/2018	61
2018/2019	57
2019/2020	57

V zgornjih treh tabelah niso zajeti vsi gibalno ovirani dijaki. Niso vključeni dijaki brez odločbe o usmeritvi in tisti, ki so gibalno ovirani le začasno, npr. ob poškodbi.

Od šolskega leta 2007/2008 dalje MIZŠ spremlja tudi podatke po vrsti zavodov, pri čemer se je v zadnjih letih **število dijakov v zavodih z mladostniki s posebnimi potrebami povečalo za 66,3 odstotka** (med šolskimi leti 2007/2008 in 2019/2020).

Tabela 5: Število dijakov v zavodih za mladostnike s posebnimi potrebami v šolskem letu 2019/2020

Zavodi za mladostnike s posebnimi potrebami	2019/2020
Zavod za gluhe in naglušne Ljubljana	125
Center za izobraževanje, rehabilitacijo in usposabljanje Kamnik	81
Vzgojno-izobraževalni zavod Višnja Gora	35
Zavod za vzgojo in izobraževanje Logatec	14
Vzgojni zavod Planina	8
Center IRIS - Center za izobraževanje, rehabilitacijo, inkluzijo in svetovanje za slepe in slabovidne Ljubljana	8
Skupaj	271

¹¹⁸ Prav tam.

Podatki z analizo za srednje šole in dijaške domove za šolsko leto 2019/2020¹¹⁹ kažejo, da je bilo v šolskem letu 2019/2020 v **zavodih za mladostnike s posebnimi potrebami 271 dijakov**. Največ jih je bilo v programih poklicnega in strokovnega izobraževanja, v Zavodu za gluhe in naglušne Ljubljana ter v **Centru za izobraževanje, rehabilitacijo in usposabljanje Kamnik** (CIRIUS Kamnik).

CIRIUS Kamnik je javni zavod, specializiran za vzgojo, izobraževanje in celostno usposabljanje otrok in mladostnikov z gibalno oviranostjo. Zavod kot republiški center skrbi za:

- izobraževanje in usposabljanje predvsem težje in težko gibalno oviranih otrok in mladostnikov ter takih z več motnjami v prilagojenih in posebnih programih za gibalno ovirane;
- izvajanje strokovne pomoči in različnih podpornih programov za gibalno ovirane otroke, ki obiskujejo večinske šole in vrtce, prav tako pa tudi za njihove učitelje, vzgojitelje, spremljevalce in starše – prek mobilne službe in delno v zavodu.

V šolskem letu 2019/2020 se je v CIRIUS Kamnik šolalo 81 otrok, saj izvajajo različne dejavnosti oziroma programe v okviru posameznih **organizacijskih enot** – osnovna šola, srednja šola, dom, zdravstvena enota in skupne službe, vendar ob medsebojnem interdisciplinarnem sodelovanju strokovnih delavcev različnih strok ter s povezovanjem med posameznimi enotami med seboj in z okoljem.

V CIRIUS Kamnik poudarjajo, da imajo več možnosti za prilagajanje otroku in mladostniku in lahko usposabljujejo tudi otroke s težjo gibalno oviranostjo.¹²⁰ Med njihovimi **prednostmi** so, da:

- imajo strokovni delavci dodatna specialna znanja;
- omogočajo celovitost in usklajenost vzgojno-izobraževalnih, zdravstvenih in drugih programov na enem mestu;
- izvajajo nekatere bolj specialne zdravstveno terapevtske in rehabilitacijske metode, kot so nadomestna komunikacija, hipoterapija, respiratorna fizioterapija;
- število otrok v oddelkih je bistveno manjše kot v rednih šolah;
- v oddelkih so prisotni spremljevalci za fizično pomoč;
- imajo prilagojene prostore, specialno opremo in pripomočke ter sodobno informacijsko tehnologijo;
- ponujajo dodatne dejavnosti za kvalitetno preživljanje prostega časa tudi izven Zavoda;
- organizirajo dnevne in tedenske prevoze, kar omogoča ohranjanje stika z domačim okoljem.

V zavodu izvajajo dnevne **prevoze**, za učence in dijake, ki so z odločbo usmerjeni na izobraževanje in bivanje (celodnevna oblika usposabljanja), pa zagotavljajo tudi **bivanje**. Za te so celotni stroški kriti iz sredstev MIZŠ, zdravstvena oskrba in storitve pa iz sredstev zdravstvene blagajne. Za učence in dijake, ki so z odločbo usmerjeni le na izobraževanje (dnevna oblika usposabljanja), MIZŠ krije le stroške izobraževanja, medtem ko starši plačajo prehrano in morebitno nočitev. Stroški zdravstvene oskrbe in storitve pa se tudi za učence in dijake na dnevni obliki usposabljanja krijejo iz sredstev zdravstvene blagajne.¹²¹

¹¹⁹ Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Srednja-sola/Publikacije/Podatki-z-analizo-za-SS-in-DD-2019_2020.pdf

¹²⁰ Glej http://www.cirius-kamnik.si/posebnosti_prednosti.

¹²¹ Glej http://www.cirius-kamnik.si/pogosta_vprasanja.

Število usmerjenih dijakov se še naprej povečuje v vseh programih srednješolskega izobraževanja. Najvišji delež dijakov s posebnimi potrebami znotraj celotne populacije je v programih nižjega izobraževanja (22,1 odstotka). To je srednješolski program, v katerega se lahko vpisujejo učenci z zaključeno osnovno šolo po prilagojenem programu z nižjim izobrazbenim standardom in tudi tisti učenci, ki so končali najmanj 7. razred osnovne šole in so izpolnili osnovnošolsko obveznost. Prav tako je 16,4 odstotka dijakov s posebnimi potrebami vključenih v program srednjega poklicnega izobraževanja; število še narašča.¹²²

Več gibalno oviranih dijakov je v srednjem strokovnem izobraževanju in gimnazijah. Velika večina gibalno oviranih dijakov (42 od 49) je v gimnazijskih programih. V poklicnem izobraževanju jih je precej manj (skupaj 7):¹²³

Tabela 6: Število vpisanih gibalno oviranih dijakov po izobraževalnih programih v šolskem letu 2020/2021

Število gibalno oviranih dijakov po izobraževalnih programih v šolskem letu 2020/2021	
Nižje poklicno izobraževanje	0
Srednje poklicno izobraževanje	3
Srednje strokovno izobraževanje	25
Gimnazija	17
Poklicno tehniško izobraževanje	4
SKUPAJ	49

Zavodi za mladostnike s posebnimi potrebami so dobrodošli za nekatere gibalno ovirane dijake in imajo svoje prednosti, npr. večje možnosti za prilagajanje, dodatno pomoč in strokovno usposobljenost kadrov.¹²⁴ Hkrati imajo tudi svoje **omejitve**, saj ti zavodi ne izvajajo gimnazijskih programov, kjer se sicer šola tretjina gibalno oviranih dijakov. CIRIUS Kamnik prav tako izvaja le en program srednjega strokovnega izobraževanja (ekonomski tehnik). Dodatna težava je, da se ti zavodi nahajajo le v Osrednjeslovenski regiji, z izjemo Vzgojnega zavoda Planina, ki je v Primorsko-notranjski regiji in v katerem se šola osem gibalno oviranih dijakov.

¹²² MIZŠ. Dijaki s posebnimi potrebami v srednjih šolah na dan 30. 9. Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Izobrazevanje-otrok-s-posebnimi-potrebami/Statistike-in-analize/Tabela_dijaki_s_posebnimi_potrebami.pdf.

¹²³ Prav tam.

¹²⁴ Za nastanek gibalne oviranosti je veliko vzrokov, najpogostejši je v prizadetosti centralnega živčnega sistema. Zato se posledice odražajo tudi na kognitivni ravni kot motnje učenja, govora, mišljenja, spomina, percepcije, pozornosti, koncentracije ter motnje na področju čustvenega in socialnega funkcioniranja. V teh primerih otroci potrebujejo še druge prilagoditve, podpore in terapije, ki jih izvajajo posebni zavodi. Glej MIZŠ in TRSŠ. Vzgojni program za gibalno ovirane otroke in mladostnike v dnevni obliki usposabljanja. Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Izobrazevanje-otrok-s-posebnimi-potrebami/Vzgojni-programi/Gibalno_ovirani_brez_namestitve.pdf.

3.2 Postopek usmerjanja dijakov s posebnimi potrebami

Otroci s posebnimi potrebami so usmerjeni v programe vzgoje in izobraževanja, **upoštevajoč njihove potrebe** na telesnem, spoznavnem, čustvenem in socialnem področju ter posebne zdravstvene potrebe. Pri tem se upošteva tudi otrokova dosežena raven razvoja, zmožnost za učenje in doseganje standardov znanja ter prognoza njegovega nadaljnega razvoja glede na otrokove primanjkljaje, oviranosti oziroma motnje kakor tudi merila za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, oviranosti oziroma motenj.

Ta sistem je mogoče umestiti tudi v kontekst **pravice do ustreznih prilagoditev, ki jih imajo ljudje z invalidnostmi** pri vključevanju v vzgojni, šolski ali študijski proces, in pravice do primernih prilagoditev šolskega oziroma študijskega procesa njihovim individualnim potrebam.

Zavod RS za šolstvo v postopku usmerjanja izda **odločbo** o usmeritvi v program vzgoje in izobraževanja na podlagi strokovnega mnenja, ki ga pripravi komisija za usmerjanje prve stopnje.

Če Zavod usmeri otroka s posebnimi potrebami, z odločbo odloči tudi o:

- vzgojno-izobraževalnih **potrebah** otroka,
- **programu** vzgoje in izobraževanja, v katerega se otroka usmerja,
- vzgojno-izobraževalnem **zavodu**, v katerega se bo otrok vključil,
- obsegu, obliki in izvajalcu konkretne oblike **dodatne strokovne pomoči**,
- pripomočkah, prostoru, opremi in drugih **pogojih**, ki morajo biti zagotovljeni za vzgojo in izobraževanje,
- začasnem ali stalnem **spremljevalcu**.

Vzgojno-izobraževalni zavod oziroma socialnovarstveni zavod mora (po dokončnosti odločbe) za otroka s posebnimi potrebami izdelati **individualizirani program**, s katerim, kot izhaja iz 36. člena Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami, določi:

- cilje in oblike dela na posameznih vzgojno-izobraževalnih področjih,
- strategije vključevanja otroka s posebnimi potrebami v skupino,
- potrebne prilagoditve pri preverjanju in ocenjevanju znanja, doseganju standardov in napredovanju,
- uporabo prilagojene in pomožne izobraževalne tehnologije,
- izvajanje fizične pomoči,
- prehajanje med programi in potrebne prilagoditve pri organizaciji,
- časovno razporeditev pouka,
- veščine za čim bolj samostojno življenje.

V pripravo in spremljanje individualiziranega programa morajo biti vključeni poleg otroka s posebnimi potrebami tudi njegovi starši oziroma skrbniki.

Starši so dolžni vključiti otroka s posebnimi potrebami v šolo ali zavod v skladu z dokončno odločbo o usmeritvi. **Šola ali zavod**, kamor mora biti otrok s posebnimi potrebami v skladu z dokončno odločbo o usmeritvi vključen, **mora otroka s posebnimi potrebami sprejeti**.¹²⁵

¹²⁵ Glej 34. člen ZUOPP-1

Z vključitvijo dijaka s posebnimi potrebami se lahko **število dijakov v oddelku zmanjša**, če je tako predvideno z odločbo o usmeritvi.¹²⁶

Skladno z 10. členom ZUOPP-1 je treba otrokom s posebnimi potrebami, ki so usmerjeni v programe s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo ter v prilagojene programe in posebni program za otroke z zmerno, težjo in težko motnjo v duševnem razvoju, **prilagoditi prostor in pripomočke** v skladu z navodili za prilagojeno izvajanje programov in v skladu s prilagojenimi programi, ki jih sprejme ali določi pristojni strokovni svet.

Težje in težko gibalno oviranim ter slepim otrokom, ki so usmerjeni v programe za predšolske otroke in izobraževalne programe s prilagojenim izvajanjem z dodatno strokovno pomočjo, se lahko za izvajanje fizične pomoči v času izvajanja vzgojno-izobraževalnega dela dodeli **stalni ali začasni spremljevalec**.¹²⁷

Število **stalnih spremljevalcev** gibalno oviranih in slepih dijakov se giblje letno med približno 50 in 70, v šolskem letu 2020/2021 jih je bilo 49.

Otroci s posebnimi potrebami, ki jim **ni mogoče zagotoviti vzgoje in izobraževanja v kraju njihovega prebivališča** in jim zaradi oddaljenosti prebivališča od kraja vzgoje in izobraževanja **ni mogoče zagotoviti prevoza**, se lahko **vklučijo v zavod** za vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami, socialnovarstveni zavod, domove učencev za otroke s posebnimi potrebami ali se namestijo v rejniško družino.¹²⁸

Primarni cilj je torej gibalno oviranim dijakom zagotoviti **šolanje v kraju njihovega prebivališča** oziroma v neposredni bližini, ki omogoča dnevni prevoz do šole. To je tudi v skladu z določbami 11. člena ZIMI, ki zagotavlja **dostop do vključujočega izobraževanja**, in določa, da se mora invalidom zagotavljati vključevanje v programe izobraževanja na vseh ravneh in vseživljenjsko učenje **v okolju, v katerem živijo**.

Zavod RS za šolstvo (v nadaljevanju: ZRSS) je na Zagovornikovo poizvedbo dodatno pojasnil postopek usmerjanja dijakov s posebnimi potrebami.

Proces izbire srednje šole pri gibalno oviranih dijakih in ostalih dijakih s posebnimi potrebami poteka že v osnovni šoli, v 8. in 9. razredu, po programu poklicne orientacije. Namen procesa poklicne orientacije je usmerjanje učencev k sistematičnemu sprejemanju odločitve glede izbire poklica. Praksa pri usmerjanju gibalno oviranih otrok na prehodu v srednješolsko izobraževanje kaže, da imajo ti otroci že zelo **izoblikovane izobrazbene aspiracije** in praviloma tudi že izbrano zeleno srednjo šolo. To je po oceni ZRSS najverjetnejše rezultat procesa poklicne orientacije v osnovni šoli, predvsem pa celostne zdravstvene obravnave, katere del je tudi pomoč pri izbiri srednje šole.

ZRSS je pojasnil, da pri izbiri šole praviloma upošteva izbiro bodočega dijaka, razen če komisija za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami (v nadaljevanju: komisija) na podlagi svojih strokovnih ugotovitev presodi, da otrokova izbira ni v **njegovo korist**.

¹²⁶ Glej tudi npr. Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje izobraževalnih programov in vzgojnega programa na področju srednjega šolstva (Uradni list RS, št. 62/10, 99/10, 47/17, 30/18 in 16/21). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV10249>.

¹²⁷ Obseg, način in pogoje za izvajanje dodatne strokovne in fizične pomoči ureja Pravilnik o dodatni strokovni in fizični pomoči za otroke s posebnimi potrebami. Glej Pravilnik o dodatni strokovni in fizični pomoči za otroke s posebnimi potrebami (Uradni list RS, št. 88/13 in 108/21). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV11835>.

¹²⁸ Glej 16. člen ZUOPP-1.

Otroci lahko izbirajo med srednješolskimi programi v večinskih srednjih šolah (s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo) ali pa se izobražujejo v prilagojenih srednješolskih programih, ki se izvajajo le v zavodih za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami (v nadaljevanju ZVIOPP)¹²⁹. Če komisija presodi, da bi bila izbira programa v ZVIOPP za otroka v največjo korist tudi zaradi polne dostopnosti in drugih spremljajočih programov, povezanih z zdravstvenimi storitvami in domsko oskrbo, svetuje staršem in otroku **informativni ogled** omenjenega ZVIOPP.

Izbira najustreznejše šole se v okviru postopka usmerjanja na ZRSŠ deloma izvede tudi s preverjanjem izpolnjevanja pogojev za izbrano šolo dijaka s posebnimi potrebami, na podlagi 29. člena Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami. Pred izdajo odločbe ZRSŠ **ugotovi**, ali lahko vzgojno-izobraževalni zavod, v katerega je oziroma bo otrok s posebnimi potrebami vključen, **izpolni pogoje** za sprejem otroka oziroma za izvajanje ukrepov, povezanih z njegovimi posebnimi potrebami.

Podatke glede prostorske dostopnosti šole oziroma dijaškega doma ZRSŠ pridobi tudi iz **analize MIZŠ**.¹³⁰

Te podatke po navedbah ZRSŠ lahko uporabljajo tudi strokovni delavci in člani komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami (v nadaljevanju: KUOPP) v procesu usmerjanja gibalno oviranih dijakov. O ostalih pogojih, kot so izvajalci dodatne strokovne pomoči, o pripomočkih, prostoru in opreми ter drugih pogojih, ki morajo biti zagotovljeni za vzgojo in izobraževanje dijaka s posebnimi potrebami, na **poizvedbo** ZRSŠ odgovori naslovljena šola.

Prilagoditve za dijake s posebnimi potrebami so povezane z njihovimi vzgojno-izobraževalnimi potrebami. Nabor prilagoditev je določen v:

- Navodilih za izvajanje izobraževalnih programov poklicnega in strokovnega izobraževanja s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo in v
- Navodilih za izobraževalni program s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo za gimnazijski program.¹³¹

Navodila za izvajanje izobraževalnih programov poklicnega in strokovnega izobraževanja med drugim poudarjajo, da potrebuje dijak za uspešno vključitev v šolsko okolje **občutek sprejetosti, pripadnosti in varnosti**. Dijak naj bo vključen v vse šolske aktivnosti v okviru svojih zmožnosti (športno vzgojno, ekskurzije, izlete, športne in kulturne dneve, izbirne vsebine, tabore itn.) z ustreznimi prilagoditvami in tudi s pomočjo sošolcev. Za uspešno izvajanje izobraževalnega programa je treba v skladu z navodili za dijaka z gibalno oviranostjo zagotoviti oziroma omogočiti **minimalne prostorske in tehnične pogoje**. Če šola ni grajena brez arhitektonskih ovir, je treba predvsem omogočiti ustrezen dostop do šole za dijaka, ki uporablja različne stalne ortopedске pripomočke.

¹²⁹ Takrat ZRSŠ starše in dijaka seznanijo o najprimernejšem ZVIOPP, ki izvaja bodisi prilagojeni izobraževalni programi nižjega poklicnega izobraževanja (NPI), srednjega poklicnega izobraževanja (SPI), srednjega strokovnega izobraževanja (SSI) in poklicnotehniškega izobraževanja (PTI). Ti programi so namenjeni gibalno oviranim dijakom, slepim in slabovidnim dijakom, gluhim in naglušnim dijakom ter dijakom z govorno-jezikovnimi motnjami.

¹³⁰ Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZ_S/Dokumenti/izobrazevanje-otrok-sposebnimi-potrebarni/Statistike-in-analize/Srednje_in_DD.pdf.

¹³¹ Dostopna sta na spletni strani Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport: <https://www.gov.si teme/srednjesolsko-izobrazevanje-za-otroke-s-posebnimi-potrebami>.

Vsi **šolski prostori** naj bi omogočili nemoteno mobilnost dijakov, da lahko dijaki v njih uporabljajo invalidski voziček ali druge tehnične pripomočke (hodulje, opornice ipd.); pri tem je treba zlasti upoštevati primerno širino hodnikov, vrat in drugih prehodov. Glede na dijakove posebne potrebe je treba prilagoditi **sanitarije** in po potrebi zagotoviti prostor za dijakovo osebno nego. S **klančino**, osebnimi **dvigali**, **gosenicami** ali posebnimi ploščadmi je treba zagotoviti prehod med nadstropji šole, če v šoli ni dvigala, in omogočiti dostop do drugih šolskih prostorov (knjižnica, kabinet, jedilnica, telovadnica, prostor za počitek).

Navodila za izobraževalni program s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo za gimnazijski program poudarjajo med drugim še:

- **»načelo integracije** kot sodobno obliko izobraževanja dijakov s posebnimi potrebami,
- **načelo zagotovitve ustreznih pogojev**, ki bodo osnova za uspešno učenje dijakov s posebnimi potrebami,
- **načelo enakih možnosti** s hkratnim upoštevanjem drugačnosti dijakov določa tako naravnost vzgoje in izobraževanja, ki bo mladostnikom s posebnimi potrebami v procesu vzgoje in izobraževanja zagotavljala čim bolj preseči posledice motenj, primanjkljajev ali ovir,
- **načelo pravice do izbire**, ki pomeni, da je treba dijakom s posebnimi potrebami in njihovim staršem zagotoviti pravico do izbire šole, ki ima zagotovljene možnosti za izvajanje ustreznega programa,
- **načelo organiziranja izobraževanja dijakov s posebnimi potrebami čim bliže domu**, ki sledi načelu, da dijaka s posebnimi potrebami, če je le mogoče, ne bi izločili iz družinskega in socialnega okolja.«

Določajo tudi **prostorske pogoje**: »dostop do šole brez arhitektonskih ovir, zagotovljen parkirni prostor za invalide, prilagoditev šolskih prostorov za nemoteno mobilnost dijaka (učilnica, hodnik), prilagojene sanitarije, prostor za osebno higieno, prostor za počitek, zagotovljen prehod med nadstropji šole (dvigalo, gosenice), ustrezen dostop do drugih šolskih prostorov (knjižnica, kabineti, jedilnica, telovadnica, prostor za počitek), prostor za individualno obravnavo (za dodatno učno pomoč in terapevtske obravnave), prilagojen delovni prostor (učno mesto) biopsihofizičnim potrebam učenca. Priporočljiva je tudi matična učilnica oziroma **koncentracija pouka v pritličju šole**, da bi se kolikor mogoče zmanjšalo število selitev iz učilnice v učilnico.«

ZRSŠ je na podlagi teh navodil pripravil tudi interno gradivo, **Zbirnik prilagoditev pripomočkov in prilagoditev prostora in opreme**, ki je lahko članom komisij v pomoč pri predlogih za prilagoditev posameznemu otroku/dijaku. ZRSŠ mora pred izdajo odločbe o usmeritvi v skladu z določbo 29. člena ZUOPP-1 preveriti in ugotoviti, ali vzgojno-izobraževalni zavod, v katerega je oz. bo vključen dijak s posebnimi potrebami, izpolnjuje pogoje za sprejem dijaka oziroma za izvajanje ukrepov, povezanih z njegovimi posebnimi potrebami. Šola je torej tista, ki v praksi presodi, ali bo lahko, če še nima zagotovljenih vseh pogojev za vključitev dijaka s posebnimi potrebami, ob dogovoru z ustanoviteljem kot odgovorno pravno osebo za financiranje investicij pravočasno zagotovila vse potrebne posege v stavbo za zagotavljanje fizične dostopnosti.

3.3 Ostale oblike pomoči in prilagoditev za dijake s posebnimi potrebami

ZUOPP-1 ni edini zakon, ki ureja izobraževanje dijakov s posebnimi potrebami, prav tako niso prilagoditve, ki izhajajo iz odločb o usmerjanju, edine primerne prilagoditve oziroma edini ukrepi, namenjeni izboljšanju položaja dijakov z invalidnostmi.

Podlaga za prilagojeno izvajanje izobraževalnih programov poklicnega in strokovnega izobraževanja z dodatno strokovno pomočjo je podana tudi v **Zakonu o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja**¹³² in v **Zakonu o poklicnem in strokovnem izobraževanju** (v nadaljevanju: ZPSI).¹³³

Šola dijaku s posebnimi potrebami, ki je usmerjen v izobraževalni program s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo, tudi na podlagi ZPSI v skladu z odločbo o usmeritvi **prilagodi izvajanje izobraževalnega programa**, zagotovi izvajanje dodatne strokovne pomoči in uporabo dodatne opreme ter v skladu z normativi in standardi oblikuje manj številčne oddelke. Prilagodi se lahko tudi predmetnik, organizacija, trajanje, način preverjanja in ocenjevanja znanja, časovna razporeditev pouka itn.

Dijaki s posebnimi potrebami, ki izobraževanje zaključijo z **matur**o, imajo pravico do prilagojenega načina opravljanja mature. Za kandidate s posebnimi potrebami so glede na vrsto in stopnjo njihovih primanjkljajev, oviranosti oziroma motenj mogoče prilagoditve glede podaljšanja časa opravljanja ustnega in/ali pisnega izpita, različne prilagoditve prostora, omogoči se lahko opravljanje izpita s pomočjo računalnika ipd.¹³⁴

Tudi **Zakon o gimnazijah** (v nadaljevanju: ZGim)¹³⁵ določa, da sta vzgoja in izobraževanje dijakov s posebnimi potrebami (v gimnazijah) organizirana in izvajana v skladu s tem zakonom in z zakonom, ki ureja usmerjanje otrok s posebnimi potrebami.

Kandidata s posebnimi potrebami, ki se vključuje v izobraževanje v skladu z odločbo o usmeritvi, gimnazija z **omejitvijo vpisa** sprejme, če izpolnjuje vse predpisane pogoje in dosega najmanj **90 odstotkov točk** po merilih za vpis. Dijaku s posebnimi potrebami se lahko **trajanje statusa** podaljša od enega šolskega leta še za največ dve šolski leti, poleg prilagoditev, določenih z odločbo o usmeritvi, pa se lahko še dodatno prilagodi opravljanje obveznosti.

¹³² Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Uradni list RS, št. 16/07 – uradno prečiščeno besedilo, 36/08, 58/09, 64/09 – popr., 65/09 – popr., 20/11, 40/12 – ZUJF, 57/12 – ZPCP-2D, 47/15, 46/16, 49/16 – popr. in 25/17 – ZVaj). Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO445>, npr. 9. člen.

¹³³ Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju (Uradni list RS, št. 79/06, 68/17 in 46/19). Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4325>, npr. 8., 69. in 70. člen.

¹³⁴ Glej Zakon o maturi (Uradni list RS, št. 1/07 – uradno prečiščeno besedilo in 46/16 – ZOFVI-K), dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO2064>, in Pravilnik o načinu izvajanja mature za kandidate s posebnimi potrebami (Uradni list RS, št. 82/14), dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV12232>.

¹³⁵ Zakon o gimnazijah (Uradni list RS, št. 1/07 – uradno prečiščeno besedilo, 68/17, 6/18 – ZIO-1 in 46/19). Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO450>. Glej 10. člen.

Zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev¹³⁶ določa, da osebi, ki je z odločbo o usmeritvi opredeljena kot težje ali težko gibalno ovirana (ne more uporabljati javnega prevoza oziroma potrebuje prilagojen prevoz), pripada **brezplačen prilagojen prevoz**. V ta namen se zagotavljajo sredstva iz državnega proračuna.¹³⁷ **Pravilnik o organizaciji in povračilu prevoznih stroškov za prevoze otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami**¹³⁸ določa tudi, da se brezplačni prevoz težje ali težko gibalno oviranega dijaka opravlja tudi v primeru, če je v okviru **šolskih dejavnosti, ki so obvezne**, potrebno opraviti prevoz dijaka izven kraja šole ali zavoda.

Po **Zakonu o štipendiranju**¹³⁹ so vsi prejemniki štipendij, ki imajo status štipendista s posebnimi potrebami, upravičeni do dodatka za štipendiste s posebnimi potrebami.

Pravice imajo tudi **starši otrok** s posebnimi potrebami, npr. pravico do dela s krajšim delovnim časom, dodatek za nego otroka in delno plačilo za izgubljeni dohodek.¹⁴⁰ Poleg tega lahko starši uveljavljajo še dodatne dneve letnega dopusta po Zakonu o delovnih razmerjih, višji znesek davčne olajšave in vračilo davka na motorna vozila za nakup motornega vozila za prevoz invalidne osebe oziroma oprostitev plačila letne dajatve za vozila za prevoz invalidov.¹⁴¹

Te prilagoditve, spodbude in pomoči (ob vključevanju v posebne šole) so prav tako namenjene zagotavljanju **enakih možnosti** vključevanja gibalno oviranih dijakov v vzgojo in izobraževanje. So **nadomestilo** za njihov manj ugoden položaj.

¹³⁶ 27. člen Zakona o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev (Uradni list RS, št. 62/10, 40/11, 40/12 - ZUJF, 57/12 - ZPCP-2D, 14/13, 56/13 - ZŠtip-1 in 99/13). Dostopno na:

<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4780>.

¹³⁷ Na podlagi 81. člena Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Uradni list RS, št. 16/07 - uradno prečiščeno besedilo, 36/08, 58/09, 64/09 - popr., 65/09 - popr., 20/11, 40/12 - ZUJF in 57/12 - ZPCP-2D).

¹³⁸ Pravilnik o organizaciji in povračilu prevoznih stroškov za prevoze otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami (Uradni list RS, št. 45/19 in 121/21). Dostopno na:

<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV13801>.

¹³⁹ Zakon o štipendiranju (Uradni list RS, št. 56/13, 99/13 – ZUPJS-C, 8/16, 61/17 – ZUPŠ in 31/18). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO6571>.

¹⁴⁰ Glej Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Uradni list RS, št. 26/14, 90/15, 75/17 – ZUPJS-G, 14/18, 81/19, 158/20 in 92/21). Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO6688>.

¹⁴¹ Glej spletno stran MDDSZ - Pravice za otroke, ki potrebujejo posebno nego. Dostopno na: <https://www.gov.si teme/pravice-za-otroke-ki-potrebujejo-posebno-nego/>.

4 POIZVEDBE ZAGOVORNIKA O DOSTOPNOSTI SREDNJIH ŠOL

Zagovornik je pregledal javno dostopne podatke o dostopnosti srednjih šol. Ker so podatki pomanjkljivi in niso znani razlogi za nedostopnost šol, je aprila 2021 poslal poizvedbe **vsem srednjim šolam v Sloveniji**. O stanju in razlogih je poizvedoval tudi pri nevladnih organizacijah, ki delujejo na področju varstva pravic gibalno oviranih ljudi, in **ZRSS**. Glede financiranja vlaganj v srednje šole z namenom zagotavljanja njihove prostorske dostopnosti je Zagovornik poslal poizvedbe **MIZŠ** in **Službi vlade za razvoj in evropsko kohezijsko politiko** (v nadaljevanju: SVRK).

4.1 Podatki o stanju dostopnosti šol

V Sloveniji so na voljo evidenčni podatki o dijakih in izobraževalnih programih, tudi o dijakih s posebnimi potrebami in prilagojenih programih.¹⁴² Vendar so to kvantitativni podatki, ki izhajajo iz izdanih odločb in drugih uradnih evidenc, katerih namen zbiranja podatkov je npr. zagotavljanje pravic in financiranje zavodov. Drugi podatki, denimo, o potrebah dijakov ali šol, niso na voljo.

Javno dostopna sta le omejen poskus kvalitativnega in sistematičnega zbiranja podatkov o dostopnosti šol na MIZŠ in poskus sistematičnega pregleda javnih objektov, vključno s šolami, ki ga je opravil Urbanistični inštitut Republike Slovenije.

Na spletni strani MIZŠ je dostopen dokument »**Dostop do šole oz. dijaškega doma dijakom s težjo gibalno oviranostjo**«,¹⁴³ v katerem so v tabeli zbrani podatki o dostopnosti srednjih šol v Sloveniji. Podatki so pomanjkljivi, saj niso vključeni odgovori vseh šol. Tudi vsebinsko so podatki pomanjkljivi in neenotni. Iz analize ni razvidno, kdaj je bila opravljena in kakšen je bil način zbiranja podatkov. Zagovornik je zastavil MIZŠ vprašanje glede časa nastanka in načina pridobitve podatkov, vendar odgovora ni prejel.

Glede analize in podatkov o dostopnosti srednjih šol je Zagovornik poslal MIZŠ poizvedbo, v kateri je prosil za posodobljene podatke¹⁴⁴ o prostorski dostopnosti srednjih šol v Sloveniji in vprašal, kako MIZŠ ocenjuje stanje prostorske dostopnosti srednjih šol.

MIZŠ je Zagovorniku odgovoril,¹⁴⁵ da ima »po zadnjih podatkih **26% vseh objektov srednjih šol v Sloveniji zagotovljene vse pogoje za gibalno ovirane osebe**«. Po oceni MIZŠ se »stanje prostorske dostopnosti srednjih šol postopoma izboljšuje, saj so pri vseh novogradnjah in obnovah skladno z zadnjo veljavno zakonodajo zagotovljeni pogoji za dostopnost gibalno oviranih oseb. Poleg tega se tudi v določenih primerih pristopi k reševanju samo dostopnosti za gibalno ovirane osebe, tako da se zagotovijo pogoji prostorske dostopnosti (npr. vgradnja dvigala, nakup elektromotornega vozička)«.

¹⁴² Glej poglavje 3.1

¹⁴³ Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Izobrazevanje-otrok-s-posebnimi-potrebami/Statistike-in-analize/Srednje_in_DD.pdf. Primera navedb analize:

II. gimnazija Maribor: »Vsi prostori in dostop v šolo so v celoti prilagojeni dijakom s težjo gibalno oviranostjo. Posebnega prostora za počitek ni.«

III. gimnazija Maribor: »Šolska stavba nima prilagoditev, ki gibalno oviranim omogočajo normalno delo in gibanje v njej.«

¹⁴⁴ Zagovornik je seznanjen s preglednico »Dostop do šole oz. dijaškega doma dijakom s težjo gibalno oviranostjo«, dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Izobrazevanje-otrok-s-posebnimi-potrebami/Statistike-in-analize/Srednje_in_DD.pdf. Avtorstvo in datum nastanka dokumenta nista znana.

¹⁴⁵ Dne 6. 8. 2021.

Glede vprašanja o preteklem in načrtovanem financiranju investicij za povečanje dostopnosti šol je MIZŠ navedlo, da se je na MIZŠ »v sklopu širše analize srednjih šol obravnavalo tudi izpolnjevanje pogojev za gibalno ovirane osebe«. MIZŠ je omenil tudi analizo v »Načrtu za okrevanje in odpornost« za prihodnje načrtovanje investicijskih projektov.

V »**Analizi vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami v Sloveniji**«¹⁴⁶ je zapisano, da je »Ministrstvo za šolstvo in šport z analizo v letu 2007 ugotovilo, da od skupno 447 osnovnih šol v državi le 74 šol ustreza vsem trem mednarodnim merilom o arhitektonski prilagojenosti javnih zgradb (tj. 16,6 odstotkov). To pomeni, da imajo prilagojen dostop do šole (klančina, dvigalo), prilagojen dostop do učilnic in skupnih prostorov za učence na invalidskih vozičkih, prilagojeno toaleta in manjši prostor za počitek in nego gibalno oviranega učenca.« Iz tega lahko sklepamo, da so zadnji objavljeni podatki iz leta 2007.

Na pomanjkanje podatkov in analiz je MIZŠ opozoril tudi **Varuh človekovih pravic** (V nadaljevanju: Varuh). Varuh je leta 2019 poslal MIZŠ priporočilo št. 55,¹⁴⁷ naj (po zgledu dobre prakse Ministrstva za pravosodje, ki je začelo pripravljati analizo dostopnosti sodišč že leta 2017) pripravi analizo dostopnosti srednjih in osnovnih šol za invalide ter na tej podlagi izdelava uresničljiv načrt za zagotovitev dostopnosti teh objektov, v katerem bosta predvidena tudi časovni in finančni načrt izvedbe ukrepov. V vladnem odzivnem poročilu na letno poročilo Varuha je ministrstvo sicer omenilo nekaj spodbudnih okoliščin (priprava vprašalnika o stanju infrastrukture na področju zavodov za vzgojo in izobraževanje, na podlagi odgovorov pa naj bi izdelali analizo stanja in oceno potreb), vendar je hkrati navedlo, da bo sicer pripravilo finančni in časovni načrt, realizacija pa bo **odvisna od zagotovitve proračunskih sredstev** v naslednjih letih.

Slovenija ni edina država, kjer so javni objekti, vključno s šolami, kljub zakonskim določilom (države zavezuje MKPI) dostopni samo v omejenem obsegu. Skupna značilnost je tudi omejena dostopnost podatkov o dostopnosti šol.¹⁴⁸

Urbanistični inštitut RS že vrsto let opravlja nalogo ocenjevanja dostopnosti objektov v javni rabi. Tako izpolnjuje cilj, ki je bil določen pri vzpostavitvi spletnega portala,¹⁴⁹ in vsebuje tudi **podatkovno bazo z informacijami o dostopnosti objektov v javni rabi**. Podatkovno bazo so na inštitutu ustvarili leta 2010 in dopolnjevali v okviru raziskav in projektov.¹⁵⁰

¹⁴⁶ JRZ Pedagoški inštitut in MIZŠ. 2010. Analiza vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami v Sloveniji. Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Izobrazevanje-otrok-s-posebnimi-potrebami/3e16fe6ba0/Gradivo_Analiza_vzgoje_in_izobrazevanja_OPP_v_Sloveniji.doc.

¹⁴⁷ Letno poročilo Varuha za leto 2019, str. 100. V Letnem poročilu Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za leto 2020. Dostopno na: https://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/lp/Letno_porocilo_VCP_2020.pdf.

¹⁴⁸ V Nemčiji so v berlinskem senatu s poizvedbami preverjali dostopnost berlinskih 680 šol in ugotovili, da je komaj 10% šol dostopnih, 15% pa »po večini« dostopnih.¹⁴⁸ Po obrazložitvi državnega sekretarja zveznega ministrstva za izobraževanje je bil plan do leta 2020 zagotoviti polno dostopnost, težava pa naj bi bila, da se večina investicijskih sredstev porabi za obnovo streh, oken, fasad in sanitarij. Glej Vieth-Entus, Susanne. 2012. Nur jede vierte Schule barrierefrei. Dostopno na: <https://www.tagesspiegel.de/berlin/nur-jede-vierte-schule-barrierefrei/7482988.html>.

Podobno ugotavljajo tudi druge, npr. v Leipzigu. Dostopno na: <https://ker-leipzig.de/wp-content/uploads/2019/10/BarrierefreierZugangAntwort.pdf>

Po podatkih raziskave United States Government Accountability Office ima dve tretjini okrožij v ZDA v javnih šolah omejeno dostopnost za ljudi z invalidnostmi. Ocenjujejo, da ima 17 odstotkov okrožij (kar zajema skupno 16 milijonov otrok) na ravni celotne države eno ali več šol, ki niso dostopne in onemogočajo šolanje otrok s posebnimi potrebami. Glej United States Government Accountability Office. 2020. School Districts Need Better Information to Help Improve Access for People with Disabilities - Report to Congressional Requesters. Dostopno na: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED609661.pdf>.

Stanje v ZDA je ocenjeno kot slabo ne glede na to, da je Americans with Disabilities Act v veljavi že več kot 30 let. ¹⁴⁹ www.dostopnost.javniobjekti.si.

¹⁵⁰ Raziskavo iz leta 2010 sta sofinancirala Javna agencija RS za raziskovalno dejavnost in MDDSZ. Projekt ZMOREMO sta leta 2014 sofinancirala MDDSZ in Evropska komisija (Program PROGRESS).

Podatkovna baza¹⁵¹ se postopoma dopolnjuje z novimi informacijami o dostopnosti objektov v javni rabi na osnovi občasnih naročil za tovrstno ocenjevanje, ki jih izdajajo različni upravljalci objektov v javni rabi po Sloveniji. Glede namembnosti podatkovna baza ponuja informacije o dostopnosti za objekte v javni rabi z različnimi funkcijami, tudi objekte izobraževanja, usposabljanja in zaposlovanja. Med njimi so tudi tri srednje šole.¹⁵² Do leta 2020 je bilo pregledanih in analiziranih 145 javnih objektov v Sloveniji.

Urbanistični inštitut RS napotuje¹⁵³ še na druge, čeprav omejene in nepopolne baze podatkov o dostopnosti, kakor so Pridem.si,¹⁵⁴ »Ljubljana by Wheelchair«, Dostopnost do kulturne dediščine ranljivim skupinam in Karta dostopnosti ožjega mestnega jedra Ljubljane.¹⁵⁵

Ministrstvo RS za infrastrukturo financira večletni projekt »**Omogočanje multimodalne mobilnosti oseb z različnimi oviranostmi**«, ki ga vodi Geodetski inštitut Slovenije. Glavni cilj projekta je izboljšati mobilnost slepih in slabovidnih, gibalno oviranih, starejših in šolajočih otrok, zlasti z načrtovanjem fizične dostopnosti v mestih po Sloveniji. Slednje definirajo kot odsotnost ovir, ki onemogočajo ljudem z invalidnostmi in otrokom, da bi se samostojno in varno orientirali in gibali v prostoru. Projekt bo omogočil celostno, redno vzdrževano in brezplačno uporabo prostorskih podatkov za mobilnost ranljivih oseb, ki jih bodo lahko pri svojem delu uporabljali raznovrstni uporabniki – občine, organizacije, podjetja itn. Podatki bodo na voljo za pregled, vizualizacijo in prenos prek brezplačnega javnega pregledovalnika.¹⁵⁶

Zveza paraplegikov Slovenije na spletni strani ponuja spletni obrazec »**Predlog za uvedbo inšpekcijskega nadzora**«,¹⁵⁷ v katerega lahko uporabniki anonimno vpišejo in pošljejo Inšpektoratu RS za okolje in prostor verodostojne podatke o objektih, ki jim preprečujejo ali otežujejo gibanje.

Skupni imenovalec vseh baz je, da so nastale kot projektna oziroma raziskovalna pobuda, zasebna ali javno sofinancirana. Zbrani podatki niso popolni, saj so bile raziskave finančno in časovno omejene. Urbanistični inštitut RS opaža, da se v zadnjem obdobju različne institucije na različne načine ukvarjajo s problematiko dostopnosti objektov v javni rabi. Tako so v tem času nastale številne ločene avtorske baze podatkov, ki bi jih bilo smiselno uskladiti in povezati vse informacije o dostopnosti v enotno bazo, ki bo pokrivala celotno ozemlje države. Tega so se lotili v okviru razvojnega projekta, ki ga je leta 2018 financiral MDDSZ. Usklajevanje in poenotenje načina predstavitve podatkov v centralni bazi še poteka, delni rezultati pa so že javno dostopni (po občinah).¹⁵⁸

ZIMI sicer določa, da analitične, strokovne in informacijske naloge glede uporabe in prilagoditve objektov v javni rabi ter dostopnosti do blaga in storitev, ki so na voljo javnosti, opravlja **Urbanistični inštitut Republike Slovenije**. Sredstva za opravljanje razvojnih nalog so zagotovljena v **proračunu Republike Slovenije**.¹⁵⁹

¹⁵¹ Dostopno na: <https://dostopnost.javniobjekti.si/sl-si/Vodnik>.

¹⁵² Škofijska klasična gimnazija Šentvid pri Ljubljani, Škofijska gimnazija Vipava in Zavod Antona Martina Slomška.

¹⁵³ Dostopno na: <https://dostopnost.javniobjekti.si/sl-si/Dostopnost/Ostali-viri>.

¹⁵⁴ Dostopno na: <http://www.pridem.si/>.

¹⁵⁵ Dostopno na: https://dostopnost.javniobjekti.si/portals/0/ostali_viri/karta-dostopnosti-lokacij-za-gibalno-ovirane-osebe-ljubljana.pdf.

¹⁵⁶ Dostopno na: <https://www.dostopnost-prostora.si/>.

¹⁵⁷ Dostopno na: <https://www.zveza-paraplegikov.si/odstranimo-ovire>.

¹⁵⁸ Dostopno na: <https://dostopnost.javniobjekti.si/dostopnostobcine>.

¹⁵⁹ 29. člen ZIMI.

4.2 Odgovori srednjih šol glede zagotavljanja prostorske dostopnosti

Zagovornik je poslal 181 srednjim šolam **poizvedbo glede zagotavljanja prostorske dostopnosti srednjih šol dijakom**.¹⁶⁰ Prošnjo za posredovanje podatkov je zaradi neodzivnosti nekaterih šol pozneje ponovil.¹⁶¹

Namen Zagovornikove poizvedbe je bil zbrati podatke o zagotavljanju prostorske dostopnosti srednjih šol dijakom z invalidnostmi, natančneje, dijakom s težjo gibalno oviranostjo (ki uporabljajo voziček na ročni ali elektromotorni voziček).¹⁶² Zagovornik je zaprosil šole za informacije:

- ali je na posamezni šoli zagotovljena polna dostopnost;
- kako je oziroma ni zagotovljen dostop do šole, vstop v poslopje šole, dostop do učilnic in drugih šolskih prostorov (npr. toaletnih prostorov, šolske knjižnice, jedilnice, telovadnice);
- zakaj določeni prostori v šoli niso dostopni, kakšne so nadomestne rešitve za dijake z gibalno oviranostjo in kakšne so morebitne druge prilagoditve poleg prostorske dostopnosti (didaktične, tehnične);
- koliko dijakov s težjo gibalno oviranostjo se je pri njih šolalo od leta 2010 do vključno 2020 in koliko je bilo morebitnih zavrnitev zaradi nedostopnosti;
- ali na šoli izvajajo ali načrtujejo dodatne gradbene in tehnične posege oziroma rešitve, ki bi izboljšale dostopnost šolskih prostorov navedenim dijakom.

Zagovornik je prejel 98 odgovorov, kar je 84 odstotkov pri Zagovorniku evidentiranih enot (ločenih organizacij oziroma lokacij). Na poizvedbo ni odgovorilo 18 šol. Odgovori so uporabni le za splošen **oris stanja** in evidentiranje ključnih izzivov, zlasti zaradi:

- pomanjkljivega znanja in posledično različnega razumevanja dostopnosti pri tistih, ki so odgovarjali, zato lahko informacije odstopajo od realnega stanja;
- različne (ne)odzivnosti šol na poizvedbo, posledično so rezultati delni;
- nepreverjenosti prejetih informacij, zato so lahko informacije neresnične;
- različne kakovosti odgovorov – od enostavnih ocen in odgovorov na poizvedbo do celostnih analiz, ki so jih opravili zunanji strokovnjaki.

Zagovornik je poslal poizvedbo na podlagi **Evidence vzgojno-izobraževalnih zavodov in vzgojno-izobraževalnih programov**, ki jo vodi MIZŠ. Ta evidenca pogosto vsebuje več vnosov, ki se dejansko nanašajo na isto organizacijo oziroma stavbo. Tako je na primer v evidenci ločeno zaveden Šolski center Škofja Loka, Šolski center Škofja Loka – Srednja šola za lesarstvo in Šolski center Škofja Loka – Srednja šola za strojništvo. V takih primerih je Zagovornik, ne glede na to, da je bilo poslanih več poizvedb, večinoma prejel en skupen odgovor za vse povezane organizacije oziroma programe. Po drugi strani pa je tudi mogoče, da šola (v evidenci ena sama) izvaja programe v več različnih stavbah oziroma na lokacijah, ki imajo različno dostopnost. Zato je Zagovornik v svoji analizi smiselno združil odgovore srednjih šol.

¹⁶⁰ Št. zadeve 0709-24/2021/1 z dne 2. 4. 2021 . Poizvedba je bila poslana na vse šole in zavode, ki so navedeni v javni Evidenci vzgojno-izobraževalnih zavodov in vzgojno-izobraževalnih programov. Dostopno na <https://paka3.mss.edus.si/registriweb/default.aspx>.

¹⁶¹ Dne 29. 4. 2021.

¹⁶² Povzeto po: Natalija Vovk-Ornik (ur.).2015. Kriteriji za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oz. motenj otrok s posebnimi potrebami. Zavod RS za šolstvo. Dostopno na: <https://www.zrss.si/pdf/Kriteriji-moteni-otrok-s-posebnimi-potrebami.pdf>.

Število v analizo zajetih subjektov zato ne ustreza številu v poizvedbe vključenih subjektov. Pri posameznih vprašanjih (npr. glede prilagoditev, razlogov, nadomestnih rešitev ipd.) je bilo mogočih tudi več odgovorov hkrati, mnoge šole pa niso odgovorile na vsa vprašanja.

4.2.1 Dostopnost šol in načrtovani posegi

Med 98 srednjimi šolami, ki so odgovorile, jih je 34 odstotkov odgovorilo, da so polno dostopne za gibalno ovirane dijake. Nedostopnih je 17 odstotkov šol, ostalih 49 odstotkov srednjih šol je delno dostopnih.

Tabela 7: Dostopnost srednjih šol, ki so odgovorile na poizvedbo

Dostopnost srednjih šol (tiste, ki so odgovorile)	Št. odgovorov	Delež v %
Polno dostopne	33	34
Delno dostopne	48	49
Nedostopne	17	17
SKUPAJ	98	

Tabela 8: Razporeditev srednjih šol, ki so odgovorile na poizvedbo, po statističnih regijah

Statistična regija	Število šol	Število dostopnih	Število delno dostopnih	Število nedostopnih
Osrednjeslovenska statistična regija	27	7	11	9
Podravska statistična regija	19	8	8	3
Savinjska statistična regija	10	4	4	2
Gorenjska statistična regija	9	5	4	0
Obalno-kraška statistična regija	7	1	5	1
Goriška statistična regija	6	1	5	0
Pomurska statistična regija	5	1	3	1
Statistična regija jugovzhodna Slovenija	5	3	2	0
Zasavska statistična regija	4	1	2	1
Koroška statistična regija	2	1	1	0
Posavska statistična regija	2	1	1	0
Primorsko-notranjska statistična regija	2	0	2	0
Skupaj	98	33	48	17

Iz prejetih odgovorov izhaja, da v Primorsko-notranjski statistični regiji polno dostopne srednje šole sploh ni, najmanj polno dostopnih srednjih šol pa je v statističnih regijah Obalno-kraška, Goriška, Pomurska in Zasavska.

Tabela 9: Načrtovanje posegov za izboljšanje dostopnosti srednjih šol, ki so odgovorile

Načrtovanje posegov	Delež v %
Da	24
Ne	57
Ni podatka	18

Tabela 10: Druge prilagoditve v šolah, ki so odgovorile

Druge prilagoditve	Delež v %
Da	53
Ne	29
Ni podatka	18

53 odstotkov srednjih šol, ki so odgovorile, gibalno oviranim dijakom zagotavlja »druge prilagoditve«.

Tabela 11: Najpogostejše druge prilagoditve v srednjih šolah, ki so odgovorile

Najbolj pogoste druge prilagoditve		
	Št. odgovorov	Delež v %
Prilagojena šolska oprema	14	21
Spremljevalec	12	18
Prilagojeno ocenjevanje	9	13
Prilagoditve glede na odločbo	9	13
Športni rekviziti	7	10
Prilagojene aktivnosti	6	9
Uporaba računalnika	3	4
Prilagojena kolesa	2	3
Didaktične miselne igre	2	3
Pouk na daljavo	2	3
Zunanji izvajalec	1	1
Skupaj	67	

Med »drugimi prilagoditvami« so najpogosteje navedene prilagojena šolska oprema, spremljevalec, prilagojeno ocenjevanje, prilagojeni športni rekviziti in aktivnosti ter druge prilagoditve glede na odločbo o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami.

Srednje šole, ki so odgovorile, da so **polno dostopne** za gibalno ovirane ljudi, so kot prilagoditve, ki zagotavljajo dostopnost, največkrat navedle klančine, prostorsko prilagojene sanitarije, dvigalo, dostopnost parkirišča in dostopnost prostorov (široka vrata, pragovi ipd.).

Tabela 12: Najpogostejše druge prilagoditve v dostopnih srednjih šolah

Prilagoditve (šole, ki so dostopne)	Št. odgovorov	Delež v %
Klančina	8	19
WC	8	19
Dvigalo	5	12
Dostopen vhod	4	9
Parkirišče	2	5
Prostorska dostopnost	2	5
Parkirno mesto	2	5
Široki hodniki in vrata	2	5
Telovadnica	2	5
Vstop v šolo	1	2
Ravni nivoji	1	2
Dostop do vhoda z avtom	1	2
Brez pragov	1	2
Kabinet za preoblačenje in počitek	1	2
Dostop do vseh prostorov	1	2
Dvižna ploščad	1	2
Stopniščni vzpenjalnik	1	2
Skupaj	43	

Večina srednjih šol, ki so odgovorile, da so dostopne (64 odstotkov), ne načrtuje dodatnih posegov. Dve šoli sta odgovorili, da načrtujeta prizidek za posebni program izobraževanja oziroma avtomatizirana vhodna vrata. Za 30 odstotkov šol ni podatka.

Tabela 13: Najpogostejše druge prilagoditve delno dostopnih srednjih šol

Prilagoditve (šole, ki so delno dostopne)	Št. odgovorov	Delež v %
Sanitarije	27	19
Učilnice	26	18
Pritličje	21	14
Klančina pri vhodu	19	13
Jedilnica	15	10
Telovadnica	13	9
Knjižnica	10	7
Dvigalo	10	7
Zbornica	2	1
Večnamenski prostor	2	1
Skupaj	145	

Srednje šole, ki so odgovorile, da so **delno dostopne** za gibalno ovirane ljudi, so kot dostopne največkrat omenile sanitarije, učilnice, pritličje stavbe, jedilnico, telovadnico; prilagoditvi, ki zagotavljata dostopnost, pa sta največkrat klančina in dvigalo.

Tabela 14: Razlogi za nedostopnost srednjih šol, ki so delno dostopne¹⁶³

Razlogi za nedostopnost	Št. odgovorov	Delež v %
Ni dvigala	7	23
Ni denarja	6	19
Starost stavbe	6	19
Niso imeli primera	5	16
Zahteven gradbeni postopek	3	10
Spomeniško varstvo	3	10
Ozko stopnišče	1	3
Skupaj	31	

¹⁶³ Navesti je bilo mogoče več odgovorov, hkrati niso vse šole odgovorile na to vprašanje.

Med razlogi za nedostopnost so šole, ki so delno dostopne, največkrat navedle:

- ni dvigala;
- ni denarja za posege v stavbe oziroma izboljšave;
- starost stavbe, ki onemogoča (enostavne) posege, in zahtevni gradbeni postopek, povezan tudi s starostjo stavbe in njenim spomeniškim varstvom.

Kot razlog šole navajajo tudi, da niso imele vpisanega gibalno oviranega dijaka (16 odstotkov) in jim zato ni bilo treba opraviti posegov za zagotavljanje polne dostopnosti stavb.

Tabela 15: Nadomestne rešitve srednjih šol, ki so delno dostopne

Nadomestne rešitve (šole, ki so delno dostopne)	Št. odgovorov	Delež v %
Prilagojena lokacija pouka (npr. v pritličju, stalna/matična učilnica)	30	65
Fizični prenos dijaka po stopnicah ali do prostorov	3	7
Dostava gradiv, npr. knjig, prek spleta, na dom ali v drug prostor	3	7
Pomoč zaposlenih in sošolcev	3	7
Športna vzgoja po prilagojenem programu in v posebnem prostoru	2	4
Spremljevalec	2	4
Prilagoditev urnika	1	2
Stopniščni vzpenjalnik	1	2
Oprostitev aktivnosti, npr. vaj	1	2
Skupaj	46	

Srednje šole, ki so se opredelile kot delno dostopne, so kot nadomestne rešitve, s katerimi zagotavljajo dostopnost gibalno oviranim dijakom, največkrat navedle prilagojeno lokacijo pouka, torej prilagoditev izvajanja pouka na način, da se ta za gibalno ovirane dijake in njihove sošolce izvaja v dostopnih prostorih, npr. pritličju. Šole so redkeje navedle pomoč zaposlenih in sošolcev, tudi s fizičnim prenosom dijaka. Navedle so, da omogočajo dostavo gradiv in prilagojeno izvajanje dela izobraževalnega programa, npr. športne vzgoje.

Tabela 16: Načrtovanje posegov delno dostopnih šol

Načrtovanje posegov (šole, ki so delno dostopne)	Št. odgovorov	Delež v %
Da	15	31
Ne	28	58
Ni podatka	5	10
Skupaj	48	

Večina (58 odstotkov) srednjih šol, ki so odgovorile, da so delno dostopne za gibalno ovirane dijake, navaja, da ne načrtuje gradbenih in tehničnih posegov oziroma rešitev, ki bi izboljšale dostopnost šolskih prostorov. 31 odstotkov šol take posege načrtuje.

Tabela 17: Načrtovani posegi delno dostopnih srednjih šol

Načrtovani posegi (šole, ki so delno dostopne)	Št. odgovorov	Delež v %
Dvigalo	7	50
Rampa	2	14
Sanitarije	2	14
Goseničar	1	7
Nova stavba s polno dostopnostjo	1	7
Telovadnica	1	7
Skupaj	14	

Med najpogosteje načrtovanimi posegi za izboljšanje dostopnosti **delno dostopnih** šol so po njihovem poročanju dvigalo, rampa in sanitarije. Ena srednja šola načrtuje gradnjo nove stavbe, ena telovadnico in ena nakup goseničarja.

Tabela 18: Razlogi za nedostopnost nedostopnih srednjih šol¹⁶⁴

Razlogi za nedostopnost	Št. odgovorov	Delež v %
Starost stavbe	9	41
Spomeniško varstvo	6	27
Nismo imeli primera	5	23
Večnadstropna stavba brez dvigala	2	9
Ni denarja	0	0
Skupaj	22	

Srednje šole, ki so odgovorile, da so **nedostopne** za gibalno ovirane dijake, so kot razloge za nedostopnost največkrat omenile:

- starost stavbe,
- spomeniško varstvo stavbe,
- dejstvo, da doslej niso imeli primera vpisa gibalno oviranega dijaka.

Tabela 19: Prejete pritožbe nedostopnih srednjih šol

Pritožbe	Št. odgovorov	Delež v %
Da	0	0
Ne	9	53
Ni podatka	8	47
Skupaj	17	

¹⁶⁴ Možnih je bilo več odgovorov hkrati, vendar niso vse šole odgovorile na to vprašanje.

Srednje šole, ki so odgovorile, da so nedostopne, so v 53 odstotkih odgovorile, da doslej niso imele pritožb zaradi nedostopnosti, 47 odstotkov pa na vprašanje glede prejetih pritožb ni odgovorilo.

41 odstotkov srednjih šol že načrtuje posege, ki bi izboljšali dostopnost, prav toliko pa jih dodatnih posegov ne načrtuje. Med načrtovanimi posegi so izgraditev dvigala, klančine, nove stavbe.

ZRSS je na Zagovornikovo poizvedbo odgovoril, da je **v vsaki regiji vsaj ena šola**, ki je arhitekturno prilagojena gibalno oviranim dijakom (bodisi z ustreznimi klančinami ali z dvigalom).¹⁶⁵ Ključni razlogi za omejeno dostopnost so pogosto povezani s stavbami, ki so stare in potrebne obnove. To pa je povezano s **finančnimi sredstvi**, ki jih morata zagotoviti država ali lokalna skupnost. V nekaterih primestnih okoljih se sredstva za adaptacijo pogosto zbirajo tudi v okviru dobrodelnih akcij in prireditev. ZRSS vidi rešitev tudi v tem, da bi »v posamezni regiji **pregledali mrežo šol** in pripravili **načrt adaptacije** tistih šol, ki bodo lahko v regiji ponujale čim več programov in bodo tudi ustrezno arhitekturno prilagojene za gibalno ovirane otroke«.

Podobno predlaga tudi Bela knjiga. Čeprav poudarja, da načelo inkluzivne (vključujoče) vzgoje in izobraževanja in načelo, da sta vzgoja in izobraževanje organizirana čim bližje kraju bivanja, nalagata državi obvezo, da zagotovi pogoje za **vključevanje otrok s posebnimi potrebami v vseh šolah**, predlaga uvajanje **mreže referenčnih vrtcev in (osnovnih) šol**. To naj ne bi pomenilo odstopanja od teh načel, ampak uvedbo dodatnega mehanizma, s katerim država organizirano in dejansko zagotavlja najbolj optimalne pogoje za vključevanje. »Država si mora prizadevati, da bodo v bližnji prihodnosti vsi vrtci in vse šole imele ustrezno kadrovske zasedenost in opremo za različne skupine otrok s posebnimi potrebami. Ker zaenkrat ustreznih pogojev ni mogoče zagotavljati v vseh vrtcih in šolah, država organizira mrežo referenčnih vrtcev in šol, pri čemer si prizadeva, da je ta mreža čim bolj kakovostno organizirana in ustrezno široka, tako da omogoča vključevanje otroka v vrtec ali šolo čim bližje kraju bivanja.«¹⁶⁶

Podobno bi lahko veljalo tudi za srednje šole, torej vzpostavitev začasne mreže »polno dostopnih srednjih šol«, ki bi bila geografsko smiselno razporejena in bi omogočala vključitev gibalno oviranih otrok v raznovrstne izobraževalne programe. Končni cilj mora biti polna dostopnost vseh šol, ki bi omogočala vključujočo vzgojo in izobraževanje gibalno oviranih otrok ter organizacije vzgoje in izobraževanja čim bližje njihovem kraju bivanja.

4.2.2 Število gibalno oviranih dijakov

Na šolah, ki so odgovorile na Zagovornikovo poizvedbo, se je v zadnjem desetletju šolalo skupaj 687 gibalno oviranih dijakov. **Povprečno število gibalno oviranih dijakov**, ki se je šolalo med letoma 2010 in 2020, je 7,23 na šolo. Če od tega odštejemo zavod CIRIUS Kamnik, na katerem se je v istem obdobju šolalo 520 gibalno oviranih dijakov, znaša povprečje manj kot dva gibalno ovirana dijaka na šolo (1,78).

¹⁶⁵ Zagovornik je na podlagi prejetih odgovorov srednjih šol ugotovil, da v Primorsko-notranjski statistični regiji ni polno dostopne srednje šole.

¹⁶⁶ Krek, Janez, in Mira Metljak. 2011. Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji 2011. Zavod RS za šolstvo. Dostopno na: <http://pefprints.pef.uni-lj.si/1195/>.

Tabela 20: Povprečno število vpisanih dijakov z gibalno oviranostjo med letoma 2010 in 2020

Dostopnost šol	Število šol (tiste, ki so odgovorile)	Število dijakov med 2010 in 2020, ki se je šolalo na šolah, glede na dostopnost (razen CIRIUS Kamnik ¹⁶⁷)	Število dijakov na šolo
Dostopne	33	86	2,6
Nedostopne	17	1	0,1
Delno dostopne	48	80	1,7

Če križamo podatke o številu vpisanih dijakov z gibalno oviranostjo z dostopnostjo šole, lahko ugotovimo, da se je na dostopnih šolah v povprečju šolalo več dijakov (na šolo) kot na nedostopnih oziroma delno dostopnih šolah.

4.3 Odgovori nevladnih organizacij o stanju dostopnosti šol

O stanju in razlogih za nedostopnost šol je Zagovornik poizvedoval tudi pri nevladnih organizacijah, ki delujejo na področju varstva pravic gibalno oviranih ljudi. Njihovi odgovori so povzeti v nadaljevanju.

Društvo distrofikov Slovenije je na poizvedbo Zagovornika o prostorski dostopnosti srednjih šol dijakom s težjo gibalno oviranostjo odgovorilo, da imajo včlanjenih 37 srednješolcev, 25 med njimi je uporabnikov invalidskega vozička; za druge srednješolce nimajo podatkov. Po njihovih informacijah štirje njihovi člani obiskujejo zavode za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami, ker jim je tako zagotovljena ustrezna nega, ki jo zaradi težje invalidnosti potrebujejo, in ker lahko uporabljajo tudi druge podporne storitve.

Starši v pogovorih z društvenimi strokovnimi sodelavci občasno sporočajo, da naletijo na težave glede dostopnosti zgradbe ali določenih šolskih prostorov (knjižnica, toaletni prostori), kar poskušajo reševati sami v okviru šole ali lokalne skupnosti. Pri tem so bili v nekaterih primerih uspešni, v nekaterih primerih pa so se raje odločili za **vpis na dostopno šolo izven kraja bivanja**.

Opažajo, da se zastopniki gibalno oviranih otrok praviloma **ne odločajo za uporabo pravnih sredstev** zaradi bojazni, da bo to njihovega otroka še dodatno stigmatiziralo, oziroma si ne želijo, da odnos s šolo, ki jo bo otrok obiskoval več let, v samem začetku šolanja začnejo s konfliktom.

Društvo je poročalo, da jih je član obvestil o primeru, ko je »šola zaradi prostorske nedostopnosti zavrnila vpis na želeno gimnazijo. Odličen učenec, Zoisov štipendist, se je želel vpisati na **Bežigrasko gimnazijo**, bil je na razgovoru na Gimnaziji Vič, zanimal se je za šolanje na tehnični gimnaziji na Vegovi, na Plečnikovi gimnaziji, Šubičevi gimnaziji, na Gimnaziji Ledina, Gimnaziji v Šentvidu in Poljanski gimnaziji. Vse našteje gimnazije¹⁶⁸ so nedostopne za uporabnike invalidskega vozička«.

¹⁶⁷ Center za izobraževanje, rehabilitacijo in usposabljanje Kamnik je imel v tem obdobju **520** vpisanih gibalno oviranih dijakov.

¹⁶⁸ Gre za gimnazije v Ljubljani.

Ob tem je po njihovem mnenju »zlasti težko sprejeti dejstvo, da je bila Gimnazija Bežigrad v preteklosti že delno dostopna za gibalno ovirane dijake, vendar po obnovi (širitev jedilnice) ni več dostopna«. Dijak se je naposled vpisal na Škofijsko klasično gimnazijo.

V društvu opažajo, da so se šole v preteklosti pogosteje obračale na društvo za pomoč pri pripravi tehničnih prilagoditev glede izboljšanja dostopnosti zgradb in šolskih prostorov. Po njihovem mnenju gresta ozaveščanje o specifičnosti obolenja in iskanje možnih rešitev za prilagoditve z roko v roki, zato so glede na izkušnje posameznim šolam vedno pripravljene pomagati in svetovati. Razlogi za omejeno dostopnost srednjih šol gibalno oviranim dijakom so po njihovem mnenju:

- pri starejših zgradbah **tehnične narave**,
- pomanjkanje sredstev in
- **pomanjkljiv nadzor** nad spoštovanjem zakonodaje.

Pogosto se zgodi, da rešitve niso niti tehnično niti finančno zahtevne, pač pa je ovira zgolj v predsodkih in pomanjkanju informacij. Navedli so primer:

»Mama našega člana se je na naše društvo obrnila s prošnjo za pomoč, saj jih je osnovna šola obvestila, da v času šole v naravi ne prevzemajo odgovornosti za varno izvajanje plavanja in nekaterih drugih aktivnosti njihovega sina. Pri društvu smo priskočili na pomoč z našim zaposlenim, taka rešitev pa ni vedno izvedljiva. Ugotavljamo, da pedagoški kader pogosto nima dovolj znanja za uspešno inkluzijo invalidov, poleg tega pa se očitno še vedno ne zavedajo pomena zagotavljanja enakih pravic dijakov invalidov. Zlasti pa je zaskrbljujoč trend, da vključevanje gibalno oviranih dijakov zavračajo z izgovorom, da ne morejo prevzeti odgovornosti, do skrajnih primerov izgovorov, kot je denimo pojasnilo ravnatelja ene od ljubljanskih gimnazij, da svojih sodelavcev ne more čustveno obremenjevati s tem, da v razred vključi gibalno oviranega dijaka.«

Zveza paraplegikov Slovenije je v odgovoru navedla, da izvaja poseben socialni program **Prilagajanje grajenega okolja**, ki se ukvarja tudi s svetovanjem glede konkretnih rešitev v primeru arhitekturnih ovir in otežene dostopnosti objektov. »V preteklosti so se na zvezo že obračale šole s prošnjami za pomoč v primeru omejene dostopnosti objektov šol in zveza je vedno poskusila pomagati in poiskati primerno rešitev, če je le bil možen dialog in interes lastnika objekta.«

Večjih **pritožb** dijakov ali njihovih staršev v zadnjem obdobju niso prejeli. Sklepajo, da je situacija trenutno vsaj zadovoljiva oziroma da so konkretno težavo rešili sami. Glede na »splošno stanje dostopnosti objektov v javni rabi oziroma javno dostopnih objektov v Sloveniji pa menijo, da sigurno obstaja možnost izboljšave«.

Opažajo, da so »novejši objekti osnovnih šol zgrajeni po sodobni zakonodaji in univerzalna dostopnost ni problem. Pri **starejših objektih** je stanje zelo različno, saj se nekatere šole nahajajo v precej starih objektih, včasih tudi spomeniško zaščitenih. Na splošno so najpogostejše ovire pri dostopnosti takih objektov te:

- za višino zunanjega stopnišča **dvignjeno pritliče**;
- objekti imajo v notranjosti dvigalo, včasih so **brez dvigala**;
- deli objekta so zgrajeni v različnih obdobjih, za nekaj stopnic so **zamaknjene etaže**, kar bi pomenilo vgradnjo več mehanskih dvizhnih naprav na več lokacijah ali pa izvedbo klančin, za katere običajno ni zadostnega prostora;
- včasih so nedostopni prostori (kot so dvorane in telovadnice) zgrajeni pozneje in so glede na objekt šole višine etaž zamaknjene, kar so rešili s stopnicami;
- objekti so brez primernih **sanitarij** idr.

Odprava nekaterih težav (dvigalo, dvizne naprave) lahko predstavlja **previsok investicijski strošek** za marsikatero šolo, druge so običajno hitreje, enostavnejše in ceneje rešljive (npr. sanitarije).«

Zveza **Sonček** v svojem odgovoru poudarja, da je treba »najprej prilagoditi in narediti dostopne vse osnovne šole za vse učence, ne glede na njihove oviranosti. Vsem učencem, ki zaključijo osnovnošolsko izobraževanje, je treba zagotoviti **možnost vključitve v različne izobraževalne programe** po 15. letu starosti. Nadaljevanje šolanja v šolah s prilagojenim programom do 26 leta starosti je v nasprotju z vsemi sodobnimi vzgojno izobraževalnimi sistemi in mednarodnimi predpisi ter pomenijo »nedostojno« prakso skupnega šolanja 6 let starih in 26 let starih odraslih oseb z intelektualno in/ali gibalno oviranostjo v istih šolah. Država ne zagotavlja pogojev za realno pridobitev novih znanj, spretnosti in sposobnosti za vključevanje v delovne procese, ampak s šolanjem do 26. leta v osnovnih šolah s prilagojenim programom rešuje obstoj 'posebnih šol', ki jih je večina Evrope že davno ukinila. Osnovna težava dostopnosti srednjih šol se začne v omejeni dostopnosti osnovnih šol ter pomanjkanju politik in zakonodaje, ki bi ustvarjala pogoje za vključujočo družbo«.

5 SISTEM FINANCIRANJA INVESTICIJ ZA IZBOLJŠANJE DOSTOPNOSTI

5.1 Sredstva državnega proračuna

Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (v nadaljevanju: ZOFVI)¹⁶⁹ v 81. členu določa, da se iz sredstev državnega proračuna zagotavljajo tudi sredstva za **investicijsko vzdrževanje in obnovo nepremičnin** in opremo poklicnim, srednjim tehničkim in drugim strokovnim šolam, gimnazijam in zavodom za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami. Če je ustanovitelj gimnazije mestna občina, sredstva iz prvega in tretjega odstavka tega člena v celoti ali v določenem deležu zagotavlja mestna občina v skladu s pogodbo, ki jo skleneta mestna občina in Vlada Republike Slovenije.¹⁷⁰

MIZŠ v skladu z določili ZOFVI v okviru svojega letnega finančnega načrta zagotovi sredstva na proračunskih postavkah,¹⁷¹ namenjenih investicijskemu vzdrževanju javnih vzgojno-izobraževalnih zavodov.

Minister, pristojen za izobraževanje, imenuje¹⁷² Komisijo za pripravo Programa za investicijsko vzdrževanje objektov in opreme, projekte opremljanja in intervencijske primere za Sektor za investicije v predšolsko in šolsko infrastrukturo (v nadaljevanju: komisija ministrstva), ki pripravi gradivo za izvedbo načina financiranja investicijskega vzdrževanja in obnove nepremičnin in opreme za javne vzgojno-izobraževalne zavode.¹⁷³ Pogoje za dodelitev sredstev ureja Protokol za izvedbo investicijskega vzdrževanja objektov in opreme, rednega vzdrževanja objektov in opreme, projektov opremljanja in interventnih del ter sklep o potrditvi pogojev in meril investicijskega vzdrževanja objektov in opreme srednjih šol.

Skladno z navedenim je ministrstvo v letu 2021 za vse srednje šole, katerih ustanovitelj je država, izdalo Poziv za predložitev vlog za pridobitev sredstev za financiranje investicijsko-vzdrževalnih del na objektih in opremi srednjih šol v letu 2021.¹⁷⁴ Investicijsko-vzdrževalna dela so razvrščena v sanacijske sklope, ki zadevajo:

1. strojne inštalacije;
2. elektro inštalacije;
3. stavbno pohištvo, fasade;
4. strehe;
5. sanitarije;
6. ostala gradbeno-obrtniška in inštalacijska dela.

¹⁶⁹ Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Uradni list RS, št. 16/07 – uradno prečiščeno besedilo, 36/08, 58/09, 64/09 – popr., 65/09 – popr., 20/11, 40/12 – ZUJF, 57/12 – ZPCP-2D, 47/15, 46/16, 49/16 – popr. in 25/17 – ZVaj; v nadaljevanju: ZOFVI). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO445>.

¹⁷⁰ To je skladno tudi z 22. členom Gradbenega zakona, ki določa, da lahko za zagotavljanje univerzalne graditve in uporabe objektov, ki so že zgrajeni, država ali lokalna skupnost za ta namen prispeva javna sredstva, kadar to presega finančne zmožnosti lastnika ali uporabnika objekta.

¹⁷¹ Sredstva za izvedbo investicijsko vzdrževalnih del v letu 2021 so zagotovljena na proračunski postavki 631810 – Investicije in investicijsko vzdrževanje v srednjem šolstvu, projektu 3330-19-0015, kontu 4323, v skupni višini 2.750.000,00 evrov.

¹⁷² V letu 2020 s sklepom št. 4110-2/2021/1 z dne 23.12.2020.

¹⁷³ Na podlagi 2. točke prvega odstavka 215. člena Pravilnika o postopkih za izvrševanje proračuna Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 50/2007, 114/07 - ZIPRS0809, 61/08, 99/09 - ZIPRS1011, 3/13 in 81/16) in ob smiselni uporabi določil njegovega 12. poglavja.

¹⁷⁴ Dostopno na: <https://www.gov.si/zbirke/javne-objave/poziv-za-predlozitev-vlog-za-pridobitev-sredstev-za-financiranje-investicijsko-vzdrzevalnih-del-na-objektih-in-opremi-srednjih-sol-v-letu-2021-ivd-ss-2021/>.

Sredstva za investicijsko-vzdrževalna dela so razdeljena na podlagi merila »nujnost izvedbe del« v več prioritetenih razredov:

- »1. prioriteta – **nujna dela**, kamor sodijo neizpolnjevanje bistvenih zahtev objekta, in sicer: mehanska odpornost in stabilnost (porušitve, deformacije, škode na drugih delih objekta in opreme); varnost pred požarom; higienska in zdravstvena zaščita in zaščita okolice (npr. strupeni plini ali prisotnost vlage); varnosti pri uporabi (nevarnost zdrsa, padca, udarca, opeklin, električnega udara, eksplozije) ali nujna odprava zahtev inšpekcijskega postopka (inšpekcijska odločba s kratkim rokom odprave napak).
- 2. prioriteta – **manj nujna dela**, kamor sodijo dela, ki sodijo v 1. prioriteto, vendar je možna izvedba v več fazah ali samo na delu objekta: delna zamenjava poškodovane kritine, sanacija samo dela inštalacij, zamenjava samo poškodovanih oken ali inšpekcijske odločbe z daljšim rokom odprave napak.
- 3. prioriteta – **ostala dela**, kamor sodijo dela, katerih izvedba bi bila potrebna, vendar pa nista ogrožena varnost in zdravje uporabnikov oziroma premoženje (tj., glede na nujnost ne sodijo v 1. in 2. prioriteto): izvedba zaščite pred hrupom in varčevanje z energijo in ohranjanje toplote.«

Poziv MIZŠ v letu 2021 torej ne omogoča financiranja investicijsko vzdrževalnih del na objektih in opremi srednjih šol za **izboljšanje dostopnosti šol**, razen če to sovpada s pogojem neizpolnjevanja bistvenih zahtev objekta.

Tudi pregled pozivov MIZŠ za predložitev vlog za pridobitev sredstev za financiranje investicijsko vzdrževalnih del na objektih in opremi srednjih šol v letih 2020,¹⁷⁵ 2019,¹⁷⁶ 2018,¹⁷⁷ 2017,¹⁷⁸ 2016¹⁷⁹ itn. pokaže, da so nameni investicij in prioritete v vseh letih isti.

Na predlog komisije ministrstva je bilo v letu 2021 potrjeno sofinanciranje 100 investicijsko-vzdrževalnih del **59 srednjih šol** v skupni vrednosti 2.749.996,86 evrov.¹⁸⁰ Glede na objavljeni seznam prejemnikov sredstev¹⁸¹ se izmed 100 projektov samo **en projekt** nanaša neposredno na izboljšanje dostopnosti, namreč izgradnja dvigala na šoli, ki je na poizvedbo Zagovornika odgovorila, da je delno dostopna. Na dostopnost bi se lahko nanašali tudi projekti »avtomatska vrata«, »menjava vhodnih vrat v stavbo in v telovadnico« in »sanacija sanitarij«, a tega na podlagi javno dostopnih informacij ni mogoče potrditi.

Vprašanje je tudi, ali gre v teh primerih sanacij tudi za **dolžnost primerne prilagoditve obstoječih objektov** v javni rabi, zato da se odpravijo grajene in komunikacijske ovire (iz 9. člena ZIMI), ki jih mora investitor odpraviti ob prvi rekonstrukciji objekta (določba ZIMI v 38. členu).

¹⁷⁵ Dostopno na: <https://www.gov.si/zbirke/javne-objave/poziv-za-predlozitev-vlog-za-pridobitev-sredstev-za-financiranje-investicijsko-vzdrzevalnih-del-na-objektih-in-opremi-srednjih-sol-v-letu-2020-ivd-ss-2020/>.

¹⁷⁶ Dostopno na: http://mizs.arhiv-spletisc.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/DI/Splosno/ivd/Poziv_IVD_SS_2019_P.pdf.

¹⁷⁷ Dostopno na: http://mizs.arhiv-spletisc.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/DI/Splosno/lvd2018/POZIV_IVD_SS.pdf.

¹⁷⁸ Dostopno na: http://mizs.arhiv-spletisc.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/drugo/Poziv_IVD_SS_2017.pdf.

¹⁷⁹ Dostopno na: http://mizs.arhiv-spletisc.gov.si/si/javne_objave_in_razpisi/okroznice/arhiv_okroznic/okroznice_razpisi_in_javna_narocila/javni_razpisi/index935c.html?tx_t3javnirazpis_pi1%5Bshow_single%5D=1445.

¹⁸⁰ Novica MIZŠ: <https://www.gov.si/novice/2021-05-11-sredstva-za-financiranje-investicijskega-vzdrzevanja-objektov-in-opreme-namenjamo-86-izobrazevalnim-zavodom/>.

¹⁸¹ Dostopno na: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Investicije/Suzana/seznam-prejemnikov-IVD-SS-2021.pdf>.

Glede pozivov za financiranje investicijsko-vzdrževalnih del in njihove vsebine je Zagovornik na **MIZŠ poslal poizvedbo** glede prostorske dostopnosti srednjih šol¹⁸² in vprašal, ali je MIZŠ v zadnjih desetih letih omogočalo ali spodbujalo investicije za zagotavljanje prostorske dostopnosti srednjih šol (npr. v pozivih za dodelitev sredstev za izvedbo investicijsko vzdrževalnih del) ali z drugimi ukrepi urejalo to vprašanje (analize stanja, navodila, svetovanje in pomoč šolam ipd.). Prosil je za konkretne podatke.

MIZŠ je v odgovoru¹⁸³ pojasnilo le, da se »v vsakoletnem pozivu za investicijsko-vzdrževalna dela del sredstev nameni tudi za vzpostavitev oziroma izboljšanje pogojev prostorske dostopnosti. Še dodatno se je v posameznih objektih v zadnjih desetih letih zagotovilo sredstva za zagotovitev pogojev za gibalno ovirane osebe«.

S financiranjem investicij v srednje šole za zagotavljanje dostopnosti se je ukvarjal tudi **Varuh**. V Letnem poročilu Varuha človekovih pravic za leto 2020¹⁸⁴ je povzeto Varuhovo Priporočilo št. 56 (2019), ki ga je podal glede dolgotrajnega reševanja dostopnosti Gimnazije Bežigrad in dejstva, da v širši slovenski osrednji in zahodni regiji nobena gimnazija, ki izvaja program mednarodne mature, ni fizično dostopna za invalide. Priporočil je MIZŠ, naj v proračunu nemudoma zagotovi sredstva za odpravo grajenih ovir na Gimnaziji Bežigrad. MIZŠ je v vladnem odzivnem poročilu na poročilo Varuha v zvezi s tem navedlo nekaj zaskrbljujočih informacij, na primer, da je bil obseg zagotovljenih sredstev za financiranje investicij v srednje šolstvo za leti 2020 in 2021 glede na stanje v prejšnjih letih močno skrčen, pozneje, marca 2020, pa so bila sredstva zmanjšana še zaradi zagotavljanja sredstev za covid-19. Financiranje iz integralnih sredstev proračuna naj bi bilo tako mogoče šele po letu 2022.

5.2 Evropska sredstva

Zagovornik je poslal **SVRK** poizvedbo glede preteklih in prihodnjih možnosti oziroma dejanskega pridobivanja evropskih sredstev za izboljšanje prostorske dostopnosti srednjih šol.¹⁸⁵

Zastavil je vprašanja:

- Ali so v zadnjih desetih letih strateške usmeritve EU¹⁸⁶ oziroma nacionalni strateški dokumenti¹⁸⁷ omogočali porabo evropskih sredstev za izboljšanje prostorske dostopnosti srednjih šol? Če da, prosimo za podatke, katere srednje šole so s pomočjo EU-sredstev izboljšale dostopnost gibalno oviranim.
- Ali se glede na trenutne informacije in predvidevanja v prihodnosti¹⁸⁸ nakazuje, da bi se lahko evropska sredstva, skladno s strateškimi usmeritvami EU, uporabila za investicije za zagotavljanje večje dostopnosti srednjih šol?
- Ali SVRK oziroma posamezna ministrstva v prihodnosti načrtujejo koriščenje evropskih sredstev za investicije v zagotavljanje prostorske dostopnosti srednjih šol?

¹⁸² Dne 1. 7. 2021.

¹⁸³ Dne 8. 3. 2021.

¹⁸⁴ Letno poročilo Varuha človekovih pravic za leto 2020. Dostopno na: <https://www.varuh-rs.si/porocila-projekti/publikacije-gradiva/letna-porocila-priporocila-dz-odzivna-porocila-vlade/#:~:text=Letno%20poro%C4%8Dilo%20Varuha%20%C4%8Dl%C4%8Dovekovih%20pravic%20za%20leto%202020.>

¹⁸⁵ Dne 1. 7. 2021 .

¹⁸⁶ Npr. Strategije Evropa 2020.

¹⁸⁷ Npr. Partnerski sporazum, Operativni program za izvajanje kohezijske politike itn.

¹⁸⁸ Npr. kohezija po letu 2020.

SVRK je Zagovorniku odgovoril, da veljavni Operativni program za izvajanje kohezijske politike v programskem obdobju 2014–2020 med horizontalnimi načeli vključuje tudi **načelo nediskriminatornosti**, ki navaja dostopnost za invalide, kar je treba spoštovati pri izbiri in izvajanju projektov. SVRK, organ upravljanja, v programskem obdobju 2014–2020 ne financira projekta, ki bi eksplicitno zagotavljal prostorsko dostopnost srednjih šol dijakom s težko gibalno oviranostjo. Za podatke o tem, katere srednje šole so s pomočjo EU-sredstev izboljšale dostopnost gibalno oviranim, je SVRK predlagal, da se Zagovornik obrne na MIZŠ, ki je med drugim pristojen tudi za izvajanje projektov, sofinanciranih z EU-sredstvi s področja srednjih šol.

Pojasnili so tudi, da je trenutno v pripravi **nov operativni program** za programsko obdobje 2021–2027 in da v sodelovanju z ministrstvi oblikujejo ukrepe, ki bodo sofinancirani iz evropskih sredstev. Tudi v obdobju 2021–2027 se bo skladno z nacionalnimi in mednarodnimi obveznostmi upoštevalo načelo nediskriminatornosti, ki vključuje dostopnost za invalide. Za podrobnejše informacije o možnosti, da se tovrstni ukrep financira z evropskimi sredstvi v okviru samostojnega oziroma širšega projekta, je SVRK napotil Zagovornika na MIZŠ.

Glede investicij v dostopnost srednjih šol je Zagovornik **poslal poizvedbo MIZŠ**.¹⁸⁹ Zanimalo ga je načrtovanje ukrepov za izboljšanje prostorske dostopnosti srednjih šol (npr. proračunska sredstva, sprememba zakonodaje, dodatni ukrepi v novem akcijskem načrtu za invalide za naslednje obdobje) in ali si je MIZŠ v preteklosti prizadevalo (oziroma ali si prizadeva), da bi za zagotavljanje prostorske dostopnosti srednjih šol namenilo evropska sredstva.

MIZŠ je odgovorilo,¹⁹⁰ da je »na podlagi izdelane analize in ugotovljenega stanja v **Načrtu za okrevanje in odpornost** načrtovana izvedba investicijskih projektov z namenom zagotavljanja ustreznih prostorskih pogojev za gibalno ovirane osebe in s tem izvajanje sodobnih dejavnosti otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami«. Drugih pojasnil Zagovornik ni prejel. Zagovornik je na MIZŠ poslal **dodatno poizvedbo**¹⁹¹ glede prostorske dostopnosti srednjih šol. MIZŠ je med drugim prosil za dodatne informacije glede načrtovanih investicijskih projektov, ki jih je v prvem odgovoru omenilo ministrstvo. Do zaključka priprave tega poročila Zagovornik ni prejel odgovora.

Kot je odgovoril že SVRK, bo mogoče **v prihodnje za namene povečanja dostopnosti srednjih šol nameniti evropska sredstva**. V Operativnem programu za izvajanje kohezijske politike v programskem obdobju 2014–2020¹⁹² je med t. i. horizontalnimi načeli tudi načelo »enakih možnosti in nediskriminacije«.¹⁹³

V **Kohezijski politiki po 2020**¹⁹⁴ je v predlogu EK načrtovana podpora tudi prednostnim področjem »bolj **povezane** Evrope«; »Evrope **bliže državljanom**« in »bolj **socialne** Evrope (**evropski steber socialnih pravic**)«. V **Evropskem stebru socialnih pravic**, na katerega se veže zadnje omenjeno prednostno področje,¹⁹⁵ so tudi načela, vezana na **vključujoče izobraževanje, enake možnosti in vključevanje invalidov**.

¹⁸⁹ Dne 1. 7. 2021.

¹⁹⁰ Dne 8. 3. 2021.

¹⁹¹ Dne 19. 8. 2021.

¹⁹² 4. sprememba, 5.0. Dostopno na: https://www.eu-skladi.si/sl/dokumenti/kljucni-dokumenti/programme_2014si16maop001_5_0_sl.pdf.

¹⁹³ Poglavje 11.2, str. 563.

EK kot novost predlaga nadgrajeni Evropski socialni sklad plus. Programi se bodo osredotočali zlasti na izzive, opredeljene v okviru evropskega semestra in evropskega stebra socialnih pravic.

Te usmeritve so skladne tudi s strateškim dokumentom **Unija enakosti: strategija o pravicah invalidov za obdobje 2021–2030** (v nadaljevanju: Strategija o pravicah invalidov).¹⁹⁶ Skladno s to strategijo je ena od prednostnih nalog na področju izobraževanja na ravni EU **vkjučujoče učenje**. Tudi ena od šestih osi evropskega izobraževalnega prostora¹⁹⁷ je namenjena vključujočemu izobraževanju in vseživljenjskemu učenju za vse.

Povezane pobude, kot je pobuda EK Poti do uspeha v šoli,¹⁹⁸ se posebej osredotočajo na ogrožene skupine, kot so učenci s posebnimi potrebami. EK bo v prihodnosti »zbirala politike in prakse, ki spodbujajo izobrazbene dosežke invalidov v državah članicah. Preučene bodo sinergije s strategijo EU o otrokovih pravicah in evropskim jamstvom za otroke za dostop do izobraževanja in njegovo kakovost«.

Načrti EK so glede (vsaj možne) rabe evropskih sredstev nedvoumni: »Za spodbujanje izobraževanja, ki upošteva vidike invalidnosti, lahko države članice izkoristijo možnosti, ki jih ponuja financiranje EU, vključno s programom Erasmus+ in programom Evropska solidarnostna enota, z določitvijo posebnih ukrepov za vključevanje. Kohezijska politika in mehanizem za okrevanje in odpornost bosta za ublažitev vpliva pandemije covid-19 še naprej podpirala nacionalne reforme za vključujoče izobraževanje v luči digitalnega in zelenega prehoda. Poleg tega **lahko države članice za šole in stavbe za izobraževalne namene dostopnost obravnavajo v okviru vala prenove.**«¹⁹⁹

EK je v **Strategiji o pravicah invalidov** poudarila: »Da bi EU podprla izvajanje te strategije in MKPI, bo še naprej spodbujala uporabo sredstev EU s strani držav članic, kot je določeno v večletnem finančnem okviru za obdobje 2021–2027, in z novimi možnostmi financiranja v okviru instrumenta NextGenerationEU in načrta za okrevanje.«²⁰⁰

¹⁹⁶ Unija enakosti: strategija o pravicah invalidov za obdobje 2021–2030. Dostopno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=COM:2021:101:FIN#PP4Contents>.

¹⁹⁷ Glej https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/european-education-area_sl.

¹⁹⁸ Glej https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13019-Poti-do-uspeha-v-soli-odpravljanje-slabih-rezultatov-pri-osnovnih-znanjih-in-spretnostih-ter-zgodnjega-opuscanja-izobrazevanja-in-usposabljanja_sl.

¹⁹⁹ Unija enakosti: strategija o pravicah invalidov za obdobje 2021–2030. Dostopno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=COM:2021:101:FIN#PP4Contents>. **Strategija za val prenove. Dostopno na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sl/ip_20_1835.**

²⁰⁰ Prav tam. Strategija opozarja tudi, da »Uredba o skupnih določbah za sklade z deljenim upravljanjem določa okvir politike. V njej je tudi določeno, da morajo države članice izpolniti tako imenovane 'omogočitvene pogoje' za zagotovitev, da je naložbeno okolje za podporo EU vnaprej dobro pripravljeno. Z enim od omogočitvenih pogojev se zahteva vzpostavitev nacionalnega okvira za zagotovitev izvajanja Konvencije o pravicah invalidov. Eno od meril za njegovo izpolnitev so vzpostavljene ureditve za zagotavljanje dostopnosti. S sredstvi EU se podpirajo področja, kot so deinstitutionalizacija, socialno-ekonomsko vključevanje invalidov, dostop do storitev, vključujoče izobraževanje in zdravstveno varstvo ter zagotavljanje bolj vključujoče kulturne dediščine in dostopnosti. Tudi z uredbo o skupnih določbah se zahteva, da se dostopnost za invalide upošteva med celotno pripravo in izvajanjem operativnih programov držav članic.«

EK je v **Strategija o pravicah invalidov** države članice pozvala tudi, naj:

- podpirajo **razvoj vključujočih šol**, ki lahko postanejo referenčni okvir na področju vključujočega in inovativnega poučevanja in učenja po vsej EU v skladu s cilji evropskega izobraževalnega prostora in akcijskega načrta za digitalno izobraževanje;
- zagotovijo, da so njihovi izobraževalni sistemi na vseh ravneh skladni z MKPI, da se doseže napredek na področju podprtega učenja v **vključujočem rednem izobraževanju**, kot je napovedano v sporočilu o evropskem izobraževalnem prostoru;
- podprejo izvajanje 24. člena MKPI.

6 KLJUČNE UGOTOVITVE IN PRIPOROČILA ZAGOVORNIKA

6.1 Ključne ugotovitve

Zagovornik je na podlagi javno dostopnih podatkov, pojasnila MIZŠ, da ima le 26 odstotkov objektov vseh srednjih šol v Sloveniji zagotovljene vse pogoje za gibalno ovirane ljudi, in na podlagi lastnih poizvedb ugotovil, da je **dostopnost srednjih šol za gibalno ovirane zelo omejena**. Med srednjimi šolami, ki so odgovorile na poizvedbo Zagovornika, jih je le tretjina odgovorila, da so za gibalno ovirane dijake polno dostopne. Nedostopnih je 17 odstotkov šol, polovica šol pa je delno dostopnih. Pri tem so dodatna težava regijske neenakosti, saj je v nekaterih statističnih regijah le ena polno dostopna šola ali take sploh ni.

Med razlogi za nedostopnost so srednje šole, ki so delno dostopne, največkrat navedle, da **nimajo denarja** za posege v stavbe oziroma izboljšave, npr. vgradnjo dvigala. Kot razlog pa šole navajajo tudi, da **niso imele vpisanega gibalno oviranega dijaka** in posledično niso bile prisiljene izvesti posegov za zagotavljanje polne dostopnosti stavb. Srednje šole, ki so odgovorile, da so nedostopne za gibalno ovirane dijake, so prav tako kot razloge za nedostopnost največkrat navedle starost stavbe, njeno spomeniško varstvo in dejstvo, da doslej niso imeli vpisa gibalno oviranega dijaka.

Pojasniti velja, da je treba dostopnost zagotoviti ne glede na to, ali imajo šole vpisane dijake s posebnimi potrebami oziroma ali lahko pričakujejo vpis takega otroka, in ne glede na vsebino posamezne odločbe o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami. Ob zakonski obvezi vnaprejšnjega zagotavljanja dostopnosti velja, da je dostopnost šole pogoj, da se dijak lahko vpiše in šola, zato se otroci mogoče niti ne poskušajo vpisati na srednjo šolo, ki ni dostopna. Argument, da doslej nekatere šole niso imele primera vpisa gibalno oviranega dijaka in zato niso potrebovale prostorske prilagoditve, je zato neustrezen in nesprejemljiv.

Obveznost zagotavljanja dostopnosti pomeni, da jo je treba **zagotoviti vsem**, in se nanaša na vse vrste invalidnosti, tudi začasne. Torej ne gre le za položaj dijakov s posebnimi potrebami in tistih, ki na priznanje takega statusa mogoče še čakajo, temveč vseh ljudi, ki jih lahko (ne)dostopnost šol zadeva oziroma jim povzroča težave pri gibanju. Sem sodijo tudi zaposleni (npr. učitelji, študenti na praksi, varnostniki) in drugi obiskovalci (npr. starši in drugi sorodniki in tretje osebe, ki se udeležujejo številnih občolskih dejavnosti). V tem pogledu govorimo o **univerzalnem oblikovanju**, ki je namenjeno tudi starejšim in staršem z otroškimi vozički, ki prav tako potrebujejo prostorske prilagoditve.

Diskriminacija zaradi katere koli osebne okoliščine je prepovedana. Med varovane osebne okoliščine štejemo tudi **invalidnost**. Diskriminacija se lahko dogaja na različnih področjih družbenega življenja. ZVarD izrecno zagotavlja varstvo pred diskriminacijo na področju **izobraževanja**. Varstvo pred diskriminacijo zagotavlja tudi zakonodaja na področju izobraževanja in na področju urejanja pravic ljudi z invalidnostmi. Varstvo pred diskriminacijo ljudi z invalidnostmi je z vidika zakonodaje ustrezno urejeno.

V primeru diskriminacije so zagotovljene pravne sankcije (civilna pravna sredstva, posredovanje Zagovornika z odločbo, inšpekcijski nadzor), ki pa so omejene in povečini terjajo aktivno posredovanje diskriminiranih oseb. **Uveljavljaje pravic ljudi z invalidnostmi** ne sme biti dolžnost ljudi z invalidnostmi samih (oziroma njihovih staršev ali skrbnikov). Marsikateri nimajo potrebnih virov za uspešno uveljavljanje svojih pravic, ki pogosto terja preveč časa, dela in finančnih sredstev. Nevladne organizacije opažajo, da se zastopniki otrok z invalidnostmi praviloma ne odločajo za uporabo pravnih sredstev zaradi bojazni, da bo to njihovega otroka še dodatno stigmatiziralo, oziroma si ne želijo odnosa s šolo, ki jo bo otrok obiskoval več let, začeti s konfliktom.

Na najbolj splošni ravni zavezanosti mednarodnemu pravu (predvsem MKPI) je področje prostorskih prilagoditev za ljudi z invalidnostmi v Sloveniji zakonsko smiselno urejeno. Vendar so določbe preveč splošne in dopuščajo izjeme. Določba glede izpolnjevanja zahteve po dostopnosti se **ne uporablja**, če je to tehnično **neizvedljivo** ali povezano z **nesorazmernimi stroški**. V objektih, varovanih na podlagi predpisov s področja **varstva kulturne dediščine**, lahko projektirane ali izvedene rešitve odstopajo od predpisanih bistvenih in drugih zahtev oziroma jih ne dosegajo. V tem delu je zakonodaja nejasna in nedoločna.

ZIMI v 38. členu določa **roke za primerno prilagoditev** obstoječih objektov v javni rabi, torej tudi šol. Grajene in komunikacijske ovire (iz 9. člena zakona) mora investitor odpraviti ob prvi rekonstrukciji objekta po uveljavitvi tega zakona, vendar najpozneje v 15 letih po uveljavitvi tega zakona. Ta rok poteče 11. 12. 2025. Iz odgovorov na poizvedbe Zagovornika je mogoče sklepati, da se ta skrajni rok približuje brez vidnih (pospešenih) naporov za odpravo ovir. Zato lahko pričakujemo, da številni objekti v javni rabi tudi ob poteku zakonskega roka ne bodo dostopni, tudi zato, ker vsi zavezanci niso dovolj seznanjeni z zakonskimi roki in dolžnostmi.

Nespoštovanje pravic ljudi z invalidnostmi oziroma njihova diskriminacija se sicer lahko rešuje po sodni poti, vendar to ni primerno reševanje družbenih težav in je zaradi velikih stroškov in dolgotrajnosti postopkov le skrajni izhod. Če je dolžnost zagotavljanja dostopnosti zagotovljena »vnaprej« in »vsem«, odgovornost za uveljavljanje teh pravic ne sme biti na tistih, ki se v konkretnem primeru znajdejo v neenakem in diskriminatornem položaju. Zato bi morala država zagotavljati učinkovit **državni nadzor**, npr. inšpekcijski. Za kršitev določb glede prostorske dostopnosti ZIMI ne določa glob in pristojnega inšpektorata. Gradbeni zakon medtem ureja le gradnjo oziroma rekonstrukcijo objektov in ne prilagoditve obstoječih objektov, kar določa ZIMI. Zato je nadzor v tem primeru omejen in pomanjkljiv že na ravni predpisov. To bo še posebej problematično po letu 2025, ko se izteče skrajni rok za prilagoditev javnih objektov.

Pravice, zagotovljene »de iure«, ob omejenem izvajanju nadzora, nedoločni zakonodaji, omejenih sankcijah in redko uporabljenih pravnih sredstvih samih ljudi z invalidnostmi ne morejo imeti pričakovanega dejanskega učinka.

Zagovornik je pregledal ukrepe in prilagoditve, ki jih država zagotavlja dijakom z invalidnostmi. Kot velja za zakonodajo na področju varstva pred diskriminacijo in delno tudi na področju dostopnosti, so **postopki usmerjanja otrok s posebnimi potrebami** vsaj na načelni ravni **celostni** in **smiselni**. Odločba o usmeritvi v program vzgoje in izobraževanja se izda na podlagi strokovnega mnenja. Vzgojno-izobraževalni zavod oziroma socialnovarstveni zavod mora, ko je odločba dokončna, izdelati za otroka s posebnimi potrebami individualiziran program in ga vključiti v izobraževanje. Možne so številne prilagoditve in pomoči, tudi stalni spremljevalec.

Smiselna so tudi navodila za izvajanje izobraževalnih programov. Navodila določajo, da je treba za uspešno izvajanje izobraževalnega programa za dijaka z gibalno oviranostjo zagotoviti oziroma omogočiti **minimalne prostorske in tehnične pogoje**. Vsi **šolski prostori** naj bi omogočili nemoteno gibanje dijakov. Glede na dijakove posebne potrebe je treba prilagoditi, denimo, sanitarije, zagotoviti klančine, dvigala, stopniščne vzpenjalnike.

Vendar vsi ti postopki in navodila še **ne zagotavljajo dostopnosti šol** za gibalno ovirane dijake. Prilagoditve na podlagi odločbe namreč niso mogoče, ko so potrebne večje prilagoditve, npr. vgradnja dvigala, saj te zahtevajo dolgotrajne postopke in več finančnih sredstev. ZRSŠ pojasnjuje, da v praksi izbiro najustreznejše šole v okviru postopka usmerjanja izvede tudi s preverjanjem, ali vzgojno-izobraževalni zavod izpolnjuje pogoje za sprejem otroka oziroma za izvajanje ukrepov, povezanih s posebnimi potrebami otroka.

To ugotovi predvsem s poizvedbo pri šoli. Torej je odločitev glede možnosti vpisa **odvisna od zmožnosti in pripravljenosti šole**, da zagotovi dostopnost. Šola dokončno presodi, ali je vpis dijaka s posebnimi potrebami mogoč. Če še niso zagotovljeni vsi pogoji za vključitev takega dijaka v izobraževalni proces, pa lahko presodi, ali bo lahko ob dogovoru z ustanoviteljem kot odgovorno pravno osebo za financiranje investicij (pravočasno) zagotovila vse potrebne posege v stavbo.

Sistem usmerjanja otrok s posebnimi potrebami je koristen in ponuja otrokom številne prilagoditve in pomoči, vendar ne more zagotoviti vseh potrebnih prilagoditev gibalno oviranim dijakom.

Srednje šole, ki so na Zagovornikovo poizvedbo odgovorile, da so delno dostopne, so največkrat kot **nadomestne rešitve**, s katerimi zagotavljajo dostopnost gibalno oviranim dijakom, navedle prilagojeno lokacijo pouka, torej prilagoditev izvajanja na tak način, da se za gibalno ovirane dijake (in njihove sošolce) izvaja v dostopnih prostorih, npr. pritličju. Šole redkeje navajajo pomoč zaposlenih in sošolcev, npr. s fizičnim prenosom dijaka. Tudi taka pomoč omogoča vpis in šolanje gibalno oviranih otrok, vendar ni vedno primerna rešitev. Na to kaže primer iz Švedske, kjer je organ za enakost tožil občino zaradi neenakega položaja gibalno oviranega učenca in posledično diskriminacije zaradi invalidnosti. Čeprav je bil učenec vpisan na šolo in je lahko obiskoval pouk, je bil pri obiskovanju šole odvisen od sošolcev in šolskih delavcev, sam pa je bil tudi podvržen varnostnim tveganjem ter občutku manjvrednosti in strahu. Zato je bil v neenakem položaju z ostalimi učenci, sodišče je ugotovilo diskriminacijo in mu prisodilo odškodnino.

Otrokom z invalidnostmi in njihovim staršem oziroma skrbnikom so na voljo tudi **druge pomoči in nadomestila** (npr. štipendije, davčne olajšave), vendar ni jasno, ali so lahko te primerno nadomestilo za neenakost, ki jo povzroča nedostopnost šole.

Dijakom s posebnimi potrebami, ki jim ni mogoče zagotoviti vzgoje in izobraževanja v kraju prebivališča, se zagotavlja prevoz. Vendar mora biti primarni cilj gibalno oviranim dijakom zagotoviti **šolanje v kraju prebivališča** oziroma vsaj v neposredni bližini, ki omogoča enostaven dnevni prevoz do šole. Tudi 11. člen ZIMI določa, da je treba invalidom zagotavljati vključevanje v programe izobraževanja v okolju, v katerem živijo. Le tako so njihove možnosti enakega dostopa do izobraževanja primerljive z drugimi dijaki.

ZRSŠ ugotavlja, da je v vsaki regiji vsaj ena šola, ki je arhitekturno ustrezno prilagojena gibalno oviranim dijakom (bodisi z ustreznimi klančinami ali dvigalom). Iz prejetih odgovorov šol na poizvedbo Zagovornika pa izhaja, da je v šestih **regijah** samo po ena polno dostopna šola, v eni regiji pa ni take šole. Bistveno je tudi, da te redke polno dostopne šole izvajajo samo določene vrste srednješolskega izobraževanja z omejenim naborom programov. Gibalno ovirani dijaki morajo imeti možnost izbire med splošnim in poklicnim izobraževanjem.

Nevladne organizacije opažajo, da starši v pogovorih z njihovimi strokovnimi sodelavci občasno poročajo, da poskušajo **težave** glede dostopnosti zgradbe ali določenih šolskih prostorov reševati sami v okviru šole ali lokalne skupnosti. Pri tem so v nekaterih primerih uspešni, v nekaterih primerih pa so se raje odločili za **vpis na dostopno srednjo šolo izven kraja bivanja**.

ZRSŠ pojasnjuje, da pri izbiri šole v postopkih usmerjanja praviloma upoštevajo izbiro dijaka. Če komisija presodi, da bi bila izbira programa v **zavodih za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami**, kljub dijakovi drugačni želji, njemu v največjo korist, tudi zaradi polne dostopnosti in drugih spremljajočih programov, svetuje staršem in dijaku informativni ogled takega zavoda. Podatki kažejo, da se dijaki večinoma vpišejo na posebne zavode, v treh četrтинah primerov je to CIRIUS Kamnik.

Čeprav ima šolanje v tem zavodu vsekakor svoje prednosti in je v mnogih primerih tudi smiselno, se taka rešitev ne ujema z zahtevami ZIMI, da je treba invalidom zagotavljati vključevanje v programe izobraževanja v okolju, v katerem živijo.

Pravica do izobraževanja otrok v svojem okolju sovпада tudi z drugimi konceptualnimi usmeritvami na področju izobraževanja, ki jim sledi Slovenija, med njimi z usmeritvijo k inkluzivnemu ali **vključujočemu izobraževanju**.

Za **vključujoče izobraževanje** gre takrat, ko so otroci s posebnimi potrebami skupaj z drugimi vrstniki vključeni v isti razred in se skupaj izobražujejo. V večini primerov je to zanje koristneje, kot bi bilo šolanje v posebnih šolah. Paradigmatski prehod k vključujočemu izobraževanju je v Sloveniji prinesel spremembo krovnega naziva »otroci – osebe s posebnimi potrebami« ter programe s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo. Uveljavilo se je spoznanje, da je primanjkljaj, oviranost oziroma motnja le določena značilnost teh oseb, ki imajo tako kot vsi drugi še veliko drugih lastnosti in potencialov, zaradi česar so veliko bolj podobni vsem drugim, kot pa se od njih razlikujejo. Osebi s primanjkljajem, motnjo ali oviranostjo je treba ponuditi pomoč in prilagoditve, da bo lahko aktivno sodelovala v svojem okolju.

Zagovornik poudarja, da je to tudi v duhu MKPI in drugih predstavljenih mednarodnih pogodb, ki imajo namen zagotoviti **na človekovih pravicah utemeljen družbeni model invalidnosti**. Ta model preusmerja javne politike od dosedanjih konceptov invalidskega varstva, rehabilitacije, zagotavljanja tehničnih pripomočkov ipd. za posameznike in skupine k takim praksam na ravni družbenega okolja, ki bodo ne le nediskriminatorne, temveč tudi vključujoče.

Za **Strategijo o pravicah invalidov za obdobje 2021–2030**, ki jo je sprejela EU, je vključujoče učenje ena od prednostnih nalog agende na področju izobraževanja. Ena od šestih osi **evropskega izobraževalnega prostora** je namenjena prav vključujočemu izobraževanju in vseživljenjskemu učenju za vse.

Tudi **Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji** poudarja, da načelo vključujoče vzgoje in izobraževanja in načelo organizacije vzgoje in izobraževanja čim bližje kraju bivanja nalagata državi obveznost, da zagotovi pogoje za vključevanje otrok s posebnimi potrebami v vse šole. Slovenija je torej zavezana načelu vključujočega izobraževanja; skladno s tem načelom se **postopoma** reformira slovenski izobraževalni sistem. Postopnost je neizogibna, saj zgolj postaviti otroke z invalidnostjo in tiste brez posebnih potreb v skupni razred ni dovolj in ne bo prineslo želenih rezultatov. Vključujoče izobraževanje je lahko uresničeno, ko so zagotovljeni zagovorniki, sistemi podpore in mehanizmi financiranja, načrtovanje, visoko usposobljeni strokovnjaki, podatki idr. Potrebna je tudi skupna zaveza vseh deležnikov in njihovo zavedanje, da inkluzivno izobraževanje koristi vsem.

Dolgotrajnost prilagajanja izobraževalnega sistema otrokom z invalidnostmi je še posebej vidna, ko gre za zagotavljanje prostorske dostopnosti. Ker trenutno ni mogoče zagotavljati ustreznih pogojev v vseh vrtcih in šolah, Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji kot začasno rešitev predlaga uvedbo **mreže referenčnih vrtcev in (osnovnih) šol**. Podobno bi bilo smiselno uvesti tudi za **srednje šole**, torej začasno vzpostaviti mrežo polno dostopnih srednjih šol, ki bi bile geografsko smiselno razporejene in bi omogočale vključitev gibalno oviranih otrok v različne izobraževalne programe.

To ne bi bilo odstopanje od načel vključujočega izobraževanja, saj bi končni cilj ostal polna dostopnost vseh šol in organizacija vzgoje in izobraževanja čim bližje kraju bivanja. Tudi ZRSŠ vidi rešitev med drugim v tem, da bi v posamezni regiji **pregledali mrežo šol** in pripravili **načrt adaptacije** tistih šol, ki bodo lahko v regiji pokrivalo čim več programov in bodo ustrezno arhitekturno prilagojene za gibalno ovirane dijake.

Med razlogi za nedostopnost so šole, ki so delno dostopne, največkrat navedle, da nimajo dvigala in da **nimajo denarja za posege v stavbe**. Pogost razlog je starost stavbe, ki onemogoča (enostavne) posege oziroma zahteven gradbeni postopek, povezan tudi s **starostjo stavbe** in njenim spomeniškim varstvom. Šole, ki so odgovorile, da so nedostopne za gibalno ovirane ljudi, so kot razloge za nedostopnost prav tako največkrat navedle starost stavbe in njeno spomeniško varstvo. Torej so razlogi za nedostopnost v večini primerov povezani s pomanjkanjem **finančnih sredstev**. Isto opažajo in poudarjajo nevladne organizacije. Tudi primeri iz drugih držav kažejo, da so šole, ki imajo največ ovir za gibalno ovirane učence, starejše.

Zagovornik v tem kontekstu opozarja na že omenjeno **sodbo švedskega sodišča**. To je ugotovilo diskriminacijo gibalno oviranega učenca zaradi omejene dostopnosti šole, ni sprejelo opravičila občine, da so morali prednostno popravljati streho in okna, ker je bilo v nekem trenutku celo vprašljivo, ali bo lahko šola sploh ostala odprta. To namreč ni zadostilo legitimnemu razlogu za izogibanje primernim prilagoditvam za gibalno ovirane osebe.

Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja določa, da se iz sredstev državnega proračuna zagotavljajo tudi sredstva za **investicijsko vzdrževanje in obnovo nepremičnin** in opremo poklicnim, srednjim tehničkim in drugim strokovnim šolam, gimnazijam in zavodom za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami. Če je ustanovitelj gimnazije mestna občina, sredstva v celoti ali v določenem deležu zagotavlja mestna občina.

MIZŠ zakonsko obveznost investicijskega vzdrževanja in obnove nepremičnin izvaja na podlagi pozivov za predložitev vlog za pridobitev sredstev za financiranje investicijsko-vzdrževalnih del na objektih in opremi srednjih šol. Skladno s pozivi so posamezna investicijsko-vzdrževalna dela razvrščena v sklope ter na podlagi merila »nujnost izvedbe del« razdeljena v več prioritetenih razredov. Pregled teh sklopov in meril kaže, da pozivi ne omogočajo financiranja investicijsko-vzdrževalnih del na objektih in opremi srednjih šol za izboljšanje prostorske dostopnosti šol. Kot edina smiselna rešitev se torej kaže, da država v prihodnje nameni dovolj sredstev za financiranje investicijsko-vzdrževalnih del na objektih in opremi srednjih šol in da so ta sredstva namenjena tudi (ali kar izključno) za zagotavljanja dostopnosti.

Ker pa je stanje dostopnosti šol slabo in ne moremo pričakovati takojšnjih sprememb, je smiselno pri financiranju slediti v ta namen pripravljenemu **investicijskemu načrtu**, torej sistematičnemu in postopnemu investiranju v šole, npr. tiste, ki so za to primerne z geografskega vidika in števila programov, ki jih izvajajo.

Za to je treba še pred tem **strokovno ugotoviti dejansko stanje dostopnosti šol**. Sedaj ocena dostopnosti temelji na nepopolnih laičnih mnenjih. Smiselno bi bilo periodično in centralno zbiranje podatkov s pomočjo strokovne ocene dostopnosti (ogleda) na terenu. Potrebno je tudi oceniti potrebe gibalno oviranih otrok.

Kohezijska politika in mehanizem za okrevanje in odpornost bosta za ublažitev vpliva pandemije covid-19 še naprej podpirala nacionalne reforme za vključujoče izobraževanje v luči digitalnega in zelenega prehoda.

Poleg tega lahko države članice obravnavajo dostopnost šol in stavb za izobraževalne namene v okviru »vala prenove«. SVRK potrjuje, da je trenutno v pripravi nov operativni program za programsko obdobje 2021–2027 in da se v sodelovanju z ministrstvi oblikujejo ukrepi, ki bodo sofinancirani iz evropskih sredstev.

Tudi v tem prihodnjem obdobju med t. i. horizontalnimi načeli ostaja načelo »enakih možnosti in nediskriminacije«, skladno z nacionalnimi in mednarodnimi obveznostmi pa bo upoštevano načelo nediskriminatornosti, ki vključuje dostopnost za invalide. Možnosti uporabe **evropskih sredstev**, ki v preteklosti niso bile izkoriščene, je smiselno izkoristiti v prihodnosti.

Na podlagi odgovorov šol na poizvedbe Zagovornika je mogoče sklepati, da večina delno dostopnih šol ne načrtuje gradbenih in tehničnih posegov oziroma rešitev, ki bi izboljšale dostopnost šolskih prostorov. 41 odstotkov šol, ki so odgovorile, da so nedostopne, **ne načrtuje posegov**, ki bi izboljšali dostopnost.

Pedagoški inštitut je v »Analizi vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami v Sloveniji« že leta 2010 opozarjal na težave na ravni vodenja in ustrezne družbene pozornosti: »Ni ustreznega povezovanja med strokami v ožjem smislu in prakso, kot tudi ne ustrezne družbene in oblastne skrbi za to področje. Brez stalnega povezovanja vseh teh dejavnikov ni mogoče oblikovati jasne vizije in koncepta, do katerih se lahko pride le z ustreznim strokovnim in družbenim konsenzom.« Na MIZŠ v okviru Direktorata za predšolsko vzgojo in osnovno šolstvo deluje Sektor za izobraževanje otrok s posebnimi potrebami. V okviru ZRSS deluje Oddelek za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami. Na MDDSZ deluje Direktorat za invalide. Na MOP področje dostopnosti sodi v pristojnost Direktorata za prostor, graditev in stanovanja. Delno se s sprejemanjem konceptualnih odločitev na področju vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami seznanja Svet vlade RS za invalide, ki je sestavljen medresorsko. Kaže pa, da je med vsemi temi akterji **premalo povezovanja** in da je odgovornost preveč razpršena.

Iz sicer omejenih podatkov in dobrih praks iz tujine izhaja, da je pri zagotavljanju dostopnosti šol gibalno oviranim otrokom najpomembnejše **zbiranje informacij**. Analize so ob že opisanih potrebah zaradi prednostnega financiranja ključne tudi z vidika javne razpoložljivosti informacij o morebitni (ne)dostopnosti šol in so v **pomoč otrokom in staršem** pri vpisu otrok z gibalnimi oviranostmi v šole. V Berlinu imajo npr. javno dostopen **razvid šol**, ki v iskalniku omogoča filtriranje šol glede na dostopnost.

K boljši dostopnosti bi prispevalo večje **zavedanje** vseh odgovornih, tako ustanoviteljev kot vodstev šol, o pomenu dostopnosti. To bi lahko dosegli, denimo, z obveznostjo izdelave nartov zagotavljanja dostopnosti na vseh šolah.

6.2 Priporočila Zagovornika

Zagovornik je pri pripravi priporočil upošteval informacije, prejete v odgovorih na poizvedbe, in informacije iz drugih javno dostopnih virov.

Vladi RS priporoča, da:

- zagotovi potrebna sredstva za financiranje investicijsko-vzdrževalnih del na objektih in opreми srednjih šol z namenom zagotavljanja in izboljšanja dostopnosti. Sredstva morajo zagotoviti polno dostopnost vseh srednjih šol do konca leta 2025.²⁰¹

Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport priporoča, da:

- zagotovi metodološko in strokovno ustrezno analizo stanja prostorske dostopnosti srednjih šol. Analiza mora biti neodvisna, opravljena na terenu z usposobljenim strokovnjakom in se periodično posodablja, da bodo podatki vedno točni, verodostojni in popolni;²⁰²
- javno objavi rezultate analize o dostopnosti srednjih šol in jih vključi v sezname srednjih šol ter v razpis za vpis v srednje šole in dijaške domove;
- usmerjeno informira srednje šole in njihova vodstva o pomenu zagotavljanja dostopnosti in njihovih zakonskih obveznostih na področju varstva pravic ljudi z invalidnostmi ter jim daje vso potrebno strokovno pomoč pri načrtovanju polne prostorske dostopnosti šol;
- naloži srednjim šolam pripravo načrtov izboljšanja dostopnosti, v katerih naj evidentirajo potrebe in jih razvrstijo glede na zahtevnost izvedbe prilagoditev, opredelijo potrebna finančna sredstva in potreben čas. Pri tem naj jim daje vso potrebno strokovno podporo;
- na podlagi analize stanja prostorske dostopnosti srednjih šol in zbranih načrtov izboljšanja dostopnosti srednjih šol pripravi investicijski načrt z namenom sistematičnega načrtovanja vlaganj. Pri tem naj imajo kot prehodna rešitev prednost tiste srednje šole, kjer je potrebnih najmanj vlaganj in so za to primerne z geografskega vidika ter glede števila programov, ki jih izvajajo (t. i. začasna mreža polno dostopnih šol);
- po zagotovitvi dodatnih sredstev pripravi dodaten, ločen poziv, namenjen izključno financiranju izboljšanja dostopnosti srednjih šol;
- si v sodelovanju s Službo vlade za razvoj in kohezijsko politiko ter drugimi ministrstvi na vseh ravneh pri načrtovanju in izvedbi aktivno prizadeva izkoristiti evropska sredstva za izboljšanje prostorske dostopnosti srednjih šol.

²⁰¹ Glej 38. člen Zakona o izenačevanju možnosti invalidov (Uradni list RS, št. 94/10, 50/14 in 32/17). Dostopno na <http://www.pisrs.si/Pis.web/prehledPredpisa?id=ZAKO4342>.

²⁰² Delno sta za področje invalidnosti oziroma dostopnosti zgradb pristojna še MDDSZ in MOP. Po ZIMI analitične, strokovne in informacijske naloge glede uporabe in prilagoditve objektov v javni rabi ter dostopnosti do blaga in storitev, ki so na voljo javnosti, opravlja Urbanistični inštitut Republike Slovenije. Sredstva za opravljanje razvojnih nalog se zagotavljajo v proračunu Republike Slovenije.²⁰²

Ministrstvu za okolje in prostor priporoča, da:

- pripravi predlog spremembe Gradbenega zakona tako, da bo vključeval končni rok za obvezno primerno prilagoditev obstoječih objektov v javni rabi iz 38. člena ZIMI ter določil pristojnost inšpekcije in globe v primeru kršitev.

KRATICE IN OKRAJŠAVE

API	Akcijski program za invalide 2014 – 2021
DZ	Državni zbor Republike Slovenije
EHIS	Nacionalna raziskava o zdravju in zdravstvenem varstvu
EK	Evropska komisija
EU	Evropska unija
KUOPP	Komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami
MDDSZ	Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti
MIZŠ	Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport
MKPI	Konvencija o pravicah invalidov
OZN	Organizacija združenih narodov
RS	Republika Slovenija
SVRK	Služba vlade za razvoj in evropsko kohezijsko politiko
Varuh	Varuh človekovih pravic
Zagovornik	Zagovornik načela enakosti
ZGim	Zakon o gimnazijah
ZGO	Zakon o graditvi objektov
ZIMI	Zakon o izenačevanju možnosti invalidov
ZOFVI	Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja
ZPSI	Zakonu o poklicnem in strokovnem izobraževanju
ZUOPP-1	Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami
ZUOPP-1	Zakonu o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami
ZVarD	Zakon o varstvu pred diskriminacijo
ZVIOPP	Zavodi za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami

SEZNAM TABEL

Tabela 1: Zavodi za vzgojo in izobraženje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami in število vključenih dijakov v šolskih letih	30
Tabela 2: Podatki MIZŠ o številu usmerjenih dijakov v šolskih letih	32
Tabela 3: Dijaki glede na vrsto primanjkljaja, ovire oziroma motnje v šolskem letu 2019/2020	32
Tabela 4: Število gibalno oviranih dijakov v šolskih letih.....	33
Tabela 5: Število dijakov v zavodih za mladostnike s posebnimi potrebami v šolskem letu 2019/202033	
Tabela 6: Število vpisanih gibalno oviranih dijakov po izobraževalnih programih v šolskem letu 2020/2021	35
Tabela 7: Dostopnost srednjih šol, ki so odgovorile na poizvedbo	46
Tabela 8: Razporeditev srednjih šol, ki so odgovorile na poizvedbo, po statističnih regijah	46
Tabela 9: Načrtovanje posegov za izboljšanje dostopnosti srednjih šol, ki so odgovorile	47
Tabela 10: Druge prilagoditve v šolah, ki so odgovorile.....	47
Tabela 11: Najpogostejše druge prilagoditve v srednjih šolah, ki so odgovorile.....	47
Tabela 12: Najpogostejše druge prilagoditve v dostopnih srednjih šolah	48
Tabela 13: Najpogostejše druge prilagoditve delno dostopnih srednjih šol	49
Tabela 14: Razlogi za nedostopnost srednjih šol, ki so delno dostopne	49
Tabela 15: Nadomestne rešitve srednjih šol, ki so delno dostopne	50
Tabela 16: Načrtovanje posegov delno dostopnih šol	50
Tabela 17: Načrtovani posegi delno dostopnih srednjih šol.....	51
Tabela 18: Razlogi za nedostopnost nedostopnih srednjih šol	51
Tabela 19: Prejete pritožbe nedostopnih srednjih šol	51
Tabela 20: Povprečno število vpisanih dijakov z gibalno oviranostjo med letoma 2010 in 2020.....	53

ZAHVALA

Zagovornik načela enakosti se zahvaljuje srednjim šolam, ki so se odzvale na njegovo poizvedbo, poleg njih pa še naslednjim organizacijam (po abecednem vrstnem redu):

- Društvo distrofikov Slovenije;
- Društvo gibalno oviranih invalidov Slovenije Vizija;
- Društvo VITA za pomoč po nezgodni poškodbi glave;
- Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport;
- Služba vlade za razvoj in evropsko kohezijsko politiko;
- Sonček - Zveza društev za cerebralno paralizo Slovenije so.p.;
- Zavod Republike Slovenije za šolstvo;
- Združenje invalidov - FORUM Slovenije;
- Zveza društev vojnih invalidov Slovenije;
- Zveza paraplegikov Slovenije;
- Zveza prijateljev mladine Slovenije.

Dostopnost srednjih šol za gibalno ovirane - posebno poročilo

Izdajatelj

Zagovornik načela enakosti

Zanj

Miha Lobnik, zagovornik načela enakosti

Besedilo

Zagovornik načela enakosti

Pri pripravi besedila so sodelovali

Miha Lobnik, dr. Matevž Kokol, Majda Hostnik, mag. Jelena Aleksić, mag. Karmen Merlov, dr. Bogdan Lešnik, Boštjan Vernik Šetinc, Jaka Vatovec, Nevenka Prešlenkova, Denis Vičič, Črt Kaker

Lektura

Umetnost besede, Jasmina Spahalić, s. p.

Ljubljana, julij 2022

Uporaba vsebine poročila je dovoljena z navedbo vira.
Uporabljen slovnični spol v poročilu se nanaša na kateri koli spol.
Publikacija je brezplačna in dostopna vsem.

Vsa poročila Zagovornika načela enakosti so objavljena na spletni strani www.zagovornik.si

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani
COBISS.SI-ID 114800131
ISBN 978-961-95155-5-6 (PDF)